

Z A V R Š N A R A Z M A T R A N J A

*

* * *

Rezultati dosadašnjih naučnih istraživanja, uključujući i rezultate aktuelnog naučnog istraživanja, kao i naučnih istraživanja u toku (fundamentalnih, heurističkih, longitudinalnih i panel-istraživanja), empirijsko-teorijskog karaktera, nesumnjivo potvrđuju dvije početne, osnovne, bitne, fundamentalne empirijske i naučne činjenice savremenih događanja i događaja u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća:

- prvo, na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena je **klasična oružana agresija**, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što je po osnovnom poimanju, shvatanju i definiciji međunarodni oružani sukob, i
- drugo, na okupiranim teritorijama nezavisne i međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine, članice Ujedinjenih nacija, u gradovima u opsadi i na teritoriji Ujedinjenih nacija - sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, kao i na slobodnim područjima, nad Bošnjacima, pripadnicima (zaštićene) nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, izvršen je najteži zločin - **zločin genocida**.

Srpska nacionalistička elita (intelektualna, politička, vojna i vjerska), devedesetih godina XX stoljeća, na temelju političkog genocidnog projekta - srpski velikodržavni projekt “**svi Srbi u jednoj državi**”, čiji se osnovni cilj sastoji u formiranju jedinstvene (velike) srpske države na Balkanu, u kojoj će živjeti “**ceo srpski narod**” - “**ujedinjenje svih Srba u istu državnu strukturu**”, a koji (projekt), uporedo s jugoslavenskim programom, u historiji srpskih političkih ideja egzistira dva puna stoljeća, dovela je do unutrašnje krize u Socijalističkoj federalnoj republici Jugoslaviji i razbila zajedničku državu;

- Miloševićevom nacionalističkom politikom i praksom masovnih mitinga i demonstracija (na kojima je 1988-1989. učestvovalo oko pet miliona ljudi) i pučističkim metodama (“birokratska antirevolucija”) srušena su (krajem 1988. i početkom 1989) u Srbiji, Vojvodini, na Kosovu i Crnoj Gori legalno izabrana rukovodstva i uklonjeni “nepoželjni” kadrovi;

- Republika Srbija je, revizijom Ustava iz 1974. i donošenjem Ustava 28. septembra 1990, ukinula autonomije Vojvodine i Kosova i praktično izvršila secesiju (od SFRJ), uništila ustavni poredak SFRJ (izvršila udar na savezni Ustav i “**pravnu agresiju na ustavni sistem Jugoslavije**”), preuzezla funkcije “**nove samostalne srpske države**”, čime je sama izuzeta iz pravnog sistema SFRJ, što je po zakonima SFRJ predstavljalo najteže kričivo djelo, i prije (višepartijskih) izbora otpočela s procesom formiranja Velike Srbije;

- u Crnoj Gori formiran je kolaboracionistički režim;

- Republika Srbija je izvršila udar na monetarni sistem SFRJ (9. januara 1991) - Slobodan Milošević se dograbio zlatnih rezervnih zaliha u inostranstvu u vrijednosti od 1,4 milijarde američkih dolara;

- ubrzan je proces homogenizacije Srba, posebno u Bosni i Hercegovini;

- politički projekt – ujedinjenje svih Srba – **formiranje velike etničke (srpske) države** dobio je masovnu podršku Srpske akademije nauka i umetnosti, Udruženja književnika Srbije, Srpske pravoslavne crkve, Jugoslavenske narodne armije / Vojske Jugoslavije, političkih i kulturnih institucija i ustanova uz, nažalost, masovnu neselektivnu podršku srpskog naroda;

Namjera (*mens rea*) tog zločinačkog čina, utemeljena i iskazana u srpskom, kao i hrvatskom velikodržavnom projektu, imala je za cilj

zauzimanje i uništenje države Republike Bosne i Hercegovine i “**konačno rješenje**” muslimanskog pitanja – uništenje Bošnjaka ili njihovo svođenje na beznačajnu etničku i vjersku grupu. U funkciju tih zločinačkih aktivnosti poslušno su se, kao neposredni saradnici i izvršioci, stavile paradržavne tvorevine i servilni petokolonaši iz Republike Bosne i Hercegovine (“Hrvatska zajednica Herceg-Bosna”/“Hrvatska republika Herceg-Bosna”, “Republika srpska Bosna Hercegovina”/“Republika Srpska” i “Autonomna pokrajina zapadna Bosna”) i Republike Hrvatske (“Republika srpska krajina”), koje su države agresori (Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska), po ugledu na naciste, osmislice, planirale, pri-premle, organizovale, formirale, rukovodile, naoruža(va)le, obučavale i izdavale (im) naredbe, pri čemu je u suštini riječ o marionetskim režimima tih država, koji su usmjeravani i kontrolisani od tih država i bili zavisni od njih i djelovali u njihovo ime - u svojstvu organa Savezne republike Jugoslavije i Republike Hrvatske.

Radi ostvarivanja navedenog zločinačkog poduhvata agresori su, posebno Srbija i Crna Gora, u skladu sa strateškim planovima, realizovali planirane aktivnosti i akcije:

- razbijen je ustavni koncept odbrane SFRJ;
- republikama i pokrajinama oduzeto je suvereno pravo u oblasti organizovanja i rukovođenja teritorijalnom odbranom, ravnopravnom komponentom Oružanih snaga SFRJ, i njeno dovođenje, podređivanje i stavljanje pod (pot)punu kontrolu JNA;
- smanjena je i razoružana Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine i još nekih konstitutivnih elemenata SFRJ;
- JNA je od antifašističke, jugoslavenske, narodne i multietničke vojske “transformisana” u velikosrpsku vojsku;
- obnovljeni su i eskalirali fašistički pokreti - velikosrpski i velikohrvatski;

- utvrđeni su metodi, mehanizmi i postupci planiranja, organizovanja i pripremanja zločina;

- postignut je (marta 1991) načelan dogovor o uništenju države Republike Bosne i Hercegovine između šefova susjednih država (*Pakt Milošević - Tuđman*);

- omeđene / omeđavane su granice "Velike Srbije" i "Velike Hrvatske";

- organizovana je, naoružana, obučena i opremljena peta kolona (velikosrpska i velikohrvatska) susjednih država u Bosni i Hercegovini;

- zauzete su polazne pozicije za agresiju i druge zločinačke aktivnosti, uključujući i genocid nad Bošnjacima;

- rukovođenje i komandovanje na okupiranim teritorijama objedinjeno je u rukama šefova susjednih država - okupacionih sila;

- utvrđeni su nosioci i imenovani subjekti određenih konkretnih aktivnosti u određenim uslovima, identifikovani njihovi ciljevi, metode i sredstva i efekti - rezultati i posljedice.

Radi se o zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava, teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, koji su nastali na temeljima fašističke ideologije, politike i prakse, operacionalizovane kroz dva velikodržavna projekta, dvije genocidne politike, dva zajednička zločinačka poduhvata, dva nacionalistička pokreta, dvije države, dvije, odnosno tri kolaboracionističke i petokolonaške tvorevine, dvije oružane sile, četiri kolaboracionističke vojne formacije i više drugih oružanih jedinica i grupa, uključujući i strane plaćenike (Ruse, Grke, itd.). Takva

fašistička ideologija, politika i praksa, osvajačkog i genocidnog karaktera, imala je za cilj **formiranje velikosrpske i velikohrvatske države** na štetu samostalne, suverene i nezavisne države Republike Bosne i Hercegovine. **Cilj tih ideologija i politika je osvajački rat za teritorije** (“borba za teritorije”, teritorijalna ekspanzija), borba za “životni prostor”, za otimanje tuđe - bosanskohercegovačke zemlje, **i uništenje Bošnjaka**, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

Rezultatima dosadašnjih naučnih istraživanja utvrđene su i konstatovane relevantne naučne činjenice, koje potvrđuju i dokazuju **naučnu istinu**, čije su, pored ostalog, bitne odredbe:

- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima su **isplanirani** (intelektualno, ideoški, politički, vojno, ekonomski, medijski, obavještajno, psihološki, itd.), sa jasno postavljenim **ciljevima, naređeni, usmjeravani, organizovani i vođeni s nadležnih političkih i vojnih mesta i izvršeni planski, sistematski i organizovano**;

- beogradski i zagrebački režimi, na čelu sa Slobodanom Miloševićem i Franjom Tuđmanom, su: **planirali, pripremali, usmjeravali, organizovali i vodili agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima; rukovodili i komandovali izvođenjem agresije; operativno planirali, pripremali, koordinirali, usmjeravali i vlastitim oružanim snagama** (Jugoslavenska narodna armija /Vojska Jugoslavije, Hrvatska vojska, “Vojska Srpske republike Bosne i Hercegovine” /“Vojska Republike Srpske”, “Vojska Republike srpska krajina”, “Hrvatsko vijeće obrane” i “Narodna odbrana Autonomne pokrajine zapadna Bosna”) **vodili borbene operacije protiv Republike Bosne i Hercegovine; osiguravali živu silu (starješinski i vojnički kadar), kompletну logističku i finansijsku podršku (tenkove, transportere, helikoptere, artiljerijsko i pješadijsko naoružanje, radarskoračunarska sredstva, minsko-eksplozivna sredstva, municiju, gorivo i mazivo i druge strateške sirovine), sanitetski materijal, zdravstveno osiguranje i svu drugu vojnu opremu, zatim plaće i penzije, te tako neposredno učestvovali u izvršenju genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava;**

- oružana agresija, osvajački rat protiv Bosne i Hercegovine, bila je bitna komponenta Miloševićeve i Tuđmanove državne politike, u čije su ime najveći dijelovi teritorije Republike Bosne i Hercegovine okupirani, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u koncentracione logore samo zbog njihove **nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti i osvajanja njihovog životnog prostora**;

- Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) je, učestvujući u osvajačkim ratovima u Republici Hrvatskoj i Republici Bosni i Hercegovini i genocidu nad Bošnjacima, **IZDRŽAVALA “70.000 VOJNIKA U VOJSCI REPUBLIKE SRPSKE KRAJINE, OKO 200.000 VOJNIKA U VOJSCI REPUBLIKE SRPSKE I VOJSKU JUGOSLAVIJE /oko 230.000 - prim. S. Č./, A TO JE SKORO POLA MILIONA VOJNIKA”**;

- Savezna republika Jugoslavija je do 30. augusta 1994. **“DVIJE MILIJARDE /AMERIČKIH - prim. S. Č./ DOLARA UTROŠILA U BOSNI I HERCEGOVINI”** - za vođenje agresorskog, osvajačkog rata protiv Republike Bosne i Hercegovine i uništenje Bošnjaka, pri čemu je do 8. jula 1994. samo **“U MUNICIJI I VOJNOJ OPREMI ZA RAT U RS I RSK” POTROŠILA OKO MILIJARDU AMERIČKIH DOLARA (“... OKO 1.000.000.000 \$”)**;

- paradržavne tvorevine Srpska republika Bosna i Hercegovina / Republika Srpska, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna /Hrvatska republika Herceg-Bosna i Autonomna pokrajina zapadna Bosna i njihovi politički, vojni, policijski i izvršni organi bili su organi susjednih država - Savezne republike Jugoslavije i Republike Hrvatske. Ti marionetski režimi nisu predstavljali nikakav samostalni politički niti vojni subjekt. Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska su, u ulozi okupatorskih sila u Republici Bosni i Hercegovini, vršile opću (sveukupnu) političku i vojnu, kao i efektivnu kontrolu nad svojim paradržavnim, kolaboracionističkim i petokolonaškim tvorevinama u Republici Bosni i Hercegovini i njihovim političkim, vojnim, policijskim i izvršnim organima (vlasti);

- agresori su na okupiranim područjima, gradovima u opsadi i na teritoriji Ujedinjenih nacija - sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, pored zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva, izvršili brojne oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad civilima i civilnim stanovništvom te civilnim objektima, kao što su: organizованo ciljano ubijanje, ustvari najčešće stravično masovno i pojedinačno strijeljanje, klanje, spaljivanje i masakriranje muškaraca, žena, djece i staraca, uglavnom Bošnjaka, te muslimana - Albanaca i Roma (**"lišavanje života tokom napada na gradove i sela"**), pripadnika zaštićene nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, koji su sistematski birani kao cilj za uništavanje; hapšenje, deportovanje i zatočenje u koncentracione logore, zatvore i druga mjesta zatočenja; ubijanje i masakriranje u koncentracionim logorima i drugim zatočeničkim objektima; zastrašivanje, premlaćivanje, mučenje, zlostavljanje, proganja-nje, ponižavanje i izgladnjivanje civila u logorima i zatvorima, te surovo i nečovječno postupanje i nehumanji uslovi u zatočeničkim objektima, od čega su mnogi Bošnjaci svakodnevno umirali; ciljano ubijanje i ranjava-nje intelektualne i političke elite (ljekara i zdravstvenih radnika, pravnika, vjerskih službenika, posebno lica Islamske zajednice - imama, profesora, studenata, učenika i drugih, privrednika i drugih stručnjaka i istaknutih i uglednih Bošnjaka, posebno političkih vođa i članova Stranke demokratske akcije); nanošenje teških tjelesnih i/ili psihičkih povreda; sistematsko i masovno silovanje i seksualno zlostavljanje žena (čak i starica), djevojaka, pa i djevojčica u logorima, zatvorima, hotelima, garažama, privatnim kućama i drugim mjestima; uzimanje i ubijanje talaca; nasilno pokrštavanje Bošnjaka; sistematsko prisilno protjerivanje, raseljavanje, istjerivanje i deportacija civila i civilnog stanovništva, uglavnom Bošnjaka iz njihovih domova i s vjekovnih staništa (stravične razmjere tih zločina svjedoče o pretvaranju okupiranih područja u jednonacionalne, u etnički čiste srpske i/ili hrvatske teritorije); prisilno razdvajanje žena, djece i staraca od muških članova njihovih porodica; okrutno, surovo i nečovječno postupanje s ranjenicima, bolesnicima i ratnim zarobljenicima; napadi na zdravstvene ustanove, te povređivanje i ubijanje ranjenika; sistematski vojni napadi širokih razmjera (uz upotrebu artiljerije, haubica 105 mm, tenkova T-84, raketa s daljinskim navođenjem, avиobombi i drugih oruđa i oružja) usmjereni na civilne ciljeve (civilno stanovništvo i civilne objekte); napadi na humanitarne konvoje, opstruiranje i ograničavanje humanitarne pomoći i napadi na osoblje humani-

tarnih organizacija; neselektivno i nesrazmjerno korištenje sile (uključujući i tešku artiljeriju) i opsade protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata; surovo i nečovječno postupanje prema civilima i civilnom stanovništvu, podrazumijevajući i nanošenje velikih patnji i teških povreda tjelesnog i psihičkog integriteta; fizičko iznurivanje i terorisanje civilnog stanovništva; bespravno (masovno) otpuštanje s posla; namjerno razaranje i uništavanje gradova, naselja i sela; stalno granatiranje civila i civilnog stanovništva i snajpersko djelovanje po bosanskohercegovačkim gradovima i naseljima u opsadi; korištenje civila kao živog štita, te za prisilne fizičke radove na prvoj liniji fronta (kopanje rovova, nošenje municije i dr.); nametanje prekomjernog rada; nanošenje teških ozljeda i zlostavljanje civila; namjerno nametanje životnih uslova koji su (bili) sračunati da dovedu do potpunog ili djelimičnog fizičkog ili biološkog uništenja Bošnjaka (namjerno izgladnjivanje, uskraćivanje odgovarajuće medicinske pomoći, hrane, vode, smještaja, odjeće, sanitarnih uslova, električne energije, gasa, ogrjeva, telefonskih komunikacija i gradskog saobraćaja); upotreba zabranjenih (po međunarodnim konvencijama) metoda i sredstava ratovanja, fizičko iznurivanje i dr.); pustošenje ljudskih ognjišta neopravdano vojnim potrebama; plansko i selektivno pljačkanje, razaranje i uništavanje stambenih, obrazovnih, naučnih, zdravstvenih, vjerskih i privrednih objekata; uništavanje i zatiranje kulturno-historijskih i vjerskih spomenika, te kompletne infrastrukture Bosne i Hercegovine (saobraćajnice, PTT instalacije, radio i TV predajnici, električni dalekovodi, vodovodi i rezervoari za vodu, zdravstvene ustanove i dr.), kao i prirodnih resursa (šume, vodotokovi, rudnici i sl.) i dr.

- o zločinu genocida nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, o tom masakru nad nedužnim, nenaoružanim i nemoćnim žrtvama koje je Zapad prepustio agresorima i njihovim kolaboracionistima i petokolonašima da ih unište, posebno u dolinama rijeka Drine, Neretve, Sane, Une, Lašve, te Bosanske Posavine, a naročito o genocidu u i oko sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenice i Žepe, jula 1995, kao i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pored brojnih relevantnih, dostupnih i pouzdanih dokumenata, podataka, informacija, saznanja, izjava i drugih dokaza, uključujući i stručna saznanja međunarodnih i nacionalnih sudova, evidentni su i objektivni indikatori - masovna i pojedinačna ubistva i masovne grobnice;

- operacionalizaciju velikosrpske ideologije, politike i prakse u Republici Bosni i Hercegovini vodila je Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, na čelu s Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugim zločincima, koje je, nažalost, prihvatio zaprepašćujuće veliki broj Srba. Rukovodstvo Srpske demokratske stranke i srpske paradržavne i kolaboracionističke tvorevine u Republici Bosni i Hercegovini (Srpska republika Bosna i Hercegovina /Republika Srpska) bilo je uključeno u zajednički zločinački poduhvat pod direktnim političkim i operativnim vodstvom Slobodana Miloševića, čiji su cilj i namjera bili da se, u skladu s političkim projektom formiranja **“jedinstvene države srpskog naroda”** (**“jedinstvene srpske države na Balkanu”**) i **“strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini”**, zauzme i uništi država Republika Bosna i Hercegovina i (u njoj) unište Bošnjaci, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva;

- fašističko i genocidno rukovodstvo paradržavne i kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske, na čelu sa zločincima Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugima, koju je generisao srpski nacizam i na kostima ubijenih Bošnjaka inauguirao genocidnu tvorevinu nazvanu republikom, imalo je **genocidnu namjeru i genocidni plan** o uništenju Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, po kojem je genocid organizованo, ciljno i sistematski izvršen;

- za uništenje Bošnjaka, međunarodnim humanitarnim pravom zaštićene grupe (nacionalne, etničke i vjerske kao takve), postojala je **genocidna zločinačka namjeru i genocidni plan** (postoje, pored ostalog, naredbe za izvršenje genocida, uključujući i formiranje koncentracionih logora);

- genocid nad Bošnjacima je, u skladu s (veliko)srpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, a po uzoru na fašizam i nacizam, (iz)vršen u kontinuitetu do kraja 1995. i na televiziji je prenošen uživo, bez obzira na broj likvidiranih, ranjenih, protjeranih, silovanih, itd. Namjera da se Bošnjaci unište evidentna je od početka i faktička je konstanta, koja je permanentno i u kontinuitetu očigledna tokom cijelog trajanja agresije.

Izvršioc genocida, imajući u vidu tolerisanje njihovih akata od strane Ujedinjenih nacija i vodećih država Zapada, bili su uvjereni da će *via facti* doći do legalizacije genocida kao političke prakse;

- genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini rezultat je kolektivne velikosrpske nacističke ideologije, politike i prakse uništavanja Bošnjaka. Samo u osmišljenom, planiranom, organizovanom, usmjerivanom, vođenom, sistematskom i ciljnom genocidu nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, učestvovalo je, prema rezultatima istraživanja Vlade Republike Srpske, preko 25.000 ljudi.

*

* * *

Srbijansko-crnogorski agresor je na okupiranim teritorijama Republike Bosne i Hercegovine, posebno na području srpskih strateških prioriteta **istočne i sjeverne Bosne**, kao i **Bosanske krajine, gradovima u opsadi, teritoriji Ujedinjenih nacija - sigurnim zonama Ujedinjenih nacija i na slobodnoj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine** izvršio zločin genocida nad Bošnjacima. Najmasovniji zločin genocida izvršen je u općinama s bošnjačkom većinom (stanovništva) u Podrinju, Bosanskoj Posavini, dolinama Sane i Une, te na području Sarajeva, posebno u Sarajevu u opsadi, i drugim mjestima u Republici Bosni i Hercegovini.

Velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti likvidirali su (masovna i pojedinačna ubistva, klanja i spaljivanja) na desetine, stotine i hiljade civila i civilnog stanovništva, uključujući djecu, žene i starija lica, te trudnice i (tek rođene bezimene) bebe, na području: Trebinja, Bileće, Ljubinja, Gacka, Nevesinja, Mostara, Kalinovika, Foče, Goražda, Čajniča, Rudog, Višegrada, Rogatice, Sokoca, Han-Pijeska, Vlasenice, Bratunca, Srebrenice, Zvornika, Kalesije, Bijeljine, Brčkog, Bosanskog Šamca, Modriče, Dobroja, Bosanskog Broda, Dervente, Teslića, Šipova, Jajca, Čelinca, Maglaja, Zavidovića, Prnjavora, Kotor-Varoša, Skender-Vakufa, Banje Luke, Prijedor, Ključa, Bosanskog Petrovca, Drvara, Sanskog Mosta, Bosanske

Gradiške, Bosanske Dubice, Bosanskog Novog, Bosanske Krupe, Bihaća, Cazina, Velike Kladuše, Sarajeva (Ilijaš, Vogošća, Hadžići, Iličići, Trnovo, Centar, Novi Grad, Novo Sarajevo, Stari Grad, Pale, posebno Sarajevo u opsadi) i drugih mjesta.

Skoro sva navedena područja, od Trebinja na jugoistoku, preko Bijeljine na sjeveroistoku, dijela Sarajeva - glavnog grada Republike Bosne i Hercegovine, Posavine, do Bihaćke krajine na sjeverozapadu, danas čine Republiku Srpsku (entitet u okviru Bosne i Hercegovine), legalizovanu Dejtonskim mirovnim sporazumom, a koja je, što je očigledno na osnovu navedenih podataka, formirana na genocidu i drugim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

U svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi Republike Bosne i Hercegovine, uključujući i u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, nad Bošnjacima, civilima i civilnim stanovništvom, nenaoružanim ljudskim bićima, muškarcima, ženama, djecom, starijim i mlađim, bolesnim i invalidima izvršena su planski, organizovano, sistematski i u kontinuitetu, pored ostalih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, brojna masovna i pojedinačna ubistva. Bošnjaci su, **zbog svoje nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, s namjerom** sistematski birani i određeni kao cilj za fizičko ili biološko uništavanje (ubiđani su **“samo zato što su Muslimani”**).

Oblici zločina i načini i sredstva ubijanja Bošnjaka su raznovrsni i mnogobrojni u formi monstruozne patologije koju karakteriše naglašeni barbarizam, sadizam, surovost i okrutnost. Muškarci, žene, djeca i starci su (u kućama, ispred i oko kuća, stanovima, dvorištima, voćnjacima, štalama, šupama, garažama, na ulici, u polju, na livadi, u logorima i u drugim zatočeničkim centrima, školama, bolnicama, obdaništima, džamijama i drugim mjestima) ubijani (u grupama i pojedinačno), mrvareni, masakrirani (uglavnom vatrenim oružjem - automatskim puškama i pištoljima: najčešće su žrtvama pucali u glavu, prsa i/ili leđa), te minobacačima, raketama, modifikovanim aviobombama, granatiranjem, oštrim predmetima (noževima, sjekirama, čak i sabljama), zatim tupim predmetima (raznim šipkama, palicama, lancima, kablovima, te fizičkom snagom - rukama i nogama), klani (čak i motornim pilama), živi spaljivani (zločinci, uglavnom komšije, čiji je identitet poznat, a koji su dobro poznavali žrtve, zapalili su, pored ostalih, i

mnoge nepokretne, teško bolesne, bespomoćne i iznemogle - žive, ubijene i poklane starice i starce), živi nabijani na kolce i pečeni na ražnju, bacani u jame i čatrnce, kasapljeni, odsijecane su im glave, sječeni prsti, kidane uši, vađene oči, živi su zakopavani, javno čerečeni, građevinskim mašinama - utovarivačem gaženi i gnječeni, zabijani im ekseri u glavu, potkivani ekserima (po tabanima) kao životinje, rezani spolni organi, ubijene žrtve genocida su spaljivane (mnogi Bošnjaci su nakon ubistva i klanja zapaljeni) i na druge načine likvidirani (zločinci su protiv civila i civilnog stanovništva koristili i dresirane pse). Ubijana su i tek rođena djeca - bebe, koja nisu imala ni imena, kao i (u majčinim utrobama) nerođene bebe. Bošnjaci su ubijani na zvјerski način, uključujući i čitave porodice, te su tako u nekim masovnim grobnicama otkriveni i identifikovani posmrtni ostaci čitavih porodica. Žrtve su, “**pred brojnim svjedocima, najčešće u prisustvu članova porodica ili na mjestima gdje su porodice mogle da vide sam čin izvršenja ubijanja**”, ubijane pojedinačno ili u grupama. Zločinci su, pored ostalog, “**šutali muslimanske lobanje**”.

Srpski zločinci su nemoćne, nezaštićene i nenaoružane civile fizički i psihički maltretirali i ponižavali, udarali, tukli (pendrecima, sohama, vilama), te masovno, sistematski i organizovano silovali i seksualno zlostavljavali žene, djevojke i djevojčice, urezivali krstove na licu žrtava (čak i od ubijenih Bošnjaka “pravili” krstove), odvajali vojno sposobne civile - muškarce od staraca, žena i djece, te djevojke i djevojčice od žena, itd., itd.

*

* * *

I pored toga što su **Srebrenica** i njena okolina proglašeni *teritorijom Ujedinjenih nacija - sigurnom zonom Ujedinjenih nacija*, sve vrijeme do njenog zauzimanja u julu 1995. protiv potpuno izolovanog bošnjačkog stanovništva u kontinuitetu su vođeni akti genocidnog uništenja. Srpski agresor je Bošnjacima u kontinuitetu “**zagorčavao život**” i stalno brutalno kršio status sigurne zone Ujedinjenih nacija, ispaljujući granate na Srebrenicu, pri čemu su mnogi civili ubijeni i ranjeni, a civilni objekti razorenici. Srebrenica je postala koncentracioni logor, koncentracioni logor Ujedinjenih

nacija, u kome je zločin genocida vršen u kontinuitetu i to javno - pred očima cjelokupne međunarodne zajednice.

Početkom jula 1995. srpski agresor je, u skladu sa **političkim projektom** (srpski velikodržavni projekt) "svi Srbi u jednoj državi" i, s tim u vezi, sa "**strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini**", fašističkog i genocidnog karaktera, preduzeo neposredne pripreme za vojnu operaciju protiv sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice. Zauzimanje sigurnih zona Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni je krajem maja 1995. dogovoreno između Sjedinjenih Američkih Država i Slobodana Miloševića. U tom kontekstu treba posmatrati i tajni dogovor između Ujedinjenih nacija i oficira Vojske Jugoslavije o neupotrebi zračnih udara protiv srpskog agresora, čime su sigurne zone Ujedinjenih nacija prepustene agresoru, a civilni i civilno stanovništvo dovedeni u bezizlaznu situaciju, što je kod svjetskih političkih moćnika olakšalo planiranu podjelu Republike Bosne i Hercegovine.

Krajni cilj *Operacije "Krivaja 95"* bio je da se **zauzme sigurna zona Ujedinjenih nacija Srebrenica i eliminiše "zajednica bosanskih Muslimana koji su živjeli na tom području"**. Riječ je o jedinstvenoj operaciji koja je "**izvršena s namjerom da se uništi stanovništvo bosanskih Muslimana Srebrenice**", odnosno sigurne zone Ujedinjenih nacija, što potvrđuju brojni akti genocida koje su izvršile srpske snage, a koji (*actus reus*) su predstavljali "**dio jednog jedinstvenog plana da se izvrši genocid nad bosanskim Muslimanima u Srebrenici, što se vidi i u dokumentu 'Operacija Krivaja 95'**".

Nakon zauzimanja sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, 11. jula 1995, oružane snage Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), uz učešće svojih (srpskih) kolaboracionističkih oružanih formacija iz Republike Bosne i Hercegovine, izvršile su genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine, zbog njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti kao takve i otimanja njihovog životnog prostora. Pored masovnih i pojedinačnih likvidacija, žrtvama genocida nanesene su trajno teške tjelesne i psihičke povrede i boli; prisilno je protjerano oko 30.000 civila - žena, djece i staraca, s namjerom fizičkog ili biološkog uništenja Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve; namjerno su nametnuti

teški egzistencijalni uslovi života; izvršeni su zločini silovanja; nasilno su razdvajane porodice; namjerno su opljačkani, uništeni i spaljeni bošnjački civilni objekti, posebno vjerski, itd.

U jedinstvenoj i masovnoj *operaciji ubijanja*, uglavnom za četiri dana, s namjerom, organizovano i prema tačno utvrđenom planu i obrascu, na stravičan način, likvidirano je preko 8.000 zarobljenih i zatočenih Bošnjaka Republike Bosne i Hercegovine, među kojima preko 800 djece, što je motivisano njihovom nacionalnom, etničkom i vjerskom pripadnošću kao takvom, te osvajanjem njihovog životnog prostora, koji je u srpskim velikodržavnim planovima označen od strateške važnosti. Tri generacije muškaraca su istrijebljene, čime je izvršena radikalna destrukcija bošnjačke nacionalne, etničke i vjerske zajednice. Riječ je o zločinu genocida, svjesnom, namjernom i ciljnog istrebljivanju ljudi - civila i civilnog stanovništva u Evropi nakon Drugog svjetskog rata.

U zauzimanju sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice i izvršenju genocida nad Bošnjacima jula 1995. učestvovale su, pored vojnih i policijskih snaga kolaboracionističke, petokolonaške, fašističke i genocidne tvorevine Republike Srpske, i oružane snage Savezne republike Jugoslavije (Vojska Jugoslavije i specijalne jedinice Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Srbije).

Jula mjeseca 1995. Bošnjaci Republike Bosne i Hercegovine s područja sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice **ubijani su na raznim mjestima - na teritoriji 14 (četrnaest) općina Republike Bosne i Hercegovine**: Srebrenica, Bratunac, Zvornik, Vlasenica, Šekovići, Kalesija, Živinice, Kladanj, Olovo, Bijeljina, Han-Pijesak, Rogatica, Višegrad i Trnovo. Žrtve genocida su na mjestu/mjestima likvidacija, bez ikakvog pjeteta i, uglavnom, uz korištenje teške mehanizacije, zatravljane u masovnim grobnicama ili su (sa mjesta likvidacija) odvožene na druge lokacije i zakopavane u primarnim masovnim grobnicama, iz kojih su kasnije, ponovo uz upotrebu teške mehanizacije, raskomadani dijelovi njihovih tijela iskopavani i odvoženi na druge lokacije i zatravljani u sekundarnim masovnim grobnicama.

Masovnost (obim i obuhvat) zločina genocida potvrđuje i činjenica da su jula 1995. na području navedenih općina, s namjerom i na genocid-

noj osnovi, ubijani Bošnjaci porijeklom iz **12 (dvanaest) općina Republike Bosne i Hercegovine**: Srebrenica, Bratunac, Vlasenica, Zvornik, Bijeljina, Sokolac, Kalesija, Banovići, Han-Pijesak, Šekovići, Rogatica i Višegrad.

Okupacija sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice; zločini u Potočarima i (prisilno) protjerivanje žena, djece i staraca; zarobljavanje, zatvaranje i likvidacija Bošnjaka, te prikrivanje zločina su genocidni akti unaprijed isplanirani, dobro osmišljeni, efikasno organizovani i širokog obima, naređeni s nadležnih političkih i vojnih mesta, te izvršeni planski, sistematski i organizovano, što potvrđuju sva dosadašnja naučna i druga istraživanja i rezultati tih istraživanja, kao i međunarodni (ICTY i Međunarodni sud pravde u Hagu) i nacionalni krivični sudovi (Sud Bosne i Hercegovine) te rezultati istraživanja Vlade Republike Srpske. Broj, struktura i specijalnosti angažovanih snaga u zauzimanju i okupaciji sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice i zločinu genocida, oprema i objekti korišteni za ubijanje, standardizovani šifrovani jezik korišten od strane agresorskih jedinica u prenošenju informacija o masovnim ubistvima, obim likvidacija, specifične metode ubijanja koje su primjenjivane, potvrđuju elemente genocida (*mens rea i actus reus*). U cilju uništenja Bošnjaka Republike Bosne i Hercegovine, srpske snage su u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice s **namjerom** izvršile zločin genocida. One su od svih muškaraca i dječaka koje su zarobile i zatvorile, a prije njihove likvidacije, oduzele njihove lične stvari i lična dokumenta, i namjerno, sistematicno i planski ih ubijali isključivo zbog njihovog identiteta - nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti kao takve.

Ubijanje muškaraca i dječaka i protjerivanje žena, djece i staraca imalo je za cilj fizički nestanak Bošnjaka Republike Bosne i Hercegovine. Sistematsko, smisljeno i plansko namjerno pljačkanje i razaranje stambenih, historijskih, kulturnih i vjerskih objekata, posebno džamija i domova je, također, očigledan dokaz namjere da se Bošnjaci, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva, fizički unište.

Broj ubijenih i likvidacije u najkraćem vremenu, brzo formiranje masovnih (primarnih) grobnica, brzina zakopavanja u masovne grobnice i dislociranje posmrtnih ostataka iz primarnih u sekundarne i/ili tercijarne masovne grobnice, ukazuju na to da je u planiranju, pripremi, izvršenju i

prikrivanju genocida učestvovao u punom kapacitetu **politički, upravni, vojni i policijski potencijal** srpskih snaga, kao i veliki broj organizovanih i discipliniranih izvršilaca. Tako je, prema istraživanjima Vlade Republike Srpske, u genocidu nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, jula 1995, učestvovalo (po raznim osnovama i na različite načine) preko 25.000 aktera. Ideološki, politički i vojni nosilac agresije i genocida bila je država Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), a glavni izvršioci Vojska (Savezne republike) Jugoslavije, Ministarstvo za unutrašnje poslove Republike Srbije, kolaboracionističke formacije velikosrpskog agresora u Republici Bosni i Hercegovini (“Vojska Republike Srpske”, “Ministarstvo za unutrašnje poslove Republike Srpske” i drugi organi izvršne vlasti i uprave paradržavne tvorevine Republike Srpske), zatim plaćenici iz Grčke i dr.

*

* * *

Velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti izvršili su zločin genocida i na području **Sarajeva**, posebno u Sarajevu u opsadi, jednom od “*strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*”, i drugim teritorijama Ujedinjenih nacija (sigurnim zonama Ujedinjenih nacija) i svim gradovima u opsadi, kao i na slobodnoj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. U Sarajevu u opsadi je u redovima za vodu i hranu, na tržnicama, u školama, na fakultetima, u bolnicama, tramvajima, autobusima, na ulicama, u stambenim objektima, na poslu, za vrijeme sahrana, itd., pored ostalog, vršena koordinirana, dugotrajna, rasprostranjena i sistematska kampanja namjernog granatiranja (vatrenim oruđima za neselektivno gađanje, kao što su minobacači, rakete s daljinskim navođenjem i artiljerija), civilnih područja, objekata i civilnog stanovništva iz artiljerijskog, minobacačkog i pješadijskog oružja. Granatiranjem i snajperskim djelovanjem ubijeno je i ranjeno na hiljade civila oba spola i svih starosnih dobi, posebno djece, žena i starih lica. Samo na području Sarajeva u opsadi, od aprila 1992. do decembra

1995, ukupan broj ubijenih, poginulih i umrlih, prema rezultatima istraživanja ICTY-a, iznosi 18.889 lica.

U teškim uvjetima opsade Sarajeva i drugih gradova u Republici Bosni i Hercegovini i rasprostranjenog i sistematskog napada na civile i civilno stanovništvo i civilne objekte (granatama velikog kalibra, pancirnim granatama, višecijevnim bacačima raketa, zapaljivim projektilima, neselektivnom i snajperskom vatrom i drugim oruđima i oružjem), uključujući: Srebrenicu, Žepu, Goražde, Tuzlu, Maglaj, Zavidoviće, Travnik, Bugojno, Tešanj, Žepče, Visoko, Vareš, Zenicu, Gradačac, Tuzlu, Kladanj, Olovo, Bihać i Mostar, pored svakodnevnog /danonoćnog ubijanja, ranjavanja i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i razaranje, uništavanje i spaljivanje civilnih objekata, pogoršano je i fizičko i psihičko stanje stanovništva, koje je, pored ostalog, znatno povećavalo njihovu patnju i pojačavalo (njihov) bol.

*

* * *

Srbijansko-crnogorski agresor je, u realizaciji općeg deklariranog političkog cilja (formiranje) **“jedinstvene države srpskog naroda”**, u toj borbi za **“životni prostor”** (Radovan Karadžić je u novembru 1991. izjavio da se “... ovdje vodi bitka za životni prostor”), “oslobodenje” “srpskih” teritorija i obezbeđivanju **“veza srpskih teritorija sa maticom Srbijom”**, i nad djecom, vitalnom skupinom od koje zavisi razvoj populacije, izvršio zločin genocida i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, ubijajući ih i ranjavajući, sakateći i prekidajući im djetinjstvo, ostavljajući im (preživjelim žrtvama genocida) najteže - teške fizičke posljedice i psihičke poremećaje kojih se neće moći osloboditi do kraja života. Zločinci su ubijali i bebe, djevojčice i dječake, sestre i braću, bez obzira na spol i godine starosti. Mnoga dječa su ubijena i ranjena, posebno na području Sarajeva u opsadi, zatim u Goraždu, Srebrenici, Bihaću i drugim mjestima. Oružane jedinice

Savezne republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore (JNA/VJ, MUP Republike Srbije, posebno specijalne snage, kao što su *Crvene beretke*, "Vojska Republike Srpske" i druge srpske oružane formacije), vodeći direktna - neposredna borbena dejstva u i protiv Republike Bosne i Hercegovine i civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata, uključujući i na području Sarajeva (na okupiranim dijelovima i u opsadi, kao i na slobodnim područjima), učestvovale su i u likvidaciji, ranjavanju i psihičkim povredama djece.

*

* * *

Srpski agresor je koristeći, pored ostalog, tešku artiljeriju protiv civilnog stanovništva i civilnih objekata, a u skladu sa srpskim političkim projektom "**svi Srbi u jednoj državi**", osvajačkog i genocidnog karaktera, u svim okupiranim mjestima Republike Bosne i Hercegovine na desetine, stotine, hiljade i stotine hiljada civila i civilnog stanovništva, dominantno Bošnjaka, planski, organizованo, masovno i s namjerom sistematski izdvajao, hapsio, zatvarao i zatočavao u brojnim koncentracionim logorima i drugim zatočeničkim objektima, gdje ih je podvrgavao rasprostranjenom fizičkom i psihičkom zlostavljanju i neljudskim uslovima, danonoćnom mučenju, izgladnjivanju, premlaćivanju, maltretiranju, masovnim i pojedinačnim ubistvima, teškom ranjavanju, silovanju i seksualnom zlostavljanju i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Na desetine, stotine, hiljade i stotine hiljada civila i civilnog stanovništva, Bošnjaka, uključujući žene, djecu i starije osobe, zbog njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti kao takve ("**zbog toga što su Muslimani**"; "**samo zato što su Muslimani**"), zatočeno je u brojnim koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja (u kasarnama i vojnim kompleksima, fabrikama, hangarima, školama, sportskim, zdravstvenim, rekreativnim i ugostiteljskim objektima, policijskim stanicama, preduzećima, kazneno-popravnim domovima, betonskim bunkerima, skladištima, magacinima, distributivnim centrima, crkvenim, vatrogasnim i kul-

turnim domovima, željezničkim stanicama, rudnicima, garažama, podrumima i drugim objektima). Uslovi u logorima i drugim mjestima zatočenja bili su veoma teški, nehumani, neljudski i okrutni. Vojno i policijsko osoblje srpskog agresora zaduženo za vođenje objekata, izvrgavalo je zatočenike okrutnom i nehumanom postupanju, teškom premlaćivanju, ponižavanju, terorisanju, fizičkom i psihičkom zlostavljanju, zastrašivanju i maltretiranju. Oni su u mjestima zatočenja, s namjerom da unište Bošnjake kao pripadnike nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, ubijali (masovno i pojedinačno), teško ranjavali i namjerno nametali takve uvjete koji su imali za cilj da dovedu do njihovog fizičkog uništenja. Zatočenici su bili žrtve i/ili svjedoci neljudskih postupaka, uključujući ubistva, silovanja, seksualna zlostavljanja, mučenja (i elektrošokovima), premlaćivanja - batinanja (električnim kablovima, motkama, kundacima pušaka, željeznim šipkama, drškama sjekira, pendrecima, drvenim toljagama, palicama za bejzbol, metalnim "bokserima" na pesnicama, lancima, šakama, čizmama i dr.), pljačkanja, ponižavanja, kao i ostalih oblika psihičkog i fizičkog zlostavljanja, pri čemu su se zločinci derali, vikali, vrištali, te psovali Bosnu, islam i muslimansku majku. Prisiljavali su zatočenike da pjevaju srpske nacionalističke pjesme i "**redovno su ih vrijeđali na osnovu njihove nacionalne pripadnosti**". Zatočenicima su namjerno nanošene teške tjelesne i/ili psihičke povrede, čime im je, pored ostalog, narušeno "**osnovno ljudsko dostojanstvo**". U mnogo slučajeva zatočene žene i djevojke su silovane u logorima ili odvođene iz zatočeničkih centara i zatim silovane ili seksualno zlostavljane na drugim mjestima.

Bošnjaci, žrtve koncentracionih logora i drugih zatočeničkih centara, birani su na osnovu njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti. "**Jedino lično obilježje koje je bilo prisutno u odluci da se muškarci zatoče jeste njihova nesrpska nacionalnost**", odnosno "**samo zbog toga što su Muslimani**." Jedini razlog za sve oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava koji su u koncentracionim logorima i drugim zatočeničkim centrima (iz)vršeni nad Bošnjacima je bio "**taj što su po nacionalnosti bili Muslimani**".

Raspoloživi validni, vjerodostojni i autentični izvori saznanja i potpuno nepobitni dokazi potvrđuju da su nad Bošnjacima u koncentracionim

logorima i zatočeničkim centrima s namjerom izvršeni svi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Na taj način su ispunjeni svi uslovi koji se tiču materijalnog elementa genocida: svi akti genocida (*actus reus*), definirani u članu II (a-e) *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*. Svi zločini u koncentracionim logorima izvršeni su s namjerom da se unište Bošnjaci, pripadnici nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, što potvrđuje i dokazuje da je riječ o zločinu genocida.

*

* * *

Masovne grobnice žrtava genocida nad Bošnjacima ključni su, složeni i objektivni indikator izvršenog genocida i nesporni i neoborivi materijalni dokazi njegovog izvršenja. Njihova najneposrednija povezanost sa izvršenim zločinom genocida neviđena je u historiji svijeta.

Masovne grobnice, teškoće i problemi njihovog otkrivanja, ukazuju, pored ostalog, na planiranje, organizovanje i izvršenje zločina genocida, kao bitnog indikatora genocida, s namjerom i ciljem da se prikriju dokazi o zločinu genocida.

Pojavi masovnih grobnica prethodile su masovne likvidacije zatrobljenih i zatočenih Bošnjaka, koje je izvršio srpski agresor (Savezna republika Jugoslavija - Srbija i Crna Gora) i njegovi kolaboracionisti (Republika Srpska). Saznanja o masovnim grobnicama potvrđuju činjenice da su iz prvobitno formiranih, primarnih masovnih grobnica žrtve premještane na razne lokalitete. Zločinci su, u nastojanju da prikriju dokaze o zločinu genocida, leševe žrtava genocida iz primarnih masovnih grobnica sakrivali dva i/ili više puta, tako što su ih otkopavali, pri čemu su tijela sakatili i ponovo ukopa(va)li u druge masovne grobnice na još udaljenijim lokacijama, “**čime je bilo sasvim onemogućeno sahranjivanje u skladu s vjerskim i etničkim običajima grupe, što je uzrokovalo strašan nemir među ožalošćenim preživjelim, od kojih mnogi ne mogu naći smiraj dok im se ne potvrdi smrt njihovih bližnjih**”. Takva politika i praksa, pored ostalog, znatno otežava sam proces otkrivanja, ekshumacije i identifikacije. Pojava sekundarnih grobnica jedna je od najspecifičnijih karakteristika geno-

cida nad Bošnjacima na kraju XX stoljeća. Naime, riječ je o zločinu nad zločinima, o ponovnom ubijanju ubijenih, nastavku zločina genocida, u kojima su žrtve genocida raskidane raznim mašinama za kopanje i eksplozivom, čiji se dijelovi tijela mogu pronaći na raznim mjestima, u neposrednoj blizini i širem okruženju u okviru drugih masovnih grobnica.

Zločinački postupak sa leševima ubijenih Bošnjaka, žrtava genocida, "često bezobziran" i uz sakaćenje leševa, koje su zločinci "pokopavali u masovne grobnice", a "kasnije premještali u druge grobnice", kako bi "prikrili tragove zločina", predstavlja najveća ponižavanja, uvredu ljudskog dostojanstva i degradaciju (preživjelih) žrtava genocida.

Povezi za ruke, oči i noge, kao i odjeća, pronađeni u grobnicama, pokazuju način egzekucije (iz najneposrednije blizine) i bespomoćnost žrtava genocida i potvrđuju da je riječ o civilima. Raskomadani dijelovi tijela očigledan su dokaz premještanja tijela iz jedne u drugu grobnicu i svjedočanstvo o prikrivanju zločina - tajnom uklanjanju tijela žrtava genocida, što je, pored ostalog, jedan od oblika i načina planskog i sistematskog negiranja (izvršenog) genocida, zadnje faze zločina genocida. Dijelovi tijela pronađeni su u dvije, tri, četiri, pa čak i pet različitih grobnica, međusobno udaljene i više kilometara jedna od druge.

Mreža primarnih i sekundarnih masovnih grobnica, nastalih premještanjem dijelova prvobitnih, osnovnih grobnica nakon likvidacije žrtava, prilikom čega su tijela raskomadana, evidentna je, uglavnom, u svim (od strane Srbije i Crne Gore - Savezne republike Jugoslavije) okupiranim mjestima Republike Bosne i Hercegovine, a posebno na području Bosanske krajine i istočne Bosne, na kojem su prije agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu Bošnjaci (žrtve genocida) bili u većini. Radi se, uglavnom, o dijelovima teritorije Bosne i Hercegovine, koji su, nažalost, Dejtonskim mirovnim sporazumom dodijeljeni entitetu Republika Srpska, entitetu formiranom osvajačkim ratom i genocidom. Otkrivene masovne grobnice bitan su i značajan pokazatelj i dokaz zločina genocida i istovremeno očigledan dokaz namjere izvršilaca (zločina), odnosno potvrđuju oba elementa genocida nad Bošnjacima: **genocidnu namjeru i genocidna djela** (*mens rea* i *actus reus*).

To govori da je riječ o organizovanom, planskom, sistematskom i ciljanom zločinu. Radi se o zajedničkom poduhvatu, u koji su uključe-

ne političke, vojne, policijske i civilne strukture srpskog agresora (Savezna republika Jugoslavija - Srbija i Crna Gora) i njegovih kolaboracionista (genocidna tvorevina Republika Srpska).

Masovne grobnice žrtava genocida nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine sastavni su dio planiranog i organizovanog sistema zločina koji je rezultirao zločinom genocida - najtežim oblikom zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, u cilju proširenja srpskog životnog prostora. Proširenje tog životnog prostora u ovom slučaju bilo je, u skladu sa srpskom fašističkom ideologijom i politikom, moguće samo eksterminacijom domicilnog bošnjačkog stanovništva, koje je na većem dijelu okupirane teritorije bilo većinsko.

Najveći broj masovnih grobnica nastao je u proljeće - jesen 1992, kada su, u teškim uslovima agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, izvršeni najteži oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, i u drugoj polovini 1995, zauzimanjem sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenica i Žepa (juli - novembar 1995), **“što je jasan pokazatelj planiranog, dobro organiziranog i sistematski provođenog plana potpune eliminacije određene etničke skupine (Bošnjaka) sa prostora rezerviranog za ostvarenje velikosrpskog projekta”**.

Najveći broj masovnih grobnica, otkrivenih i identifikovanih, nalazi se na području Bosanske krajine (Prijedor, Sanski Most, Bihać, Bosanska Krupa, Ključ), istočne Bosne (Foča, Višegrad, Rogatica, Sokolac, Vlasenica, Zvornik, Bratunac, Srebrenica, Rudo, Čajniče, Kalinovik), Bosanske Posavine (Brčko, Bosanski Šamac), istočne Hercegovine (Nevesinje) i na okupiranim dijelovima Sarajeva.

Najveći broj masovnih grobnica je na području gdje je utvrđen i evidentiran **“najveći broj prisilno nestalih osoba, tako da je sasvim jasno da su prisilni nestanci usko povezani sa postojanjem masovnih grobnica. Masovni nestanci ne dešavaju se tamo gdje bi to bilo logično očekivati: na linijama konfrontacije u vrijeme oružanih borbi. Najveći broj nestanaka, pa prema tome i masovnih grobnica, prostorno su locirani u dubini teritorije koju kontroliše agresor i u vrijeme kada ili uopće nema borbenih dejstava, ili su ona sporadičnog karaktera (napr. Prijedor, Ključ, Sanski Most, Foča, Višegrad, Zvornik, Roga-**

tica, Vlasenica, Brčko, Bosanski Šamac, Bratunac, Teslić, Nevesinje, Sokolac, Srebrenica, Ilijaš, Vogošća, Gacko, itd.)”.

U više od 90% ekshumiranih masovnih grobnica identifikovane žrtve su Bošnjaci, “**dok su u preostalim masovnim grobnicama kao žrtve identificirani Bošnjaci i Hrvati zajedno, Srbi, kao i pripadnici nekih nacionalnih manjina (Romi, Albanci i dr.)”**.

Između logora i masovnih grobnica postojale su najneposrednije veze u procesu izvršenja zločina genocida - “**masovne grobnice se javlaju tamo gdje ima i zatočeničkih objekata**”. Logor u Ripču (Bihać) - masovna grobniča “Bezdana”, jama na Hrgaru; logori Račić i Ripač (Bihać) - jama Tihotina; logori Keraterm, Omarska i Trnopolje u Prijedoru - masovne grobnice Tomašica, jama Hrastova glavica, Jakarina kosa, Stari Kevljani, Kevljani, Redak, Pašinac, Korićanske stijene; logor Manjača (Banja Luka) - masovna grobniča jama Bunarevi; logor Sušica u Vlasenici - masovne grobnice Sušica i Ogradice (Debelo Brdo); logor KPD Foča - masovne grobnice Miljevina I, Miljevina II, Suhi potok, Previla, Buk Bijela i jama Piljak; logor KPD “Kula” - masovna grobniča Veliki vrh Sokolac; logor Crkvine Bosanski Šamac - masovna grobniča Zasavica; logor Luka Brčko - masovna grobniča Gorice; logor Rasadnik Rogatica - masovna grobniča Vragolovi; logor Novi izvor (Zvornik) - masovne grobniče u Kazanbašći; logor Osnovna škola “Vuk Karadžić” u Bratuncu - masovna grobniča Redžići; logor ’Barutni magacin’ (Kalinovik) - masovna grobniča Ratina i mnoge druge.

Iz brojnih masovnih grobnica ekshumirano je više hiljada tijela i/ili dijelova tijela žrtava genocida, od kojih je jedan broj identifikovan i ukopan. Na području Bosanske krajine ekshumirano je, u preko 1.000 masovnih i pojedinačnih grobnica, oko 5.000 posmrtnih ostataka, a identifikovano preko 4.000 žrtava genocida. Na području istočne Bosne ukupno je do 31. decembra 2015. ekshumirano 160 masovnih grobnica žrtava genocida u i oko sigurne zone UN-a Srebrenica, jula 1995, i identifikovano 6.705 žrtava genocida.

Primarna masovna grobniča **Tomašica** (20 km od centra Prijedora - na lokalitetu rudnika Tomašica, na uzvišenju iznad okolnih kuća naselja Tomašica), nastala u periodu maj - avgust 1992, najveća je otkrivena

primarna masovna grobnica u Bosni i Hercegovini, u kojoj su ekshumirana 1.464 i identifikovana 604 posmrtna ostatka žrtava genocida. Riječ je o žrtvama genocida (djeca, žene i muškarci), različite dobne starosti i različitog spola, s područja Kozarca, Rizvanovića, Sredica, Zecova, Bišćana, Čarakova, iz logora Omarska, Keraterm i Trnopolje, s područja grada Prijedora i iz drugih mjesta Općine), koje su likvidirane u ljeto 1992. Zločinci su u Tomašicu “**više od tri mjeseca, skoro svakodnevno**” odvozili posmrtnе ostatke ubijenih žrtava genocida.

Najveća sekundarna masovna grobnica ekshumirana na području Prijedora je **Jakarina kosa**, u kojoj su pronađena i ekshumirana 995 slučaja posmrtnih ostataka žrtava, od čega je (do sada) utvrđen identitet za 305 žrtava. Najveće ekshumirane masovne grobnice u istočnoj Bosni su na lokalitetu Kamenica u općini Zvornik: Kamenica – KAM-06 sa 1.179 slučajeva (posmrtni ostaci, dijelovi tijela, dijelovi skeleta) i Kamenica-KAM-10 sa 1.153 slučaja. S obzirom na to da se radi o sekundarnim masovnim grobnicama i prikrivanju žrtava, odnosno zločina genocida, što je karakteristika i primarnih masovnih grobnica, utvrđivanje identiteta žrtava zločina genocida je izuzetno otežano. Masovna grobnica Crni vrh (Zvornik, odnosno Osmaci) istovremeno je najveća primarna i sekundarna (masovna) grobnica, u kojoj je ekshumirano 629, a identifikованo 525 slučajeva žrtava zločina genocida.

Gotovo isključivo civilna struktura ekshumiranih i identifikovanih žrtava, kao i njihova nacionalna, etnička i vjerska pripadnost, jasno ukazuju na **genocidnu namjeru** (*mens rea*) i potvrđuju i dokazuju **genocidnu politiku i praksu** (*actus reus*) srpskog agresora i njegovih kolaboracionista o uništenju Bošnjaka.

Veliki broj masovnih grobnica je uznemiravan, odnosno izvršeno je njihovo iskopavanje, pri čemu su posmrtni ostaci prenošeni na druge lokacije, sa ciljem da se zločin genocida prikrije. Sekundarnim masovnim grobnicama izvršen je pokušaj prikrivanja zločina genocida. Posmrtni ostaci su prilikom premještanja nemilosrdno (ras)komadani na više dijelova da bi se onemogućilo njihovo sastavljanje, a time i identifikacija. Prikrivanje posmrtnih ostataka ubijenih Bošnjaka potvrđuje ovu konstataciju, jer često nije moguće sastaviti cijelo tijelo, što zahtijeva nastavak procesa identifikacije, da bi se kasnije otkopavanjem mezara dodavali

novopronađeni, odnosno novoidentifikovani dijelovi tijela. Dosadašnji rezultati naučnih istraživanja masovnih grobnica žrtava genocida nad Bošnjacima na području istočne Bosne, uključujući i sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, zaključno sa 31. decembrom 2015. pokazuju da je na utvrđenom broju ekshumiranih masovnih grobnica (160) pronađeno 12.971 dio tijela - slučajeva, što po općinama izgleda ovako: Zvornik - 8.876, Bratunac - 2.298, Srebrenica - 1.334, Vlasenica - 79, Vlasenica (Milići) - 269, Šekovići - 73, Kalesija - 11, Kalesija (Osmaci) - 9, Trnovo - Sarajevo – 6, rijeke Drina i Sava - 16.

Analizom sekundarnih masovnih grobnica utvrđeno je i konstatovano da su one povezane za jednu ili više primarnih grobnica iz kojih su nastale. U nekim slučajevima jedna sekundarna masovna grobica povezana je za više primarnih, što pokazuje da je od ubijenih žrtava genocida iz više primarnih masovnih grobnica pravljena jedna sekundarna masovna grobica ili obrnuto - od jedne primarne masovne grobnice pravljeno je više sekundarnih masovnih grobnica, zbog čega je proces identifikacije značajno otežan, usporen ili potpuno onemogućen.

Masovne grobnice žrtava zločina genocida nad Bošnjacima u svim okupiranim mjestima, uključujući i na i oko teritorije Ujedinjenih nacija – sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, pored ostalog, potvrđuju zločin genocida u kontinuitetu cjelokupnog procesa zločina genocida (1992.-1995.), od nastanka primarnih masovnih grobnica, do nastanka i formiranja sekundarnih masovnih grobnica, što sve skupa znatno otežava i sam proces identifikacije žrtava zločina genocida. To, pored ostalog, ilustruje rasprostranjenost masovnih grobnica prema broju slučajeva u masovnim grobnicama žrtava zločina genocida, posebno na području istočne Bosne jula 1995, uključujući i sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Srebrenicu. Tako je do 100 slučajeva nađeno u 122 masovne grobnice, od 100 do 200 u 17, od 200 do 300 u 12, od 300 do 500 u 5, od 500 do 600 u jednoj, od 600 do 1.000 u jednoj i preko 1.000 u dvije masovne grobnice. Očigledno je da je veliki broj masovnih grobnica (17) u kojima je nađeno od 100 do 200 slučajeva, te 17 masovnih grobnica sa 200-300 slučajeva, a u dvije masovne grobnice preko 1.000 slučajeva (radi se o, do 31. decembra 2015, najvećim ekshumiranim masovnim grobnicama u općini Zvornik i to: Kamenica - KAM - 06, sa 1.179 slučajeva i Kamenica – KAM - 10, sa 1.153 slučaja).

Na osnovu raspoloživih podataka može se, pored ostalog, zaključiti da je, uprkos tvrdnjama srpskih zločinaca i negatorima zločina genocida o navodnoj pogibiji samo vojno sposobnih muškaraca (od 18 do 65 godina), u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, jula 1995, ubijen i veliki broj djece (434 ili 6,47% od ukupnog broja identifikovanih do 31. decembra 2015) i osoba preko 65 godina (326 ili 4,86%), što, pored ostalog, dokazuje da je riječ o zločinu genocida. Pored toga, žrtve zločina genocida bile su i žene, jer ih je na ovako maloj populaciji identifikovanih ubijeno 19 ili 0,28%.

Nad žrtvama genocida su prije likvidacije, do nastanka masovnih grobnica, izvršeni brojni oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Radi se o ranjavanju, zarobljavanju, zatočeništvu, zatvaranju, silovanju, deportaciji, protjerivanju, fizičkom sakaćenju, prisilnom nestajanju, otimanju osoba, izgladnjivanju, upotrebi zabranjenih metoda i načina borbe i dr.

*

* * *

Srpski agresor je u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja na okupiranim područjima Republike Bosne i Hercegovine, pored ostalih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, (iz)vršio **masovna sistematska silovanja** i druge mnogobrojne oblike barbarskih djela (stravičnih horor-scena) seksualnog nasilja, mučenja i ponižavanja Bošnjakinja (“**nad muslimanskim ženama i djecom**”): žena, djevojaka i djevojčica, kao i starica. Bitne odredbe ove pojave su ideologija i politika (genocida), namjera, planiranje (“**dobro isplaniрана систематична политика ...**”), pripremanje, naređenje, organizovanje, ciljnost i svrsishodnost, a njena značajna obilježja masovnost (“**kolektivni fenomen**”, “**kolektivni smisao**”), sistematicnost, rasprostranjenost, selektivnost, krajnja surovost, teške fizičke i psihičke boli i patnje, ljudsko ponižavanje, iživljavanje i povreda ljudskog dostojanstva. U tim zločinima, u tim barbarskim aktima, učestvovali su pripadnici srpskih oružanih snaga (vojska i policija) i civilni, pri čemu su zločinci, uglavnom, poznavali žrtve.

Zločini masovnog i sistematskog kolektivnog silovanja i seksualnog nasilja rezultat su srpske genocidne ideologije i politike, pri čemu “**način skrnavljenja, zanos u zločinu kome nije moguće odoljeti pred staricom od 102 godine ili pred stomakom trudne žene**”, nisu do sada na taj i takav način i u toj mjeri praktikovani kao za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, u kontekstu “nevjerovatne slobode ubijanja”. Silovanja su “**ponavlјana i bila su sistematska, završavaju se ubistvom žrtve ili, ponekad, oslobođanjem u poodmaklom stepenu trudnoće**”.

Zločini silovanja i seksualnog zlostavljanja u logorima i drugim zatočeničkim centrima srpski agresor nije (iz)vršio “**kao poseban, izolovan slučaj, kao što su situacije u kojima je jedna žrtva silovana jedanput i od strane jednog počinitelja**”, nego je riječ o višestrukim zajedničkim masovnim silovanjima bošnjačkih žena i djevojaka, “**u pravilu silovanih od strane više lica**” i “**kroz duži vremenski period**”. Djevojke su i prije dovođenja u zatočeničke centre za žene, što je, pored ostalog, posebno karakteristično za žene i djevojke u Karamanovoj kući u Miljevini, “**već bile izložene različitim fizičkim i psihičkim torturama, uključujući i višestruka seksualna zlostavljanja i silovanja, koja za žene - žrtve imaju posebnu specifičnost i težinu i izazivaju posebnu vrstu trauma, psihičke boli i povrede ljudskog dostojanstva**”.

Bošnjačke žene i djevojke hapšene su i pritvarane “**u okrutnim uslovima na duge vremenske periode**”, gdje su, upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na život i tijelo, prisiljavane na silovanje i seksualno zlostavljanje (“**na seksualni odnos, seksualno ropstvo i teške oblike seksualnog nasilja**”). “**Bile su nenaoružane i nisu se mogle braniti**” niti su imale bilo kakvu zaštitu. Mnoge su bile djevojčice. Žrtve su bile posebno ranjive u vrijeme kada su nad njima izvršeni zločini silovanja i seksualnog zlostavljanja, čega su zločinci bili svjesni i to su koristili.

Žene i djevojke, među kojima i djevojčice od 12 do 16 godina prisiljeno su odvođene u (seksualno) ropstvo - tretirane su kao roblje (žrtve nisu imale osjećaj da su ljudska bića), gdje su zatvarane, mučene, silovane i seksualno zlostavljanje, te kupovane, prodavane, davane i poklanjane kao roba i stvari.

Zločinci su žene i djevojke, uključujući i djevojčice, “**držali u raznim zatočeničkim centrima, gdje su morale živjeti u nepodnošljivim higijenskim uslovima, gdje su zlostavljanje na razne načine, što je za mnoge od njih uključivalo stalna silovanja. Srpski vojnici ili policajci dolazili bi u te zatočeničke centre, birali jednu ili više žena, izvodili ih i silovali**”. Mnoge žene i djevojke “**silovane su na taj način. Neke od njih su iz tih zatočeničkih centara odvodili u privatne stanove i kuće, gdje su morale kuhati, čistiti i služiti srpske vojниke koji su tamo stanovali. Podvrgavane su i seksualnim zlostavljanjima**”.

Mnoge žene su sistematski silovane u više navrata (više puta). Neke žene silovane su i preko 150 puta; “**starica je silovana pred mještanimi koji su bili prisiljeni da gledaju taj grozni čin; djevojčicu je tokom jedne noći silovalo 16 ljudi, od kojih je posljednji bio pripadnik UNPROFOR-a; otac je pod prijetnjom nožem bio prisiljen da siluje vlastitu kćer; cijev automatske puške AK 47 gurnuli su u žrtvinu vaginu, a potom ispalili metak**”.

Zločinci su gasili cigarete “**na grudima i vaginama silovanih bespomoćnih žena i djevojčica**”, iživiljavali se nad nemoćnicama, pokazivali bezobzirnost prema žrtvama, obraćali im se pogrdno, nazivajući ih “balijama”, istovremeno silovali kćerke i majke, te silovali u grupama, intenzivno silovali “**po 10-20 puta dnevno uz beskrajno izmjenjivanje i po nekoliko desetina silovatelja na jednoj ženi**”, gurali pivske flaše “**u vaginalno grlo, te potom razbijanje flaše u vagini ... Živim ženama u dimije su trpali sijeno i palili ga**”. Žene su prisiljavali “**da sjedaju na posudu sa žeravicom**”.

Silovanja su vršena pojedinačno i/ili grupno. “**Često su jednu djevojku silovale grupe muškaraca. Po instrukcijama komandanta jednog od logora, vojnici bi žene poslije silovanja zaklali.**” Nad “**jednom žrtvom u jednom danu ili noći vršeno je 5, 6, pa čak i 20 silovanja od različitih počinitelja**”.

Zločinci su, prije, za vrijeme i poslije silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja, psovali žrtve, “**služeći se pogrdnim izrazima**”, govoreci im “**da ih sve treba pobiti**” - “**sve balinke treba ukloniti, eliminisati i da sve Muslimane treba uništiti, posebno muškarce**”.

Posebna specifičnost u (iz)vršenju zločina silovanja i seksualnih zlostavljanja jeste formiranje logora, improvizovanih zatvora, škola, sportskih dvorana, fabrika, hangara, posebnih motela, kao i privatnih kuća, stanova, podruma, avlija, radničkih (šumarskih) baraka određenih gradilišta i drugih objekata, posebno namijenjenih za silovanja, kao što su to, pored ostalog, primjera radi, barake Buk-Bijela, motel i Karamanova kuća u Miljevini, ženski zatvor Velečeve (Foča), restoran "Westphalija" u Brčkom, restoran "Kon-tiki" u Vogošći i mnogi drugi, pri čemu je žrtve silovalo više zločinaca. Majke su silovane pred maloljetnom djecom, zajedno su silovane majke i kćerke i majke su bile "**prisiljene gledati silovanje svojih kćerki, od kojih su najveći broj njih bile maloljetnice**", nakon čega je jedan broj ubijen. Žene, djevojke i djevojčice su, uz najperverzniha iživljavanja, silovane u prisustvu muževa, sestre u prisustvu braće i sestara te sestre istovremeno. Zločinci su prije i za vrijeme silovanja ucjenjivali žrtve i prijetili im da će im pobiti i poklati djecu ("**da će im ubiti djecu, odvesti djecu od njih, da će im silovati kćerku i da moraju raditi što god im kažu**"), te prisiljavali zatočene Bošnjake da siluju zatočenice. Zatočenice su "**tjerali da, nakon što su primorali zatočenike da se skinu**", stavljaju "**njihove genitalije u usta**". Pored toga, zatočenice su bile izložene i drugim oblicima seksualnog nasilja.

Srpski agresor formirao je posebne, specijalne koncentracione logore i bordele za silovanje i seksualno nasilje po selima, kućama i stanovima, u kojima je držao (zatočene) djevojčice (mlađe i od deset godina), djevojke i mlađe žene, u kojima su vršeni seksualni zločini-silovanja i druge perverzne radnje i ubijanja, gdje je veliki broj Bošnjakinja ostao trudan i "**gdje im je u tim logorima rečeno, prilikom takvog nečovječnog postupanja 'da moraju roditi četnike'**". Takva strašna mučilišta postojala su u Prijedoru, Sanskom Mostu, Banjoj Luci, Kotor-Varošu, Brčkom, Bijeljini, Foči, Višegradu, Rogatici, Kalinoviku, Vogošći, Ilijadži, Grbavici, Doboju, Šekovićima i drugim mjestima.

Masovna sistematska silovanja Bošnjakinja vršena su organizovano i ciljno. Agresorski vojnici "**su nas okupili u nekom dvorištu. Ispred nas su četvorica četnika silovala neku mladu djevojku. Njeni roditelji su to gledali. Kad su završili, počeli su tjerati njenog oca da to uradi. Jadni čovjek je preklinjao da ga ubiju. Uz jeziv smijeh svukli su mu pantalone ... Uspio se oteti. Bio je mrtav nakon nekoliko koraka**".

Srpski agresor je zločine silovanja i seksualnog zlostavljanja (iz) vršio “**nad ženama svih starosnih dobi, od djevojčica do starica. I tu se nije radilo o klasičnom silovanju iz požude, nego o velikosrpskoj ’proizvodnji’ potrebe za obeščaćivanjem jednog naroda, ponižavanjem nje-govog ženskog roda, računajući i na proizvođenje duboke i trajne kolektivne traume zbog osjetljivosti muslimanske porodične etike spram ovog oblika poniženja ...”.**

Žene, posebno mlađe, naročito intelektualke (ljekari, profesori, pravničici), kao i djevojke, pa i djevojčice, bile su žrtve silovanja i seksualnog zlostavljanja, kao i žene starije dobi, pa čak i starice. I “**djevojčice su silovane i prisustvovale su silovanju ili povređivanju majki**”.

U logorima i zatočeničkim centrima jedan broj žena bio je u stanju prisilne trudnoće (“**žene su silovane dok ne bi ostale u drugom stanju**”), pri čemu su im zločinci govorili da Muslimanke treba da radaju srpsku djecu (“... da Muslimanka ’rodi malog Srbina’”). “**Nakon znakova trudnoće držane su do visokog stadija trudnoće u logoru ili pritvoru, kada su razmjenjivane ili puštane.**” Nekoliko žrtava se porodilo, pri čemu su neke majke odbacile djecu (neka djeca su usvojena), a više ih je abortiralo.

Žrtvama su, prilikom silovanja i seksualnog zlostavljanja, nanošene teške povrede noževima, udarcima kundakom pušaka ili pesnicama, te pištoljima, pendrecima i razbijenim flašama. Zločinci su žrtve, teškim udarcima rukama ili kundakom puške i uz prijetnju pištoljem (“... **uzeo je pištolj i stavio u usta ...**”), služeći se raznim pogrdnim riječima i psovkama, prisiljavali na seksualne radnje i sa životinjama (teladima), što predstavlja skrnavljenje ljudskog roda.

Djeca, uključujući i bebe, veoma često su prisustvovala i bila svjedoci i žrtve zločina sistematskog silovanja i seksualnog zlostavljanja.

Polazeći od namjere, ciljeva, bitnih odredbi i značajnih obilježja, razmjera, intenziteta, obima i posljedica silovanja i seksualnog zlostavljanja, politika i praksa silovanja i seksualnih zlostavljanja Bošnjakinja, koje je (iz)vršio srpski agresor u Republici Bosni i Hercegovini, samo “**zato što su Muslimanke**”, čime je “**kolektivno silovanje bilo sastavni dio politike genocida**”, osnovano se kvalificuju zločinom genocida, odnosno genocidnim djelom. Za vrijeme tih zločina evidentna su oba elementa zločina

genocida (*mens rea i actus reus*), definirana *Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, pri čemu su dominantni (s namjerom) sljedeći akti zločina genocida: ubistva, teške tjelesne (fizičke) i psihičke povrede i velike boli, teške povrede integriteta ličnosti, što, pored ostalog, uključuje i silovanje i druge oblike seksualnog nasilja, "**putem prinude, prijetnje, sile ili zastrašivanja, na način koji ponižava i degradira dostojanstvo žrtve**", i smisljeno naturanje teških životnih uslova koji su imali za cilj djelimično ili potpuno fizičko uništenje Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

*

* * *

Srpski agresor je planski, organizovano, sistematski i ciljano, u skladu sa genocidnom namjerom o istrebljenju rukovodstva bošnjačkog naroda, ubijao, ranjavao i uništavao bošnjačku političku i intelektualnu elitu - najobrazovanije, najuglednije, najutjecajnije, najbogatije (vodeće privrednike), najuspješnije i istaknute Bošnjake - vodeće pripadnike nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve: profesore, učitelje, ljekare, stomatologe, farmaceute, veterinare, medicinske sestre, zdravstvene tehničare, inženjere, sudije, tužioce, advokate, imame, službenike Islamske zajednice, studente Fakulteta islamskih nauka, učenike medresa, kao i studente i učenike drugih fakulteta i škola, umjetnike, kulturne radnike, visoke službenike, političare, policajce, kao i mnoge druge čelne (ključne) ličnosti, čime je izvršio genocid nad Bošnjacima, pripadnicima nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

U svim okupiranim mjestima agresor je ciljano birao i uništavao čelne, odnosno vodeće ličnosti - značajan broj Bošnjaka, pripadnika te nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, posebno u Prijedoru, Sanskom Mostu, Ključu, Bosanskom Novom, Kotor-Varošu, Tesliću, Brčkom, Bijeljini, Zvorniku, Bratuncu, Vlasenici, Rogatici, Višegradu, Srebrenici, Foči i drugim mjestima. Genocidne radnje protiv čelnih ljudi (Bošnjaka) posebno su (bile) izražene u koncentracionim logorima i drugim zatočeničkim objektima.

*

* * *

Srpski agresor je, pored masovnih i pojedinačnih ubistava Bošnjaka, civila i civilnog stanovništva, nanošenja teških tjelesnih i psihičkih povreda, razaranja civilnih objekata, posebno Islamske zajednice, zatiranja tragova njihove kulture i civilizacije i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, **prisilno prevodio Bošnjake u pravoslavlje**, što potvrđuje raspoloživa dokumentacija, a posebno preživjele žrtve genocida.

Za prisilno prevodenje Bošnjaka u pravoslavlje, agresor je koristio “**između ostalog, noževe, čijim su sječivima urezivali Bošnjacima krstove na čelo i druge dijelove tijela, utiskujući vreli željezni krst u tijelo, prikivali žrtve i razapinjali ih na drvene krstove, ubijenim Bošnjacima stavljali krstove na prsa, prevodili djevojke u pravoslavlje i silom ih udavali za srpske vojnike, itd**”.

Navedeni zločini (iz)vršeni su na području Brčkog, Zvornika, Doboja, Bijeljine, Vlasenice, Rogatice i u drugim okupiranim mjestima Republike Bosne i Hercegovine. Srpska pravoslavna crkva kumovala je “**ovom obliku genocida nad dušom Bošnjaka**”. Prsilno prevodenje u pravoslavlje posebno je bilo izraženo u brojnim koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, gdje su pravoslavni sveštenici krstili logoraše (muškarce i posebno silovane djevojke). Zatočenike Bošnjake Srbi su pokrštavali, mijenjali im imena u srpska, a djevojkama i ženama “**nakon silovanja govorili da će one rađati male četnike**”.

*

* * *

Srpski agresor je, uz korištenje teškog naoružanja, artiljerije, tenkova i minobacača, uključujući i granate s hemijskim punjenjem, kasetne, napalm, aerosolne i modifikovane avio bombe, višecijevne bacače raketa s daljinskim navođenjem, te snajpere, kao i dobro obučenu, naoružanu i

opremljenu pješadiju, planski i organizovano i s namjerom izvodio rasprostranjene i sistematske, direktne (vojne) napade na nezaštićena i nebranjena sela, naselja i gradove Republike Bosne i Hercegovine (u kojima nije bilo vojnih ciljeva) - protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata, ubijajući i ranjavajući civile i civilno stanovništvo i razarajući i uništavajući civilne objekte, barbarski ih istjerivao iz sela, naselja i gradova, prisiljavajući ih da napuste svoje kuće i stanove i svoju imovinu kako bi “**očistili taj prostor od gamadi**”.

Prilikom napada na sela, naselja i gradove agresor je sistematski tukao, mučio, zarobljavao, fizički i psihički zlostavljaо civile i civilno stanovništvo, istjerivao ih iz kuća i stanova, pri čemu su zločinci pljačkali (novac, zlato, satove), “**kuće uništavali, a stoku ubijali**”. Ubijeni su brojni Bošnjaci, civilni i civilno stanovništvo, uključujući i žene i djecu. Tijela ubijenih su unakazivali i odsijecali im glave.

Poslije izvođenja napada i nakon zauzimanja gradova i sela, srpske oružane snage, a “**ponekad i srpski civili**”, “**koristili su isti obrazac ponašanja**”: civilni i civilno stanovništvo sistematski su hapšeni, premlaćivani, okupljani (“**sakupljani su muškarci, žene i djeca**”), a zatim su muškarci razdvajani od žena i djece, hapšeni i zatvarani/zatočavani u koncentracione logore i druge zatočeničke centre. Zločinci su istovremeno sistematski pljačkali i spaljivali bošnjačke kuće i stanove, ubijali, spaljivali i ranjavali civile i civilno stanovništvo, te silovali i seksualno zlostavljavali žene, djevojke i djevojčice.

Politika i praksa protjerivanja i deportacije Bošnjaka je planski, masovno, organizovano i sistematski sprovedena raznim sredstvima i na različite načine u svim okupiranim mjestima, sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, kao i gradovima u opsadi. Srpske oružane snage su “**napadale gradove i sela koji nisu bili vojni ciljevi**”, čime su protjerivanje i deportacije civilnog stanovništva bili cilj, radi formiranja etnički, nacionalno i vjerski čistih srpskih teritorija i uništenja Bošnjaka, pripadnika nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. Nakon izvođenja napada na gradove i sela, muškarci, žene i djeca su sakupljani, a zatim su često razdvajani, te je većina uhapšena i zatočena u logore i druge zatočeničke centre, u kojima su držani u različitom trajanju. Većinu su, s jasnom namjerom “**da ih trajno rasele**”, protjerali i/ili deportovali. Namjera takve

politike i prakse imala je za cilj da se Bošnjaci, žrtve genocida, trajno protjeraju. Istovremeno i nakon protjerivanja i deportovanja masovno su razarane njihove kuće, radnje, vjerski i kulturni objekti, a imovina konfiskovana ili bez naknade predata u vlasništvo paradržavnoj tvorevini Srpskoj republici Bosni i Hercegovini/ Republici Srpskoj.

Protjerivanje Bošnjaka agresor je vršio po istom modelu i “**po jednom istom obrascu**”, tako što je artiljerijom i drugim oruđima napadao mjesta, gradove, naselja i sela, od čega je ubijen i ranjen određeni broj civila i uništeni brojni civilni objekti, nakon čega je nastupala pješadija koja je istjerivala civile i civilno stanovništvo iz kuća i stanova, pri čemu je određeni broj ubijen i ranjen. Mnoge muškarce (iz grupe preživjelih) agresor je odvajao od žena, djece i starih i odvodio u koncentracione logore i druga mjesta zatočenja, a druge civile - muškarce, žene i djecu, također, odvodio u logore i druga mjesta zatočenja i protjerivao i/ili deportovao. Nakon toga, kada je mjesto, grad, naselje i selo, poslije zauzimanja i okupacije, ostalo ispraznjeno od Bošnjaka (bez Bošnjaka), zločinci su organizovano i na druge načine sistematski pljačkali njihovu pokretnu imovinu i svojinu i spaljivali civilne objekte.

Desetine, hiljade i stotine hiljada civila, uglavnom Bošnjaka, protivzakonito su planski i organizovano protjerani iz svojih domova i/ili deportovani različitim transportnim sredstvima (čak i u stočnim vagonima) u druga mjesta unutar i izvan Republike Bosne i Hercegovine, ostavljajući cjelokupnu imovinu. Protjerivanje i deportacija civila i civilnog stanovništva imali su za cilj eliminaciju Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. Jedan od dokaza politike da se Bošnjacima “**zatre trag**” je, po red ostalog, i (prisilno) protjerivanje i deportacija tog naroda. Meta napada bili su civili i civilno stanovništvo i civilni objekti, posebno vjerski objekti, koji su granatirani, pri čemu su mnogi civili i civilno stanovništvo ubijeni i ranjeni, a civilni objekti uništeni. Takva politika i praksa potvrđuje postojanje ciljane strategije napada na civile i civilno stanovništvo i civilne objekte. Bošnjaci s područja istočne Hercegovine, istočne i sjeverne Bosne, Bosanske krajine i drugih mjesta (sela i gradova) ubijani su, ranjavani i protjerivani i deportovani (silom, zastrašivanjem i sl.). Protjerivanje i deportacija Bošnjaka bili su sastavni dio planskog, masovnog, organizovanog, rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civila i

civilnog stanovništva, čiji je cilj “**ostvarenje historijskog cilja Velike Srbije**”. Agresor je organizovao “**konvoje autobusa i vozove koji su desetine hiljada muškaraca, žena i djece odvozili ...**”.

Agresor i njegovi kolaboracionisti su planirali reduciranje Bošnjaka na beznačajnu brojku u budućoj srpskoj državi. Svoju pretpostavku o visokom natalitetu nad Bošnjacima “**preveli su u imperativ da se eleminira većina ne-srba sa teritorije koju smatraju svojom**”.

Srpski nacionalizam “**operira izmišljanjem opasnosti od natalitetne ekspansije Drugih**”. Zločinac Radovan Karadžić je “**izmišljanjem straha od te bombe**” i šireći taj strah izjavljivao kako u paradržavnoj tvo-revini Republici Srpskoj može “**ostati da živi oko 5 % muslimana: samo tako neće svojim politički programiranim natalitetom za nekoliko de-cenija ponovo brojčano nadmašiti Srbe**”.

Dostupna, raspoloživa saznanja i uvjerljivi i nepobitni dokazi potvrđuju plansko, organizovano, sistematsko i masovno protjerivanje i deportaciju Bošnjaka, civila i civilnog stanovništva. Rezultat takve politike i prakse je imao za cilj “**uklanjanje**” Bošnjaka iz, prije svega, okupiranih područja Republike Bosne i Hercegovine, čime je bošnjačko stanovništvo sistematski uništavano.

Plansko, organizovano, sistematsko, masovno, s namjerom protjerivanje i deportacija Bošnjaka je djelo zločina genocida. Tim prije, što su tokom (iz)vršenja zločinačkog djela (operacija protjerivanja) prisutni svi akti genocida, definisani članom II *Konvencije o sprecavanju i kažnjavanju zločina genocida, od ubistava, nanošenja teških tjelesnih i/ili psihičkih povreda, smišljenog nametanja* (Bošnjacima) životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njihovog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja, do nametanja mjera kojima je namjera spriječiti rađanje unutar grupe i prisilnog pokrštavanja, koji su imali za cilj uništenje Bošnjaka, što predstavlja genocidno djelo, odnosno zločin genocida, za što je, pored ostalog, postojala genocidna namjera (*mens rea*) da se unište Bošnjaci. Okolnosti u kojima je agresor, uz primjenu sile, ubijanja, ranjavanja i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, vršio protjerivanja i deportacije Bošnjaka imale su za cilj uništenje cijelogupnog stanovništva, što je u suštini zločin genocida. Upravo, takva politika i praksa protjerivanja i de-

portacije praćene su s namjerom da se unište Bošnjaci, pripadnici nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

Prisilnim odvajanjem muškaraca i žena (“**odvajanje vojno sposobnih muškaraca od njihovih porodica**”) Bošnjacima su uvedene mјere (fizičke i psihičke) koje su imale za cilj sprečavanje rađanja unutar grupe.

Masovnim i sistematskim protjerivanjem Bošnjacima su smišljeno nametnuti životni uslovi koji su imali za cilj da dovedu do njihovog (potpunog ili djelimičnog) fizičkog uništenja, “**tako što je tom stanovništvu onemogućen normalan život i reprodukcija**”.

Brojne masovne i pojedinačne likvidacije, prije svega muških članova, te protjerivanje i deportacija žena, djece i staraca, dovele su do uništenja porodične strukture Bošnjaka. Zbog toga je **došlo do veoma značajnog pada nataliteta**. Pored toga, preživjele žrtve genocida ne mogu se vratiti u svoje domove (iz kojih su protjerani), jer su im kuće, stanovi, vjerski i drugi objekti razoreni, a imovina uništena. Ono što posebno usložjava i otežava je ponovo suočavanje s traumom i njeno oživljavanje povratkom na mjesto gdje su ubijeni njihovi najbliži uz nezaobilaznu evidentno prisutnu činjenicu da u tim mjestima žrtva genocida treba nastaviti život sa zločincima - dželatima.

Uništenje socijalne strukture bošnjačke zajednice i njene porodice koja je protjerana i deportovana i kojoj je onemogućeno “**da ponovo vodi normalan život predstavljaju životne uslove koji su smišljeno nametnuti s ciljem da dovedu do fizičkog uništenja grupe**”.

Protjerivanje i deportacija Bošnjaka, pomoću sile i straha, sastavni su dio srpskog političkog genocidnog projekta “**svi Srbi u jednoj državi**” i jedan od dokaza postojanja politike da se Bošnjaci unište. Takva politika i praksa su ciljano i s namjerom provođene primjenom oružane sile, zastrašivanja, ubistava, nanošenja teških tjelesnih i psihičkih povreda, nametanja nepodnošljivih životnih uslova i uvođenjem kaznenih uslova za odlazak. Time su protjerivanja i deportacije Bošnjaka rezultat sistematskog političkog srpskog projekta o uništenju Bošnjaka.

*

* * *

Agresor je, pored fizičkog ili biološkog uništavanja Bošnjaka, planski, organizovano, masovno i sistematski uništavao i njihovu kulturu. Riječ je “**o stravičnim razmjerama uništavanja materijalne kulture bošnjačkog muslimanskog naroda**”. Tako je agresor ciljno i s namjerom bezobzirno razarao i uništavao “**arhitektonske spomenike i urbane cjeline od značaja za kulturu Bošnjaka**” – njihovo kulturno naslijede “**metodično je spaljivano i dizano u zrak dinamitom**”. Pancirnim granatama, granatama velikog kalibra i zapaljivim projektilima, neselektivnom vatrom, spaljivanjem ili eksplozivom razarani su civilni objekti: bosanskohercegovački gradovi, naselja i sela (privredni, obrazovni, naučni, zdravstveni, sportski, stambeni, vjerski i drugi), “**spaljujući ih i rušeći do temelja po principu 'spržene zemlje'**”.

Agresor je na okupiranoj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine planski, organizovano, masovno i sistematski, s namjerom i jasno postavljenim ciljem, uništavao, razarao i otimao bošnjačku imovinu (kuće, stanove, poslovne objekte, vozila, stoku, novac i druge vrijedne stvari), zaštićenu *Ženevskim konvencijama*. Uništavanje civilne imovine u selima, naseljima i gradovima namjerno je ciljano i nije bilo opravdano vojnom potrebom.

Odluke i uputstva srpskih okupacionih općinskih vlasti u vezi s imovinom bile su sastavni dio prisilnog protjerivanja Bošnjaka s okupiranih teritorija.

Uništavanje, razaranje i pljačkanje imovine bilo je širokih razmjera i sastavni dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv bošnjačkog civilnog stanovništva. U praksi je često postojala “**veza između oduzimanja imovine i pljačkanja, s jedne strane, i protivpravnog zatočenja i prisilnog premještanja** /protjerivanja - prim. S. Č./, s druge strane”, pri čemu su, kao što je to očigledno, istovremeno vršeni brojni oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i zločin genocida, nad civilima i civilnim stanovništvom i civilnim objektima.

Smišljeno uništavanje, razaranje i oduzimanje/pljačkanje privatne imovine u vlasništvu Bošnjaka, pripadnika (zaštićene) nacionalne, etničke i vjerske

ske grupe kao takve, **dokaz je namjere njihovog uništenja** (*mens rea*) i, s obzirom na činjenicu postojanja takve namjere, **i dokaz materijalnog uništenja Bošnjaka, predstavlja genocidni akt** (*actus reus*) u smislu značenja člana II *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*.

*

* * *

Srpske snage su u Republici Bosni i Hercegovini (u svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi, posebno u okupiranim mjestima, sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, te slobodnim područjima), planski, organizovano, sistematski i s namjerom, uništavale i historijska, vjerska i kulturna dobra Bošnjaka i države Republike Bosne i Hercegovine, te namjerno nanosile štetu tim dobrima, s namjerom da izbrišu sve dokaze o kulturi i postojanju tog naroda. Kulturno i vjersko naslijeđe Bošnjaka bilo je **meta uništavanja** - birano je za uništenje kao vjerski simboli društvenog statusa Bošnjaka, etničke, nacionalne i vjerske grupe kao takve, što je, pored ostalog, jedan od očiglednih dokaza postojanja politike i prakse da se Bošnjaci unište – da im se “*zatre trag*” (“..., **kako bi zatrli svaki trag muslimanske kulture i religije**”, “**kako bi izbrisali tragove muslimanskog postojanja**”). Razaranja i uništavanja su bila namjerna, ciljno usmjerenia i kontrolisana. **“Uništavanje kulturnih spomenika i svetišta”** bilo je sastavni dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog na Bošnjake, civile i civilno stanovništvo. Džamije, od kojih su neke bile remek-djelo evropske i svjetske arhitekture, kao što su banjalučka Ferhadija i fočanska Aladža džamija, i drugi sakralni objekti (mesdžidi, mektebi, turbeta, tekije, abdesthane, gasulhane, haremi džamija, nišani poznatih Bošnjaka, vakufski objekti, sahat-kule i dr.) planski i sistematski su uništavani i skrnjavljeni. Riječ je o direktno usmjeravanim napadima - granatiranjem i podmetanjem eksploziva, koji je često postavljan u unutrašnjost džamija ili u stepeništa munara.

Uništavanje kulturnih i vjerskih objekata civilnog karaktera bilo je dio rasprostranjenog i sistematskog srpskog napada protiv bošnjačkog civilnog stanovništva. To uništavanje, kao i namjerno nanošenje štete ustanovama

namijenjenim religiji, dobrotvornim i školskim, te uništavanje historijskih spomenika i umjetničkih i naučnih djela, bilo je “**ciljano, kontrolisano i namjerno**”, izvršeno s namjerom da se unište Bošnjaci, pripadnici nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, i njihova kultura, proizvelo je teške posljedice za taj narod, žrtve zločina genocida, kojima su ti objekti od izuzetnog značaja za njihov opstanak. Uništavanje vjerskih objekata “**bila je toliko rasprostranjena i provedena na tako sistematski način da su uništila, traumatizirala i dehumanizirala životne aspekte bosanskih Muslimana ...**”.

*

* * *

Oružane snage Republike Hrvatske (Hrvatska vojska i njeni kolaboracionisti i petokolonaši - Hrvatsko vijeće obrane, fašistoidni dio HVO, koji su djelovali pod općom - sveukupnom kontrolom Republike Hrvatske i za njene interese, *de facto* i *de iure* organ, instrument Republike Hrvatske, koja je vršila *opću kontrolu i efektivno rukovođenje* nad oružanim snagama i civilnim vlastima paradržavne tvorevine Hrvatske zajednice Herceg-Bosne /Hrvatske republike Herceg-Bosne, pri čemu se i zločini HVO-a pripisuju Republici Hrvatskoj) u **srednjoj Bosni, dolini Rame i Neretve**, te **u zapadnoj Hercegovini**, nad Bošnjacima, civilima i civilnim stanovništvom, izvršile su brojne zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, kao što su: masovna i pojedinačna ubistva i spaljivanja, te ranjavanja, uključujući žene, djecu i starce; protjerivanje i raseljavanje; masovna i sistematska hapšenja i zatočenja civila u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, napadi na civile i civilne objekte; terorisanje civila; silovanja i seksualna zlostavljanja; vojni napadi na gradove i sela, te njihovo razaranje; uništavanje stambenih, vjerskih, historijskih, obrazovnih, naučnih, kulturnih, zdravstvenih, sportskih, privrednih i drugih civilnih objekata, uključujući i Stari most u Mostaru; pljačkanje i spaljivanje javne imovine; pljačkanje bošnjačkih kuća, stanova i druge bošnjačke imovine, kao i njihovo spaljivanje; masovno otpuštanje s posla; prevođenje u katoličanstvo; prisilni rad na linijama fronta, gdje su logoraši i zatvorenici prisiljavani (prisiljeni) da budu

ljudski štit; namjerno obustavljanje humanitarne pomoći; napadi na humanitarne radnike; uvođenje ogromnih taksi na humanitarnu pomoć i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. To je, u skladu sa hrvatskom nacionalističkom ideologijom i politikom formiranja “**zajedničke hrvatske države u njenim etničkim i povijesnim granicama**”, za čiju je realizaciju na kraju XX stoljeća postojao udruženi zločinački poduhvat, na čijem je čelu bilo državno, političko i vojno rukovodstvo Republike Hrvatske, pod vođstvom predsjednika Franje Tuđmana, dio smisljene i sistemske politike i prakse zločina genocida, koju su hrvatske oružane snage organizovano činile u navedenim područjima Republike Bosne i Hercegovine. Takva genocidna politika i genocidna praksa provođena je u općinama: Stolac, Čapljina, Ljuboški, Tomislav-Grad, Mostar, Jablanica, Prozor, Gornji Vakuf, Bugojno, Kiseljak, Busovača, Vitez, Žepče, Vareš i drugim mjestima, što, pored brojnih dokaza, potvrđuju i masovne grobnice. Najeklatantniji primjeri masovnih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava je zločin genocida u **Ahmićima, Vrbanji, Stupnom Dolu, Prozoru**, u naseljima Tulica, Grahovci, Radanovići i Han-Ploča (**Kiseljak**), gdje su mnogi civilni, uključujući žene i djecu, ubijeni i živi spaljeni, a kuće i drugi civilni objekti zapaljivim mećima, granatama i benzinom zapaljeni.

*

*

* * *

* * *

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu, zločin genocida nad Bošnjacima i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, kao i neočekivani herojski otpor branilaca antifašista u borbi za očuvanje multietničke, suverene i nezavisne međunarodno priznate države Republike Bosne i Hercegovine, države ravnopravnih građana i naroda, i opstanak - biološki i društveni Bošnjaka, što je iznenadilo, ne samo agresore i njihove kolaboracioniste već i relevantne međunarodne faktore, koji su prepustili Republiku Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake na nemilost vojno nadmoćnim agresorima, uticali su na angažovanje međunarodne zajednice:

- embargom na oružje i vojnu opremu;
- dostavljanjem humanitarne pomoći, a što nije uticalo na dinamiku i tok agresije i zločina genocida, uz prikrivanje i mirno posmatranje masovnih i sistematskih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i evidentno odsustvo političke volje i nepoštovanja osnovnih univerzalnih ljudskih i moralnih vrijednosti (zapadnih sila) da sprječe i zaustave zločin genocida, a što je obaveza svih država potpisnica *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*;
- razmještanjem snaga Ujedinjenih nacija za održa(va)nje mira – UNPROFOR, koje su djelovale kao “zaštitnici srpskog agresora” i zločincima davale određenu vrstu legaliteta i legitimitetu;
- uspostavljanjem zone zabrane vojnih letova u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine;
- političkim mirovnim pregovorima, političkim i vojnim pritiscima na žrtve zločina genocida, koji su potvrđivali srpska teritorijalna osvajanja i zločin genocida, čime je u praksi realizovana politika teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine;

- održavanjem pregovora sa agresorima i (ratnim) zločincima;
- stalnim popuštanjem zahtjevima agresora;
- podržavanjem države agresora (Savezne republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore) i lično Slobodana Miloševića;
- podržavanjem fašista, zločinaca i ubica: kolaboracionista i petokolonaša Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) - paradržavne zločinačke tvorevine Republike Srpske;
- brojnim sporazumima o prekidu vatre;
- nepodnošljivim licemjerjem svjetske diplomatije;
- sramotnom politikom (ne)moralnog i političkog izjednačavanja agresorâ i žrtava zločina genocida;
- okrivljivanjem žrtava agresije i zločina genocida da ubijaju (bombarduju) sami sebe;
- pogrešnom kvalifikacijom oružanog sukoba i prirode zločina, što je doprinijelo izvođenju pogrešnog činjeničnog i vrijednosnog suda o karakteru oružanog sukoba i prirodi zločina, uz permanentno zastupanje teze o građanskom ratu i “etničkom čišćenju”, a zanemarujući i izbjegavajući objektivno i faktičko činjenično stanje: zločin protiv mira - agresiju (međunarodni oružani sukob) i zločin genocida;
- moralnom ravnodušnošću i bezosjećajnošću, lažima, licemjerstvom i cinizmom, te odsustvom solidarnosti prema žrtvama zločina genocida;
- relativiziranjem i negiranjem zločina genocida i kontinuiranim nastojanjem nametanja krivice i odgovornosti žrtvi zločina genocida;
- “sankcijama” Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori), koje nisu primjenjivane, čime su rezolucije Vijeća sigurnosti stalno kršene;
- tzv. sigurnim zonama (*safe areas*) Ujedinjenih nacija, faktičkim rezervatima i/ili koncentracionim logorima, u kojima je nad ci-

- vilima i civilnim stanovništvom pod zaštitom zapadnih država u kontinuitetu (iz)vršen zločin genocida;
- uspostavljanjem zone isključenja teškog naoružanja (srpskog agresora) oko Sarajeva na udaljenosti od 20 km od centra grada, itd, itd.

Sjedinjene Američke Države i vodeće evropske sile (Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija), manipulišući međunarodnom politikom i međunarodnim institucijama, bez odgovarajućeg moralnog autoriteta, nisu prihvatile (odbile su, odbijale su) očigledne činjenice o agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i dokaze o zločinu genocida nad Bošnjacima, što je posljedica odsustva političke volje da, zbog nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti žrtava genocida (bosanskohercegovački, evropski muslimani - Bošnjaci), nisu pravovremeno, adekvatno i efikasno djelovale u sprečavanju, suzbijanju i zaustavljanju agresije i sprečavanju i zaustavljanju zločina genocida; ublažavale su i umanjivale masovnost i obim zločina genocida nad mirnim, nenaoružanim, nemoćnim Bošnjacima, autohtonim evropskim narodom; ohrabrivale su srpskog agresora i njegove kolaboracioniste; ravnodušno su posmatrale (iz)vršenje zločina i nagradivale srpsku agresiju. Zapad nije postupio u skladu sa obavezama iz *Povelje Ujedinjenih nacija* i *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, jer nije spriječio niti zaustavio zločin genocida u Republici Bosni i Hercegovini, čime nije ništa učinio, a bio je dužan, da (od)brani žrtve genocida i principe i vrijednosti *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*.

Teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava i dokazi o zločinu genocida nisu imali apsolutno nikakvog uticaja na političke stavove i odluke Zapada i tzv. međunarodne zajednice. Lideri svijeta odbijali su da intervenišu u sprečavanju i zaustavljanju zločina genocida. Oni, su suprotno osnovnim principima pravde i međunarodnog prava, dopustili da je zločin genocida nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini – u Evropi na kraju XX stoljeća, pred očima svjetske štampe i televizije, ponovo izvršen. Svijet je, posebno Evropa, pasivno posmatrao uništavanje Bošnjaka, autohtonog evropskog naroda, čime su žrtve zločina genocida ostvljene, napuštene i izdate. Očigledno je sprečavanje zločina genocida doživjelo neuspjeh, što, pored ostalog, dovodi u pitanje i samu ideju humanizma, a obećanje političara dato nakon

strahota holokausta da se takvi zločini “nikad više” neće dogoditi postalo je fraza deklarativnog karaktera.

Mnoge vlade na Zapadu su svjesno i namjerno pogrešno prikazivale faktičku situaciju u Republici Bosni i Hercegovini, prikrivajući osvajački rat protiv Republike Bosne i Hercegovine i zločin genocida nad Bošnjacima, kako ne bi preduzele konkretne mjere na koje su ih obavezivale *Povelja Ujedinjenih nacija i Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* i time izbjegle odgovornost u sprečavanju i zaustavljanju zločina genocida. Politiku i praksu uništavanja Bošnjaka Sjedinjene Američke Države, suprotno faktičkom činjeničnom stanju, nisu kvalifikovale zločinom genocida, pri čemu su, pored ostalog, (na početku) odgovlačile i odbijale potvrditi postojanje srpskih koncentracionih logora.

Mnogi na Zapadu podržavali su i opravdavali srpska teritorijalna osvajanja, srpski osvajački, agresorski rat, korištenje oružane sile protiv civila i civilnog stanovništva, insistirajući na tvrdnji da se masovni zločini nad civilima i civilnim stanovništvom i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini ne mogu tretirati kao zločin genocida. Pored toga, zapadni posmatrači i mirovni posrednici prebacivali su veliki dio odgovornosti na žrtve zločina genocida - Bošnjake, čime su, djelujući sa tih pozicija i držeći se tog stava, prešutno prebacivali dio krivice na žrtve.

Evropa se “kukavički ponašala i tolerirala agresiju na zemlju koju je priznala”, zatvarajući “oči pred genocidom, koncentracionim logorima”, u kojima je klanje obavljano “ručno, zanatski, za razliku od industrijaliziranog ubijanja u nacističkim logorima”, i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Na oblikovanje politike tzv. međunarodne zajednice prema događajima na zapadnom Balkanu na kraju XX stoljeća, posebno prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločinu genocida nad Bošnjacima, utjecali su, s tim u vezi, mitovi i velike laži, osmišljeni, planirani i šireni iz Beograda, koje su Zapad, Ujedinjene nacije, a naročito Evropa, bezrezervno podržavali, i koji su bili u osnovi politike ministara za vanjske poslove i ministara za odbranu Sjedinjenih Američkih Država i vodećih evropskih država.

Međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini je, kako bi se opravdala agresija, kvalifikovan kao građanski i/ili vjerski rat, odnosno

ratovi, čiji su korijeni traženi u navodnoj višestoljetnoj međunacionalnoj i vjerskoj mržnji, pri čemu su Srbi proglašavani vojno nepobjedivim, Srbija “najboljim garantom opstanka i očuvanja Jugoslavije”, a međunarodno priznanje Republike Hrvatske i Republike Slovenije predstavljano preuranjenim i ključnim događajem, ne samo za pokretanje i vođenje agresije na (i protiv) Republiku Bosnu i Hercegovinu nego i definisanje pogrešne politike prema Republici Bosni i Hercegovini.

Laži o “građanskom ratu”, “etničkom ratu”, “etničkom sukobu”, “unutrašnjem (etničkom) sukobu”, “međuetničkom sukobu” i “zaraćenim stranama” (“sukobljenim stranama”), jednako krivim i podjednako odgovornim (“podjednaka krivica svih strana”) za zločine (“sve strane jednako odgovorne”) “posijali su srpski lobisti”. Te laži, kao “i niz nejasnih stereotipa o muslimanima”, na Zapadu su, posebno za britansku politiku prema Republici Bosni i Hercegovini, bile presudne i, pored ostalog, pomogle “da ubijanje Bošnjaka izgleda kao nešto sasvim prirodno - pomogli su da odbijanje da se sprijeće ta ubistva izgleda što neutralnije”. Kada su ministri tražili izbjegavanje vojne intervencije protiv srpskog agresora, oni su često isticali i naglašavali da se u bivšoj Jugoslaviji vodi građanski rat, te se, polazeći od te (lažne) ocjene, ne mogu uključivati u rat takvog karaktera (“građanski rat”). Taj im je izgovor, pored ostalog, služio kako bi prikrili agresiju Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske na Republiku Bosnu i Hercegovinu, te izbjegli osuditi, prije svega, Saveznu republiku Jugoslaviju (Srbiju i Crnu Goru) i njene kolaboracioniste - agresore i izvršioce zločina genocida, čime su opravdavali i podržavali srpsku genocidnu ideologiju, politiku i praksu i štitili zločince koji su (iz)vršili zločin genocida, zaobilazeći i prikrivajući istinu i izražavajući opredjeljenje za srpske faštiste.

Međunarodna zajednica, njeni dominantni dijelovi, je (međunarodni) oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini vrednovala i tretirala kao sukob tri zaraćene strane (“tri strane”, “zaraćene strane”, “sukobljene strane”, “tri sukobljene strane”, “tri suprotstavljene strane”, “strane u sukobu”, “sukob između bosanskih Srba Muslimana i Hrvata”), pri čemu su “smatrali zločince i njihove žrtve kao slične”, a što je bio “tradicionalni diplomatski način izražavanja rezolucija UN-a”. Generalni sekretar Kofi Annan je tu praksi “nazivao ‘nemoralnim izjednačavanjem strana’ /the amoral equivalence of the parties/, gdje su žrtve i agresor doživljavani kao jedno te isto”; svjesno i namjerno

negirala zvanično priznanje Republike Bosne i Hercegovine, izjednačavajući legalnu i legitimnu Vladu Republike Bosne i Hercegovine sa pobunjenicima i zločincima i označavajući je muslimanskom (bošnjačkom) stranom, a Republiku Bosnu i Hercegovinu "muslimanskom državom", nasuprot srpske i hrvatske strane, odnosno država agresorâ - Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske i njihovih kolaboracionista i petokolonaša, koje su okupirale najveće dijelove (teritorije) Republike Bosne i Hercegovine: prirodu zločina, umjesto pravim imenom - pojmom genocid, kao društvenu, historijsku i objektivnu naučnu činjenicu, kvalifikovala kao *etničko čišćenje*, "nezamisliva zlodjela", "masakr - masakri", "divljački masakr", "najgori masakr", "tragedija", "incident - incidenti", "nasilje", "zvjerstva", "zvjerstva bosanskih Srba", "zločin - zločini", itd. Na taj način je na djelu - u praksi (na Zapadu) dominirala, pored ostalog, politika negiranja zločina genocida. Cilj je bio da se, upotreborom pojma "etničko čišćenje", umjesto pojma genocid, opravlja i legalizuje zločin genocida i izbjegne, pored moralne i političke, pravna obaveza, dužnost i odgovornost, koje proizlaze iz međunarodnih akata da se napadnutoj zemlji (agresorski rat) obavezno pruži pomoć u odbrani od agresije i, s tim u vezi, preduzmu određene i odgovarajuće mjere za sprečavanje i zaustavljanje zločina genocida.

Navedenu tezu, po kojoj je međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini predstavljan kao građanski rat, posebno je uporno zastupao David Owen, falsificujući historijske činjenice. Naime, riječ je o dobro osmišljenom projektu koji je imao za cilj da onemogući bilo kakve aktivnosti u zaustavljanju agresije i zaustavljanju zločina genocida. Zagovornici teze o građanskom ratu tvrdili su kako bi u tom slučaju odlučna akcija međunarodne zajednice značila svrstavanje na jednu "stranu", te je, po svaku cijenu, trebalo izbjegići, a što je, zapravo, pored ostalog, bilo u neposrednom interesu srpskog agresora. Stoga su Owen i drugi njemu slični istomišljenici često nagašavali da je intervencija međunarodne zajednice u značajnoj mjeri manje prihvatljiva ako se radi o unutrašnjem sukobu, odnosno građanskom ratu.

Rezultat tvrdnje o građanskom ratu bila je lažna teza o postojanju više (različitih) zaraćenih strana, koje (sve strane) su imale iste osnovne ciljeve, metode i odgovornosti, pri čemu su sve (strane) u manjoj i/ili većoj mjeri vršile zločine. Izjednačavanje ciljeva agresorâ - napadača/zločinaca i žrtava zločina genocida i pripisivanje podjednake krivice svima (svim stranama) po-

stala je prirodna reakcija zvaničnika na Zapadu, koja je odgovarala srpskom agresoru, odnosno zločincima, a što je bilo na štetu žrtava zločina genocida.

Svjesno i namjerno osmišljena strategija Zapada, zapadnih političara da je riječ o građanskom ratu u Republici Bosni i Hercegovini korištena je kao izgovor da se ne djeluje vojno, odnosno da se ne koristi vojna sila, “u ime Muslimana”, žrtava zločina genocida, jer bi, u tom slučaju, vojna intervencija mogla biti protumačena kao “svrstavanje” na jednu stranu.

Moralno izjednjačavanje agresorâ i branilaca, zločinaca i žrtava (zločina genocida) “moglo se postići portretiranjem svih strana kao neljudskih divljaka” i “ignoriranjem zjerstava”, što je, pored ostalog, impliciralo da “niko ustvari nije odgovoran”. Moralno izjednjačavanje dovelo je do političkog izjednjačavanja, po kome je legalna i legitimna Vlada Republike Bosne i Hercegovine, međunarodno priznate države, tretirana kao jedna od “tri za-raćene strane”.

Insistiranje na “neutralnosti”, dominirajuće stanovište Zapada, impliciralo je izjednjačavanje osvajačkih/agresorskih, na jednoj, i odbrambenih ciljeva, na drugoj strani, agresorskih metoda ostvarivanja ciljeva osvajačkog rata, fašističkog i genocidnog karaktera, i biološkog opstanka civila i civilnog stanovništva - Bošnjaka.

Zapadne zemlje, uz podršku Rusije, prema Republici Bosni i Hercegovini, žrtvi agresije i zločina genocida, nisu primijenile pravila i načela međunarodnog prava u zaustavljanju osvajačkog (agresorskog) rata i sprečavanju i zaustavljanju zločina genocida. Takva politika (evropskih i sjevernoameričkih vlada) bila je u skladu sa njihovim političkim ciljevima o uništavanju države Republike Bosne i Hercegovine i uništenju Bošnjaka. Odsustvo vojne intervencije Zapada u sprečavanju i zaustavljanju agresije i sprečavanju i zaustavljanju zločina genocida u Republici Bosni i Hercegovini zasniva se na krucijalnoj društvenoj činjenici nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti žrtava zločina genocida -bosanskohercegovački muslimani-Bošnjaci. To, pored ostalog, najbolje ilustruje i potvrđuje politička instrukcija premijera Velike Britanije Johna Majora (britanskom) zamjeniku ministra za vanjske poslove, Douglasu Hoggu, od 2. maja 1993, u kojoj (John Major), između ostalog, piše: “... neophodno je, da se nastavi sa prevarom ’Vance-Owenovim’ mirovnim razgovorima da bi se događala kakva takva akcija sve dok Bosna i

Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njen muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje.

Iako ovo može izgledati tvrda politika, moram da insistiram kod vas i onih koji donose političke odluke u uredu za inostrane poslove Zajednice, kao i vojnim službama da je ovo u stvari 'prava politika' i od najboljeg interesa za stabilnu Evropu u budućnosti, čiji sistem vrijednosti se bazira i mora ostati baziran na 'kršćanskoj civilizaciji' i etici.

Moram vas obavijestiti da ovakav stav ima svaka druga evropska i sjevernoamerička vlada i zato nećemo intervenisati u ovom području da spasimo muslimansko stanovništvo ili da ukinemo embargo na oružje."

Najveće sile kršćanskog svijeta (Sjedinjene Američke Države, Kanada, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija) odbijale su da intervenišu u sprečavanju i zaustavljanju zločina genocida. U tom projektu nečinjenja Velika Britanija bila je najodgovornija, čije je Ministarstvo za vanjske poslove "vodilo intenzivnu diplomatsku aktivnost da se Francuska i Sjedinjene Američke Države uzdrže od bilo kakve efikasne intervencije". Republika Bosna i Hercegovina i Bošnjaci su, nažalost, bili prepušteni planskim, sistematskim i dobro organizovanim, s namjerom izvršenim napadima, razaranjima, pustošenjima i uništavanju od strane susjednih država (Savezne republike Jugoslavije/Srbije i Crne Gore i Republike Hrvatske) i njihovih brojnih kolaboracionista, koji su ubijali, ranjavali, mučili, te silovali i seksualno zlostavliali mnoge civile i civilno stanovništvo i uništavali civilne objekte. Umjesto da se, u skladu sa obavezama iz *Povelje Ujedinjenih nacija i Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, stave u funkciju zaštite svoje članice (Ujedinjenih nacija) od agresije i zločina genocida, navedene svjetske sile to nisu učinile - izbjegavale su da spriječe i zaustave agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i spriječe i zaustave zločin genocida nad Bošnjacima.

NATO, "najjači savez na svijetu", "zbog nejedinstva svojih članova", "ostao je nesposoban za djelovanje" - nije zaustavio "najgoru agresiju u Evropi od formiranja Alijanse, skoro prije pola stoljeća". Umjesto da zaustavi osvajački (agresorski) rat za teritorije - protiv Republike Bosne i Hercegovine, NATO je efikasno ojačavao "rezultate srpskog genocida i agresije".

NATO je vodio politiku koja je žrtvama zločina genocida - Bošnjacima uskraćivala pravo na samoodbranu i, istovremeno, odbijao primije-

niti rezolucije Ujedinjenih nacija koje su ovlašćivale članice (NATO-a) da zaštite nenaoružane civile i civilno stanovništvo. Države članice NATO-a su “1991. naoružale srpske militante ne prodajom oružja, kao u ratu između Irana i Iraka ili u genocidu u Ruandi, već deklaracijama /rezolucijama - prim. S. Č./ Ujedinjenih nacija”.

Političari država – članica NATO-a imali su moralnu i pravnu obavezu da, u skladu sa *Poveljom Ujedinjenih nacija*, koja svakoj državi - članici garantuje pravo na samoodbranu, i *Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, koja sve države obavezuje da spriječe i kazne zločin genocida, upotrijebe sva raspoloživa sredstva u sprečavanju i zaustavljanju zločina genocida. Međutim, umjesto da ispune tu pravnu (međunarodnu zakonsku) i moralnu obavezu, oni nisu dozvolili žrtvama zločin genocida da se same brane “ili da iskoriste moć NATO-a kako bi ih odbranili”, i stoga su se uključili “u jednu vrstu pasivnog nasilja, uspostavljajući parametre unutar kojih se ubijanje može izvesti i biće izvedeno nekažnjeno”. Tako su države članice NATO-a kršile *Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, “odbijajući da ga spriječe i kazne”, i nagradivale zločin genocida time “što ustupaju teritorije snagama koje su ga provele”.

Odsustvo odgovarajućeg djelovanja Zapada, pored ostalog, ilustruje, djelovanje mirovnih snaga Ujedinjenih nacija - UNPROFOR-a, posebno visokih oficira Ujedinjenih nacija, komandanata UNPROFOR-a, koji su, umjesto da preduzmu potrebne mjere u zaustavljanju zločina genocida, negirali zločin genocida i prikrivali i odbacivali dokaze o srpskoj politici i praksi uništenja Republike Bosne i Hercegovine i uništenja Bošnjaka.

“Bosanski plavi generali” i njihovi glasnogovornici, slično šefovima vlada i diplomatijski članici Evropske zajednice/unije, kopredsjednicima i drugim predstavnicima tzv. međunarodne zajednice, uključujući Ujedinjene nacije, dajući procjene situacije u Republici Bosni i Hercegovini, suprotno *Povelji Ujedinjenih nacija*, stalno su prikrivali teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava i, s tim u vezi, umanjivali potrebu urgentnog djelovanja, dokazujući se “kao srpski propagandisti”.

Kanadski general Lewis MacKenzie (komandant UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, februar-septembar 1992), prosrpski orijentisan, zastupao je tezu o “zaraćenim stranama” i, s tim u vezi, kako su “sve stra-

ne u balkanskom ratu krive za zločine”, pri čemu je bezočno i besramno izmišljao da su “svi u Bosni međusobno pobili toliko mnogo majki i dece svojih suparnika ...”; umanjivao je razmjere zločina, kako on kaže, zvjerstava u Republici Bosni i Hercegovini, čime je negirao zločin genocida i na taj način i sam učestvovao u tom zločinu; izmišljao i širio laži o tome da su žrtve zločina genocida (Bošnjaci) napadale same sebe, kako bi dobile podršku međunarodne zajednice; u brojnim istupima, koje su finansirali srpski lobisti u Sjedinjenim Američkim Državama, iznosio je stanovište “da je, iako su bosanski Srbi možda ubijali, silovali ili opljačkali više od drugih, slika o bosanskim Muslimanima kao žrtvama lažna”; zalagao se “za stvaranje male muslimanske države u središtu Bosne, dok Hrvatima i Srbima treba omogućiti da ostvare svoje želje - Veliku Srbiju i Veliku Hrvatsku”; (veliko)srpsku oružanu silu - “JNA” prikazivao je žrtvom događaja u Republici Bosni i Hercegovini, zanemarujući ključnu ulogu te vojske u planiranju, pripremanju i (iz)vođenju agresije protiv Republike Bosne i Hercegovine i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava; učestvovao je u zločinu silovanja bošnjačkih djevojaka u srpskom koncentracionom logoru “Kod Sonje” - u Vogošći, kao i u jednoj vikendici na Jahorini; falsifikovao historijske činjenice, posebno u vezi sa vlasništvom nad zemljom (teritorijom), tvrdeći, pored ostalog, kako su “Srbi i Hrvati bili seljaci i farmeri”, što im “daje mnogo teritorije”, za razliku od Bošnjaka, odnosno, po njemu, Muslimana, koji su, kako on tvrdi, “poslovni ljudi koncentrisani u četiri ili pet gradova ili sela ... poslovni ljudi nemaju mnogo teritorija”; podržavao je podjelu Republike Bosne i Hercegovine i opravdavao upotrebu sile, tvrdeći kako je “sila nagrađivana još od trenutka kada je pećinski čovjek uzeo batinu, okupirao komšijinu pećinu i pobegao sa njegovom ženom”; u kontinuitetu je (dok je bio u Sarajevu) vršio pritisak na predsjednika Izetbegovića da prihvati podjelu države (Republike Bosne i Hercegovine) i prisiljavao ga da prihvati činjenicu da neće biti vojne intervencije, te da, stoga, Vlada Republike Bosne i Hercegovine treba postići sporazum sa Srbima; protivio se podizanju embarga (na oružje i opremu), iznoseći naivne i lažne argumente, i zračnim udarima “po srpskim artiljerijskim položajima na brdima oko Sarajeva”; otvoreno je iznosio stav, po kome bi Bošnjaci, da su dobili oružje, krenuli u osvetu i bili angažovani u zločinima masovnih razmjera; svjesno i namjerno stvarao pogrešan utisak o tome da neravnoteža u naoružanju i drugim materijalno-tehničkim

sredstvima, po kojoj je na jednoj strani četvrta vojna sila u Evropi (država Savezna republika Jugoslavija), koja je vodila vojne (borbene) operacije uz minimalne gubitke, a na drugoj strani nenaoružana, bespomoćna žrtva zločina genocida, nije predstavljala bilo kakav politički i vojno značajan faktor; protivio se uspostavljanju zone zabrane letova (iznad Republike Bosne i Hercegovine), tvrdeći kako bi to rezultiralo direktnom osvetom nad mirovnjacima Ujedinjenih nacija na terenu, itd.

Francuski general Philippe Morillon (komandant UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, septembar 1992 - juli 1993), je, pored ostalog, 6. marta 1993. (između 8 i 10 sati) na čelu svojih trupa i sa predstavnicima UNHCR-a, WHO i MKCK, te sa svitom novinara u pratnji umarširao u Cersku, koja je od maja 1992. bila u potpunoj opsadi, a koju su početkom marta 1993. srpske snage zauzele i izvršile zločin genocida nad Bošnjacima, i na licu mjesta se uvjerio u zločin genocida. Umjesto da zaustavi osvajačke napade srpskih snaga i zaštiti civile i civilno stanovništvo Kamenice, Cerske i Konjević-Polja, te osudi zločin genocida, za čije zaustavljanje nije preuzeo nikakve mjere, on je usmjerio kretanje civilnog stanovništva u pravcu Srebrenice - u koncentracioni logor za Bošnjake. Morillon je tada (u Cerskoj) izjavio: "Ja poznajem zadah izgorenog ljudskog mesa. Bio sam vojnik u Alžиру. Ovdje niko nije ubijen." Time je komandant UNPROFOR-a, na osnovu ličnog iskustva iz Alžira, pored ostalog, negirao zločin genocida nad civilima Bošnjacima.

General Philippe Morillon je u Potočarima (Srebrenici) 15. marta 1993. (u 15.20 sati) u razgovoru sa oficirima Vojske Jugoslavije (Savezne republike Jugoslavije), odnosno njihovim kolaboracionistima i petokolonašima iz "Vojske Republike Srpske", pored ostalog, podržao srpske osvajačke i genocidne aktivnosti. S tim u vezi, on je tada izjavio: "Znam da hoćete da očistite ovo terorističko gnijezdo /tj. civilno stanovništvo - prim. S. Č./. Ja ču to uraditi za vas, lišiću vas gubitaka".

Komandant UNPROFOR-a general Philippe Morillon je sredinom marta 1993, u vrijeme i nakon zločina genocida u Cerskoj, Konjević-Polju i Kamenici, koji je (genocid) uporno negirao, stigao u Srebrenicu, gdje se uvjerio u užasne uvjete života i javno dao obećanje da će stanovništvo biti pod zaštitom Ujedinjenih nacija. I pored toga, agresorska ofanziva na Srebrenicu i njeno šire područje je nastavljena, pri čemu su izvršeni brojni

zločini nad civilima i civilnim stanovništvom. Mjesec dana kasnije, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija proglašilo je područje Srebrenice sigurnom zonom Ujedinjenih nacija, koja "mora biti pošteđena svakog oružanog napada ili bilo kojeg neprijateljskog čina", što je, pored ostalog, podrazumijevalo "obavezu vojnog angažovanja UNPROFOR-a u zaštiti sigurne zone". Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Boutros Ghali je, suprotno odluci Vijeća sigurnosti, odnosno *Rezoluciji 819* (1993), komandantu UNPROFOR-a u Bosni i Hercegovini dostavio Direktivu, po kojoj odluka Vijeća sigurnosti nije podrazumijevala "obavezu vojnog angažovanja UNPROFOR-a u zaštiti sigurne zone" Ujedinjenih nacija, što je zloupotreba funkcije generalnog sekretara, njegovih ovlaštenja - obaveza, prava i dužnosti. Time su uloga UNPROFOR-a i njegovi zadaci značajno i bitno reducirani na pružanje humanitarne pomoći žrtvama, uz pristanak i saglasnost agresora i zločinaca. Komandant UNPROFOR-a, suprotno *Rezoluciji 819* (1993) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, proglašio je potpunu demilitarizaciju grada, odnosno sporazum o kapitulaciji, kojim je zahtijevao potpuno razoružavanje Bošnjaka.

Britanski general Michael Rose (komandant UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, januar 1994-januar 1995), podržavajući i implementirajući politiku Velike Britanije u Republici Bosni i Hercegovini i duboko prosrpski orijentisan, svim svojim postupcima išao je naruku Srbima. Tokom svog mandata bio je dobro upoznat sa stanjem na terenu, posebno sa karakterom oružanog sukoba i prirodom zločina, te je, pored ostalog, odigrao važnu političku i diplomatsku ulogu, posebno u sprečavanju djelovanja zračnih snaga NATO-a u zaštiti triju sigurnih zona Ujedinjenih nacija: Sarajevo, Goražde i Bihać.

General Rose, prijatelj Radovana Karadžića, obmanjivao je i svoje prepostavljene i svjetsku javnost o stvarnim događajima u Republici Bosni i Hercegovini, iako je bio svjestan činjenice da "... genocid nije bio dio zvanične politike bosanske Vlade, kao što je to jasno kada je riječ o Srbima ..."; stvarao je lažnu sliku prividnog mira i normalnog života u Sarajevu; srpske zločine nad civilima na tržnici Markale (5. februara 1994) pripisao je Armiji Republike Bosne i Hercegovine ("...Bosanci sami sebe granatiraju"); namjerno je javno minimizirao agresorsku ofanzivu - srpske napade (31. marta i u aprilu 1994) na Goražde, stvarajući pogrešnu sliku o stanju u

i oko te sigurne zone Ujedinjenih nacija, odbijajući da zaštitи civile i civilno stanovništvo i civilne objekte; izjednačavao je žrtvu zločina genocida i agresora; protivio se upotrebi zračnih udara; omalovažavao je srpske prijetnje sigurnim zonama Ujedinjenih nacija; umanjivao je razmjere srpskog uništavanja civilnih objekata u Goraždu aprila 1994; lično je učestvovao u zločinu silovanja Bošnjakinja na području Foče; bio je opsjednut “veličinom” i “sposobnostima” Slobodana Miloševića; itd.

General Rupert Smith (komandant UNPROFOR-a, januar-decembar 1995), prije početka srpskog napada (6. jula 1995) na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Srebrenicu, otisao je na odmor, kao i nekoliko visokih oficira Ujedinjenih nacija, te pola Akashijeva osoblja iz Zagreba, dok je Akashi oputovao u Dubrovnik.

General Rupert Smith je 15. jula 1995, u vrijeme kada su srpsko-crnogorski agresor i njegovi kolaboracionisti i petokolonaši iz Republike Bosne i Hercegovine planski, sistematski i s namjerom vršili zločin genocida nad Bošnjacima, zajedno sa kopredsjedavajućim međunarodne konferencije o Jugoslaviji, Torvaldom Stoltenbergom, mirovnim predstavnikom Evropske unije, Carlom Bildtom i specijalnim predstavnikom generalnog sekretara UN-a Yasushijem Akashijem, prisustvovao tajnom sastanku u Ambasadi Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu. Bildt je obavijestio prisutne o “rezultatima” njegovog sastanka sa Miloševićem i Mladićem od 14. jula. O najvažnijem pitanju - “situaciji u Srebrenici”, odnosno o zločinu genocida, nije bilo ni govora. Na tom je sastanku izostala i njihova redovna “duboka” zabrinutost.

General Bernard Janvier (komandant Mirovnih snaga Ujedinjenih nacija u bivšoj Jugoslaviji – UNPF-a, mart 1995-januar 1996) odbio je zahtjev komandanta UNPROFOR-a, generala Ruperta Smitha, o zračnim udarima po položajima srpskog agresora zbog upornog granatiranja civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata u Sarajevu 7. i 8. maja 1995, pri čemu su, pored ostalog, mnogi civili ubijeni i ranjeni.

Francuski general Janvier je 12. maja 1995, na sastanku sa generalnim sekretarom Ghalijem, Akashijem i Smithom, i 24. maja 1995. u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija, objašnjavao da je zračna podrška skoro ne-upotrebljiva. Njegovom *Direktivom* od 29. maja 1995. zračna podrška je neutralizovana.

General Janvier je, polazeći od “principijelne averzije protiv upotrebe zračnih udara protiv Srba” i ocjene kako je “primarni zadatak UNPROFOR-a samodbrana”, a “odbrana civilnog stanovništva sekundarna”, 24. maja 1995. u Vijeću sigurnosti iznio mišljenje da se Ujedinjene nacije povuku iz (svojih) “istočnih sigurnih zona (Srebrenica, Žepa, Goražde)” i, s tim u vezi, predložio, “uprkos svečanim rezolucijama Ujedinjenih nacija”, predaju Srebrenice, sigurne zone Ujedinjenih nacija, s obrazloženjem “da i njenoj nedovoljno naoružanoj posadi prijeti opasnost da postanu taoci”, čime je (prvi) najavio zločin genocida, a što je “poslužilo kao zeleno svjetlo srpskim vojnim komandantima”.

U vrijeme kada je srpski agresor kao taoce držao veliki broj vojnika Ujedinjenih nacija, 4. juna 1995, general Janvier je, u hotelu *Vidikovac* u Zvorniku, na sastanku s Ratkom Mladićem, predložio sramni tajni dogovor: za oslobođanje talaca Ujedinjenih nacija ponudio je definitivnu obustavu zračnih udara po agresorskim trupama (“NATO neće ponovo koristiti zračnu silu protiv Srba”), čime je sigurne zone Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini prepustio “na milost i nemilost dželatima”. Taj dogovor je verifikovan sedam dana kasnije javnom izjavom Yasushija Akashija (Janvierovog civilnog šefa i specijalnog predstavnika generalnog sekretara Ujedinjenih nacija Boutrosa Ghalija) da će se “Ujedinjene nacije striktno pridržavati principa očuvanja mira i da nemaju namjeru za zračne udare”. Tako je u zamjenu za puštanje talaca Janvier obećao da više neće biti zračnih udara. Nakon toga, taoci su oslobođeni do 18. juna i Mladić je bio siguran da ni na srpski napad na Srebrenicu, sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, neće biti odgovoreno zračnim udarima.

Navedenim tajnim dogovorom između Ujedinjenih nacija i Vojske Jugoslavije, odnosno komandanta UNPF-a (francuskog generala Bernarda Janviera) i komandanta Glavnog štaba 30. kadrovskog centra Generalštaba Vojske Jugoslavije i Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske” (generalata Ratka Mladića), kada su Ujedinjene nacije kapitulirale pred Srbima, Srebrenica i ostale sigurne zone Ujedinjenih nacija prepuštene su “na milost i nemilost dželatima”, a civilni i civilno stanovništvo sigurne zone Ujedinjenih nacija dovedeni u bezizlaznu situaciju, što je kod svjetskih političkih moćnika olakšalo planiranu podjelu Republike Bosne i Hercegovine. Sklapajući “izdajnički dogovor sa Mladićem, general Janvier, koji je predstavljao Ujedinjene nacije, već je gurnuo Srebrenicu pod nož”.

Vodeće velike sile, uključujući i sve članice Evropske unije, raspolagale su sa podacima o napadu na Srebrenicu sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, jula 1995, i, s tim u vezi, planiranom zločinu genocida nad Bošnjacima. Međutim, ništa nisu preduzele da to spriječe - ništa nije učinjeno da se odbrani teritorija Ujedinjenih nacija, niti sprijeći zločin genocida, niti je razmatran bilo kakav plan odbrane Srebrenice, sigurne zone Ujedinjenih nacija.

Do 11. jula 1995, zauzimanja sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, više zahtjeva za zračnu podršku odbijeno je na raznim nivoima u sistemu komandovanja Ujedinjenih nacija. General Bernard Janvier se, u pismu generalu Mladiću, 11. jula 1995, uprkos formalnom insistiranju da se prestane s gađanjem civilnog stanovništva i kršenjem sigurne zone Ujedinjenih nacija, "poštjući akcije" koje je general Mladić preuzimao "u području Srebrenice", brinuo za komoditet 30 "zarobljenih" holandskih vojnika.

Na "prijetnju" generala Mladića da će "pobiti" "zarobljene" holandske vojниke, koje je srpski agresor "tretirao dobro", i nasumično granatirati civile i Holandski bataljon, "ako dođe do daljih zračnih udara", najviše civilno i vojno rukovodstvo Ujedinjenih nacija (Akashi i Janvier), na zahtjev holanskog ministra za odbranu Jorisa Voorhoevea, 11. jula 1995. u 16 sati obustavili su blisku zračnu podršku nad Srebrenicom, pošto su "komandanti lokalnih Srba zaprijetili da će ubiti holandski personal i granatirati više sela u džepu ako dođe do daljih zračnih udara". Admiral Smith se, tvrdi Akashi, "složio sa našim zahtjevom koji je predložio ministar odbrane Holandije SRSG-u /tj. Akashiju - prim. S. Č./ da se suspenduje zračno prisustvo i misije zračne podrške nad Srebrenicom". Tako je zračna akcija praktično u suštini prekinuta nakon što je Akashi razgovarao sa admiralom Smithom, za što snose odgovornost: ministar Voorhoev, a time i čitava Vlada Holandije, zatim admirал Smith (NATO), Akashi (Ujedinjene nacije), Janvier (UNPF) i drugi visoki oficiri UNPROFOR-a i UNPF-a, dajući svoju prešutnu sa-glasnost Janvieru i Akashiju, za razliku od jednog manjeg broja pojedinaca koji su bili protiv takvih odluka i postupaka svojih pretpostavljenih.

Holandski bataljon UNPROFOR-a nije ni pokušao zaustaviti agresorski napad na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Srebrenicu. On je uporno odbijao da reaguje na agresorski napad. On nikada nije uzvratio na srpske snage koje su napadale sigurnu zonu (nije upotrijebio oružje). Drugim riječima, bio je izuzetno pasivan za vrijeme napada na sigurnu zonu Ujedinjenih

nacija (od 6. do 11. jula). Potpukovnik Karremans je, u skladu sa dobijenim instrukcijama, izbjegavao “rizik sukoba sa Srbima” i “bezbjednost njegovog osoblja je bila važnija od provođenja mandata”. Holandski bataljon nije uzvraćao vatrom i u situaciji kada su osmatračka mjesta i njegove trupe bile izložene direktnom napadu. Vojnici Ujedinjenih nacija ni u svojoj samoodbrani nisu ispalili nijedan metak, a kamoli u cilju zaustavljanja srpskog agresora. Nepredavanje (povrat) oružja Bošnjacima, oduzetog demilitarizacijom, UNPROFOR je objašnjavao da je njihova dužnost da brane sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, a ne Armije Republike Bosne i Hercegovine. Takva konstatacija je absurdna, jer je bilo očigledno da snage Ujedinjenih nacija nisu imale namjeru da brane svoju teritoriju - sigurnu zonu Ujedinjenih nacija. Holandski bataljon nije opalio nijedan metak da spriječi ulazak srpskih snaga u grad Srebrenicu i svoju bazu u njemu, niti je zaštitio civilne i civilno stanovništvo koji su zatražili zaklon u bazi Ujedinjenih nacija u Potočarima. On nije pustio sve civile da uđu u bazu Ujedinjenih nacija, koja je bila dovoljno prostrana da primi sve civile i civilno stanovništvo.

I pored kontinuiranog napada na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, te civile i civilno stanovništvo i civilne objekte, kao i (napada) na UNPROFOR, odnosno Holandski bataljon, Ujedinjene nacije nisu odobravale i odobrile upotrebu zračne sile. Komandant Holanskog bataljona nije prihvatio učešće Armije Republike Bosne i Hercegovine u odbrani sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice. On je sputavao borbenu gotovost Bošnjaka. Odbio je da vrati oružje Armiji Republike Bosne i Hercegovine. Oficiri Holanskog bataljona su u noći 10/11. jula 1995. bošnjačko civilno i vojno rukovodstvo lažno uvjerali i, nažalost, uvjerili u djelovanje NATO aviona ujutro 11. jula, tražeći da se branioci Armije Republike Bosne i Hercegovine povuku sa odbrambenih položaja. Prevareni njihovim (samouvjerenim) obećanjem zračnih udara širokih razmjera, obustavljen je planirani kontranapad u ranim jutarnjim satima i branioci su se povukli sa položaja na ulazu u grad, čime je svjesno onemogućena odbrana sigurne zone Ujedinjenih nacija i civila i civilnog stanovništva, što je bilo tragično za odbranu sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice.

Srpske snage su 11. jula 1995, nakon odsustva zračnih udara NATO snaga i prekida farse oko njihove (ne)upotrebe, zauzele sigurnu zonu Ujedi-

njenih nacija Srebrenicu. Neposredno uoči i nakon njenog zauzimanja civilni i civilno stanovništvo su u panici i općem haosu bježali prema Potočarima, tražeći zaštitu i spas od Ujedinjenih nacija. Ni u Potočarima - u bazi Ujedinjenih nacija - za njih nije bilo spasa.

Polazeći od bitnih stanovišta političkog i vojnog rukovodstva Ujedinjenih nacija, te Sekretarijata Ujedinjenih nacija, o ulozi UNPROFOR-a u zaštiti sigurnih zona Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini, Għalli-Akashi i Janvier-Smith, posebno prva trojica, bitno su reducirali mandat UNPROFOR-a i njegovu ulogu i zadatke u Republici Bosni i Hercegovini, posebno o upotrebi zračnih snaga u zaštiti sigurnih zona Ujedinjenih nacija - teritorije i civilnog stanovništva na toj teritoriji, svodeći ga isključivo na vlastitu samoodbranu (samoodbranu UNPROFOR-a), samo radi očuvanja mira i omogućavanja nastavka tzv. mirovnih pregovora. To je bio očigledan i tipičan primjer zavjere u odgovornom sprovođenju rezolucija Ujedinjenih nacija i žrtvovanja sigurnih zona UN-a, odnosno žrtvovanja civilnog stanovništva u njima, što je omogućilo najneposrednije (mirne i sigurne) pripreme, organizovanje i izvršenje zločina genocida u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija. Istovremeno, to je u direktnoj konfrontaciji i protivrječnosti sa temeljnim odredbama dokumenata međunarodnog prava, posebno *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* (1948) i *Ženevskim konvencijama* (1949) i *Dodatnim protokolima* (1977).

U Ujedinjenim nacijama i među (državama) zapadnim saveznicama, zaista, nije bilo političke i druge volje da se zaustavi srpski agresor i spriječi zločin genocida, pri čemu posebno nije bilo političke volje da se upotrijebi odlučna zračna sila u odbrani sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, jula 1995, i zaštiti civila i civilnog stanovništva. To potvrđuju brojne činjenice, a posebno one u vezi sa zahtjevima za zračnu podršku u vrijeme napada i zauzimanja Srebrenice i zločinu genocida nad Bošnjacima, među kojima navodimo bitne:

- najviše civilno i vojno rukovodstvo Ujedinjenih nacija, uključujući posebno Akashija i generala Janviera, te druge komandante Ujedinjenih nacija na terenu, bilo je, u skladu sa svojim prosrpskim raspoloženjem i postignutim sporazumima i dogovorima, u stalnom kontaktu sa Slobodanom Miloševićem i njegovim generalima na terenu, vodeći u kontinuitetu razgovore i sklapajući tajne dogovore sa ideologizma, planerima, organizatorima,

nosiocima i izvršiocima srpske nacionalističke ideologije, politike i prakse, osvajačkog i genocidnog karaktera. U tim kontaktima i permanentnoj komunikaciji konstantno je bio prisutan pomirljiv i inferioran stav vojnog i civilnog rukovodstva Ujedinjenih nacija prema srpskom agresoru. Milošević i general Vojske Jugoslavije Mladić bili su gospodari situacije i diktirali su uslove Akashiju i Janvieru. Dogovori između Janviera i Akashija (odnosno Ghalija) na jednoj, i Mladića i Karadžića (odnosno Miloševića) na drugoj strani, te Holbrookea (odnosno Sjedinjenih Američkih Država) i Miloševića (odnosno Republike Srbije, tj. Savezne republike Jugoslavije), doveli su do žrtvovanja sigurne zone Ujedinjenih nacija - Srebrenice. "Prijetnju" agresorskog generala Vojske Jugoslavije Mladića vojnicima Ujedinjenih nacija na terenu najviše vojno i civilno rukovodstvo Ujedinjenih nacija, kao i Vlada Kraljevine Holandije, dočekali su sa olakšanjem;

- brojne jalove i duge debate u Ujedinjenim nacijama i međunarodnoj zajednici o upotrebi, bolje rečeno neupotrebi, zračne sile, pri čemu su, pored ostalog, nuđena različita "objašnjenja", tendenciozno netačna o (ratnim) ciljevima agresorskih oružanih akcija u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici;
- pogrešne, odnosno svjesne i namjerno pogrešne, procjene komandanata Ujedinjenih nacija na terenu o srpskim napadima na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Srebrenicu;
- malodušnost, omalovažavanje i "konfuzija" oko zahtjeva za blisku zračnu podršku;
- briga jedino oko sigurnosti snaga Ujedinjenih nacija, a ne i o goloručim, nezaštićenim i bespomoćnim civilima i civilnom stanovništvu, itd.;
- Ujedinjene nacije nisu željele, niti su pružile zračnu podršku u odbrani svoje (vlastite) teritorije (sigurne zone Ujedinjenih nacija), niti u zaštiti i spašavanju civila i civilnog stanovništva na toj teritoriji, za što snoсе punu odgovornost, jer nisu zaustavile ostvarivanje osvajačkih (ratnih) srpskih ciljeva ni spriječile zločin genocida, postupajući suprotno *Povelji Ujedinjenih nacija i Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*.

Nedostatak političke volje bio je presudan faktor da se u zaštiti (životâ) civila i civilnog stanovništva i sprečavanju najtežeg oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava postupi odlučno i onako kako

to nalažu *Povelja Ujedinjenih nacija i Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, duh i korpus međunarodnog prava.

U vrijeme kada je nad nezaštićenim civilima i civilnim stanovništvom u bazi Ujedinjenih nacija u Potočarima vršen zločin genocida, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, umjesto da, u skladu sa *Poveljom Ujedinjenih nacija i Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, hitno reaguje, kako bi spriječilo i zaustavilo zločin genocida, *Rezolucijom 1004* (1995), 12. jula 1995, deklarativno tražilo ponovnu uspostavu sigurne zone, otvarajući eventualnu mogućnost upotrebe sile. Akashi i Janvier su ponovo bili protiv upotrebe sile, pri čemu je Janvier tvrdio da UNPROFOR nije u stanju da silom ponovo uspostavi status sigurne zone. Iako je znao da postoje *Snage za brzu reakciju (Rapid Reaction Force)*, general Janvier nije ni ukazao na mogućnosti njihovog angažovanja. Annan, Akashi i Janvier su, bez ikakve pomisli na goloruke civile i bilo kakve odgovornosti za njihovu sudbinu, insistirali sa otpočinjanjem dijaloga sa srpskim agresorom. Zaista nevjerovatno - dijalog sa zločincima. Očigledno je da najodgovornije ličnosti Ujedinjenih nacija nisu namjeravale niti su željele preuzeti bilo kakve mjere za spašavanje civila u bazi Ujedinjenih nacija u Potočarima. U suštini je riječ o praznim, deklarativnim i diplomatskim frazama koje nikoga nisu obavezivale.

Mnogi pripadnici mirovnih snaga Ujedinjenih nacija Bošnjake muslimane, žrtve zločina genocida, posebno u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenica, smatrali su nižim bićima, posmatrajući ih "kao bezličnu masu smrdljivih, nezahvalnih, zaostalih stvorova, koji ne oklijevaju da jedni druge opljačkaju i da sklapaju mutne poslove s neprijateljem", što, pored ostalog, ukazuje na razmjere dehumanizacije žrtava zločina genocida. Takav stav graniči sa nacizmom, što, pored ostalog, potvrđuju natpisi koje su mirovnjaci ispisivali na zidu Holandske baze Ujedinjenih nacija u Potočarima, koji izražavaju prezir prema Bošnjacima, jer navodno smrde ("My ass is like a 'local'. It's got the same smell. Bosnia 1994" - "Moja je guzica kao 'lokac'. Isto smrdi. Bosna 1994").

Bošnjačke djevojke, po navedenom nacističkom konceptu, zločinačkog karaktera, "nemaju zube, imaju brkove, smrde kao govno" ("No teeth? Mustache? Smell like shit Bosnian girl!" - "Nema zuba? Ima brkove? Smrdi kao govno? Bosanska djevojka!").

Ujedinjene nacije, podržavajući politiku koja je nagradila agresiju, a kaznila žrtve zločina genocida, nisu zaštitile Republiku Bosnu i Hercegovinu - svoju članicu, suverenu, nezavisnu i međunarodno priznatu državu, žrtvu oružane agresije i zločina genocida. U pitanju je nedostatak političke volje Vijeća sigurnosti, te neadekvatna i nekozistentna organizacija aparata i organa Ujedinjenih nacija. Znatan broj tih organa, uz to, nije se smatrao obaveznim da sprovodi ni samu *Povelju Organizacije*, ni međunarodno pravo, ni direktive i naređenja prepostavljenih. Žrtve zločina genocida i međunarodna demokratska javnost očekivali su da Ujedinjene nacije odlučno djeluju i spriječe zločin genocida. Umjesto toga, Ujedinjene nacije su za svo vrijeme obmanjivale svjetsku javnost, ne preduzevši nikakve mјere za zaštitu civila i civilnog stanovništa i sprečavanja zločina genocida. Ujedinjene nacije nisu zaštитile žrtve zločina genocida, niti su spriječile zločin genocida. Ujedinjene nacije su dozvolile (iz)vršenje zločina genocida. One su se "snažno protivile upotrebi zračne sile protiv Srba". Ujedinjene nacije, jednostavno nisu djelovale, shodno svojoj ulozi. Temeljni dokument Ujedinjenih nacija – *Povelja* nije u praksi primijenjen, njen aparat je bio neracionalan, glomazan i inertan, duboko birokratizovan i neadekvatan postblokovskom i posthladnoratovskom razdoblju.

U vrijeme planiranja, pripremanja i izvođenja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločina genocida nad Bošnjacima u potpunosti su suspendovana i ignorisana temeljna načela međunarodnog javnog prava (zabrana i otpor svakoj agresiji, sprečavanje zločina genocida, osuda prisvajanja tuđih teritorija, garancija teritorijalnog i državnopravnog integriteta države i drugih načela, izraženih u Povelji UN-a i Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida). Jednoj međunarodno priznatoj, nezavisnoj i suverenoj državi i članici Ujedinjenih nacija faktički je oduzeto pravo da brani teritorijalni integritet i sigurnost svojih građana od agresije i zločina genocida, a što je zagarantovano Poveljom Ujedinjenih nacija.

Vijeće sigurnosti, služeći interesima velikih sila, ne samo što je propustilo da brani Bosnu već joj je uskratio neotuđivo pravo da se brani od agresije i zločina genocida. Žrtve agresije i zločina genocida kažnjene su *embargom na oružje i vojnu opremu* (25. septembar 1991), čime im je uskraćeno prirodno pravo na samoodbranu. Nametnut (SFR) Jugoslaviji, a ne Republici Bosni i

Hercegovini, embargo je bio nezakonit i bez pravne snage, jer je, uz snažnu podršku Velike Britanije i drugih evropskih zemalja, lišio jednu suverenu zemlju, članicu Ujedinjenih nacija, njenog prirodnog prava na individualnu i kolektivnu samoodbranu, utvrđenu čl. 51. *Povelje Ujedinjenih nacija*.

Donošenjem Rezolucije, sramne i nemoralne odluke, o embargu na uvoz oružja 25. septembra 1991. (*Rezolucija 713*), kojom je Bosni i Hercegovini i njenim (civilnim) žrtvama zločina genocida uskraćeno pravo na samoodbranu, Boutros Ghali i većina članica Vijeća sigurnosti su od žrtava agresije i zločina genocida “očekivali da se predaju bez borbe i da mirno pristanu na nacionalnu podjelu zemlje. Da se bace na zemlju i da se prave da su mrtvi”. Time je Vijeće sigurnosti Republiku Bosnu i Hercegovinu, državu članicu Ujedinjenih nacija, lišilo prava na samoodbranu, zagarantovanu Poveljom Ujedinjenih nacija, pri čemu su nenaoružane žrtve zločina genocida prepuštene agresorskoj vojsci za masovne i pojedinačne likvidacije.

Embargo “na svaku isporuku oružja i vojne opreme” postao je jedan od glavnih poluga politike tzv. međunarodne zajednice prema Republici Bosni i Hercegovini, posebno Velike Britanije. Velika Britanija, na čiju inicijativu je Vijeće sigurnosti uvelo embargo na isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji, uz pomoć embarga na oružje osiguravala je pomoć Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) u odnosu na druge republike.

Embargo na oružje, nametnut Socijalističkoj federativnoj republici Jugoslaviji, spriječio je Vladu Republike Bosne i Hercegovine da nabavi oružje i municiju i druga materijalno-tehnička sredstva i opremu. Miloševićevi kolaboracionisti i petokolonaši u Republici Bosni i Hercegovini (nosioци, pripadnici i simpatizeri paradržavne tvorevine Srpske republike Bosne i Hercegovine/Republike Srpske) nisu bili pogodjeni embargom zahvaljujući Jugoslavenskoj narodnoj armiji/Vojsci Jugoslavije i kontinuiranom snabdijevanju municijom, oružjem i drugim materijalno-tehničkim sredstvima iz Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), čime su, pored ostalog, bili nadmoćni u vojnoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima.

Pokušaji da se u NATO-u postigne konsenzus o ukidanju embarga nisu dali nikakve rezultate i propali su najviše zbog opstrukcije i otpora Velike Britanije i Francuske, ključnih saveznika Sjedinjenih Američkih Država.

Ujedinjene nacije su se *Rezolucijom 752* (1992), od 15. maja 1992, obavezale da svim žrtvama (međunarodnog oružanog) sukoba u Republici Bosni i Hercegovini pruže humanitarnu pomoć. Radi osiguranja “zračnog mosta”, u skladu sa *Rezolucijom 758* (1992) Vijeća sigurnosti, od 8. juna 1992, u Bosni i Hercegovini su stacionirane Zaštitne snage Ujedinjenih nacija (UNPROFOR), čija je “sigurnost pred srpskom odmazdom korištena prilično namjerno kao odlučujući argument protiv zaštite žrtava”. Te jedinice su, u skladu sa *Rezolucijom 770* (1992) od 12. augusta 1992, trebale preuzeti zaštitu isporuka i dostavljanja humanitarne pomoći, sa konvojima teretnih kamiona u cijeloj Republici Bosni i Hercegovini, uključujući i snabdijevanje žrtava koncentracionih logora.

Srpski agresor i njegovi kolaboracionisti i petokolonaši od početka su namjerno sprečavali, ograničavali i opstruirali dostavljanje humanitarne pomoći (hrane i medicinskog materijala) civilnom stanovništvu, što je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija više puta osuđivalo. Oni su opstruirali slobodu kretanja i UNPROFOR-a i humanitarnih konvoja, posebno u svim sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, “namećući sistem plaćanja za propuštanje konvoja”. Humanitarni konvoji su podvrgavani teškim postupcima naplata za prelaz i drugim oblicima zlostavljanja, opstrukcija i restrikcije, koje su primjenjivane na drumske konvoje, te u znatnoj mjeri i na sarajevski humanitarni zračni most (Sarajevski aerodrom), na kome je srpski agresor imao kontrolni punkt i time kontrolisao dostavljanje pomoći.

Oružane snage Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i njihovi kolaboracionisti sistematski su u Republici Bosni i Hercegovini ograničavali slobodu kretanja snagama i konvojima Ujedinjenih nacija i stalno opstruirali dopremu humanitarne pomoći. Navedene snage su humanitarne konvoje UNHCR-a (često) zaustavljale i pretresale, otimale im robu, rekvirirale benzin i “radile svašta”, što je bio još jedan od razloga doношења *Rezolucije 859* (1993), od 24. augusta 1993, kojom je, pored ostalog, Vijeće sigurnosti zahtjevalo da se osiguraju nesmetani prolasci humanitarne pomoći, uključujući dopremanje hrane, vode, električne energije, goriva i nesmetanog odvijanja komunikacija, posebno u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija.

Identičnu politiku i praksu vodile su i oružane snage Republike Hrvatske - Hrvatsko vijeće obrane, uključujući direktne napade na humanitarne radnike, pri čemu je jedan broj i ubijen.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, identificujući nosioce agresije i zločina genocida i utvrđujući njihovu odgovornost, *Rezolucijom 757* (1992), od 30. maja 1992, u skladu sa Poglavljem VII *Povelje Ujedinjenih nacija*, nametnulo međunarodne ekonomske sankcije (ekonomski embargo) protiv Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), uključujući i trgovinski embargo, osim za hranu i lijekove (“opremu namijenjenu za strogo medicinske ili prehrambene svrhe”), te zabranu zračnog prometa, sportskih i kulturnih veza i odnosa, zamrzavanje finansijskih sredstava u inostranstvu, suspendovanje naučne, tehničke i kulturne saradnje, u cilju ispunjavanja zahtjeva postavljenih *Rezolucijom 752* (1992), od 15. maja 1992.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, nametanjem sankcija srpskom agresoru, ostavljalo utisak kako je time preduzelo konkretne mjere, čime je u suštini izbjegavalo sprovođenje konkretnijih mjera. Činjenica je da ekonomske sankcije nisu igrale glavnu ulogu u usporavanju srpskih osvajačkih akcija u i protiv Republike Bosne i Hercegovine i zaustavljanju zločina genocida, jer (sankcije) “nisu ’tvrdi’, one se probijaju: Savezna republika Jugoslavija je dobijala i gas, koks, naftu i druge sirovine”.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija nije osiguralo poštivanje zone zabrane vojnih letova u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine, kako bi omogućilo “sigurnost humanitarnih letova u Bosni i Hercegovini”. Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) i njihovi kolaboracionisti i petokolonaši u Republici Bosni i Hercegovini su redovno i rutinski kršili odluku o zoni zabrane vojnih letova.

Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), nažalost, nastavila je sa bombardovanjem i rušenjem naseljenih mjesta, posebno na području istočne Bosne, naročito grada Srebrenice i okolne teritorije, ubijajući i ranjavajući (nezaštićene) civile i civilno stanovništvo i uništavajući civilne objekte. Borbeni avioni su i dalje polijetali iz Jugoslavije.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je ignorisalo *Nalog* - oštro upozorenje Međunarodnog suda pravde od 8. aprila 1993, koje se odnosilo na primjenu *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*.

Umjesto obaveze da se, prema principima i ciljevima *Povelje Ujedinjenih nacija* o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti, brani Republika Bosna i Hercegovina od napada druge zemlje članice, i da se, u skladu sa obavezama zemalja potpisnica *Konvencije*, preduzmu neophodne mjere da spriječe akte zločina genocida i “uprkos važnosti koju ima Međunarodni sud pravde u sistemu Ujedinjenih nacija, kao i sadržini privremenih mera Suda, informacija koju je Sud uputio nije dobila važnost i hitnost koju je zasluživala”. Stalne članice Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija nisu htjele da se suoče sa tom obavezom.

Boutros Ghali je, polazeći od (namjerno) pogrešne ocjene o karakteru oružanog sukoba (“sukobljene strane u bivšoj Jugoslaviji”), prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločinu genocidu nad Bošnjacima, pored ostalog, pokazao “moralnu ravnodušnost i bezosjećajnost”, koja, “ne samo da je bila zarazna, već je znatno ojačala Srbe u razmišljanju ‘Ovo je rat bogatih’, kako je generalni sekretar sam definisao bosansku tragediju, i kao takav je od malog interesa za međunarodnu zajednicu”.

Ujedinjene nacije su, *Rezolucijom 824* Vijeća sigurnosti, od 6. maja 1993, evropske muslimane (Bošnjake) - žrtve zločina genocida, umjesto da ih zaštite od zločina genocida, obećanjima koncentrisale u enklavama (Sarajevo, Goražde, Žepa, Srebrenica, Tuzla i Bihać), pri čemu su se (Ujedinjene nacije) usudile nazvati ih “sigurnim zonama” (*safe areas*), “UN ’utočištima”, a to su zapravo bile prave koncentracijske zone na otvorenom. Ovaj put to nisu bile plinske komore, ne, ovo je bilo na otvorenom - na zraku”.

Umjesto principa međunarodnopravnog poretku, Republika Bosna i Hercegovina je tretirana u okvirima tzv. real-politike, sa nametanjem nacionalnih politika i interesa pojedinih država, uključenih, preko Evropske zajednice/unije i Ujedinjenih nacija, u tzv. rješavanje “bosanskohercegovačke krize”, i sa licemjerjem kao pretpostavkom tog radikalnog zaokreta. Međunarodna zajednica, posebno (kršćanska) Evropa, samo, zbog nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti žrtava genocida, kao takvih, te pružanja podrške srpskom osvajačkom ratu za teritorije - proširenje *životnog prostora*, nije željela (niti je pokušala) shvatiti srpske ratne ciljeve, niti suštinu i karakter srpskog velikodržavnog projekta - srpsku fašističku ideologiju, politiku i zločinačku (genocidnu) praksu.

Ujedinjene nacije su u vezi sa pitanjem agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločina genocida nad Bošnjacima učinile brojne greške i propuste. Naime, Ujedinjene nacije su pokušale “očuvati mir i primijeniti pravila za očuvanje mira u situaciji u kojoj nije bilo nikakvog mira”. Pošto su znale “da bilo koji drugi način djelovanja može ugroziti živote” njihovih trupa, pokušavale su “stvoriti - ili zamisliti okruženje u kome bi mogla opstati pravila za očuvanje mira - dogовором strana, pristankom za slanje trupa, nepristrasnošću”, pri čemu su situaciju na terenu pokušale “stabilizovati putem sporazuma o prekidu vatre”. Očigledno je da su u takvim uslovima izjednačeni žrtva zločina genocida i njen egzekutor, što je “išlo na ruku Srbima koji su kontrolirali veći dio teritorija”. Izostala je zaštita žrtve zločina genocida, čime je politika Ujedinjenih nacija “u najboljem slučaju bila polovična”. Ujedinjene nacije su izbjegle “upotrebu sile, osim u svrhu samoodbrane”, što ih je dovelo “u sukob sa interesima branilaca sigurnih zona”, čija je sigurnost zavisila od njihove (tj. UN-a) upotrebe sile.

Ujedinjene nacije su na osvajački rat protiv Republike Bosne i Hercegovine i zločina genocida nad Bošnjacima odgovorile embargom na uvoz oružja, dostavom humanitarne pomoći i razmještajem snaga za očuvanje mira, omogućivši (i dozvolivši) agresorima da (iz)vrše zločina genocida i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Te mjere su bile “loš nadomjestak za odlučniju i silovitiju akciju kojom bi se spriječilo odvijanje užasa”.

Članice Vijeća sigurnosti koje su se protivile prijedlogu rezolucije da se Vlada Republike Bosne i Hercegovine izuzme iz embarga na oružje, uveden “bivšoj Jugoslaviji prema *Rezoluciji 713* (1991) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija”, navodile su “razloge”, koji su sramotni, nemoralni i bez ikakvih osjećanja i osjećaja za (nevne) žrtve zločina genocida.

Ni snabdijevanje humanitarnom pomoći, najdužom humanitarnom misijom u historiji, nije predstavljalo adekvatan odgovor na (iz)vršenje zločina genocida. Dostava humanitarne pomoći nikada nije predstavljala rješenje problema Republike Bosne i Hercegovine. Suština problema nije bila u humanitarnoj pomoći žrtvi agresije i zločina genocida, već u političko-vojnem rješenju, “što je jedna članica Ujedinjenih nacija ostavljena bez mogućnosti odbrane uslijed embarga na oružje koji su joj nametnule Ujedinjene nacije”, čime je Republika Bosna i Hercegovina “čerećena

snagama koje su je željele uništiti”. Navedeni problem nije mogao biti riješen humanitarnom pomoći, a što, pored ostalog, potvrđuje da su Ujedinjene nacije imale prvenstveno humanitarni zadatak. Tako su zapadni političari misiju Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini usmjerili “na snabdijevanje humanitarnom pomoći, a istovremeno odbijajući da spriječe kampanju genocida”. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija “stvorilo je sistem koji je mirovnjake Ujedinjenih nacija kao snabdjevača humanitarnom pomoći izložio kao taoce”.

Ni slanje snaga za očuvanje mira (humanitarna operacija) nije bio adekvatan odgovor na agresiju protiv Bosne i Hercegovine i zločin genocida nad Bošnjacima. Naime, “nije ispunjen nijedan od preduslova za slanje snaga za očuvanje mira: nije bilo mirovnog sporazuma - čak se nije poštovao ni prekid vatre - nije bilo očigledne volje da se uspostavi mir i nije postojala jasna spremnost zaraćenih strana”. I pored toga, “*nemajući bolje rješenje*” Vijeće sigurnosti je odlučilo da treba poslati snage Ujedinjenih nacija za očuvanje mira. Lako naoružane, lako vidljive u svojim vozilima, razasute širom zemlje po brojnim neodbranjivim osmatračkim tačkama, one su mogle samo potvrditi ono što je bilo očigledno: nije bilo mira koga treba očuvati”.

Očito je navedena politika i praksa (embargo na oružje, humanitarnu pomoći i snage za očuvanje mira) Vijeća sigurnosti i zemalja članica Ujedinjenih nacija bila u funkciji legalizacije srpskih teritorijalnih osvajanja i legalizacija zločina genocida. U svemu tome neizbjegna je odgovornost Ujedinjenih nacija za agresiju i zločin genocida u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća.

Ujedinjenim nacijama je bilo jako dobro poznato da je riječ o agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločinu genocida nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, kao i da sigurne zone Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini, pored ostalog, “nisu istinski ‘sigurne’”, jer “nije bilo ni političke volje da se upotrijebi odlučna zračna sila protiv srpskih napada na sigurne zone, kao ni mogućnosti da ih se na terenu porazi”.

Ni relevantna, pouzdana, adekvatna i dovoljna saznanja o zločinu genocidu nad Bošnjacima, civilima i civilnim stanovništvom, nisu utjecala

na Ujedinjene nacije da odlučno djeluju, odnosno vojno intervenišu u cilju zaustavljanja agresije i sprečavanja zločina genocida.

U nastojanju da Ujedinjene nacije izbjegnu odgovornost za sprečavanje zločina genocida u sigurnoj zoni UN-a Srebrenica, jula 1995, generalni sekretar Kofi Annan je 1999. ukazao na “nepotpuno shvatanje srpskih ratnih ciljeva”, što je krajnje neodgovorno i licemjerno. Naime, neuvjerljivo je njegovo objašnjenje o nesposobnosti shvatanja “srpskih ratnih ciljeva”, koji su (“ratni ciljevi bosanskih Srba”), po njemu, “konačno osuđeni na bojnom polju, a ne za pregovaračkim stolom”. U pitanju je izgovor za ponašanje i postupanje UN-a, kojima je, nesumnjivo, izražen najblaže rečeno tolerantan odnos prema velikosrpskom agresoru, s jedne, i odsustvo političke volje da se poduzmu bilo kakve akcije u zaustavljanju srpskih osvajačkih napada i genocidnih akata, s druge strane. Naime, “nepotpunim shvatanjem opsega srpskih ratnih ciljeva može se”, po njemu, “djelomično objasniti zašto Sekretarijat i Misija očuvanja mira nisu reagovali brže i odlučnije kada su Srbi počeli napadati Srebrenicu”. S tim u vezi, on navodi sljedeće: “umjesto da pokušamo pokrenuti međunarodnu zajednicu da potpomognе odbranu Enklave, mi smo više davali Vijeću sigurnosti utisak da je situacija pod kontrolom i mnogi od nas su u to istinski vjerovali. Dan prije pada Srebrenice slali smo izvještaje da Srbi ne napadaju, mada jesu napadali. Obavještavali smo da Bošnjaci pucaju na UNPROFOR i blokiraju ga, a radili su to Srbi. Propustili smo da pošaljemo hitan zahtjev za upotrebu zračnih udara. U izvjesnim prilikama, kada su do Vijeća stizale nepotpune i netačne informacije, to se moglo pripisati problemima izvještavanja sa terena”.

Sekretarijat Ujedinjenih nacija je bio na stanovištu da šira upotreba sile međunarodne zajednice nije u okviru njenog mandata i da nije poželjna, zalažući se za postizanje mira nevojnim metodama.

Ocjrenom o “nepotpunom shvatanju srpskih ratnih ciljeva”, generalni sekretar UN-a je u potpunosti razotkrivio politiku i praksu Ujedinjenih nacija, njenih članica i međunarodne zajednice prema Bošnjacima (bosanskim muslimanima), žrtvama zločina genocida. Prema toj politici i praksi, upotreba sile (od međunarodne zajednice) u zaustavljanju agresije protiv Republike Bosne i Hercegovine i sprečavanju i zaustavljanju zločina genocida nad Bošnjacima nije bila u opciji - u okviru mandata UN-a i bila je nepoželjna, što su dobro znali i na terenu još bolje sprovodili srpski

zločinci. Ta politika i praksa zalagala se za postizanje mira “nevojnim metodama”, što je, ustvari, značilo podršku srpskim osvajanjima i legalizaciji zločina genocida. Ta politika i praksa se, pored ostalog, zasnivala i na izmišljenim, nepotpunim i netačnim, lažnim informacijama prema žrtvi zločina genocida, a u korist srpskih zločinaca. Zapanjujuća je i zastrašujuća izjava generalnog sekretara o tome da, i u slučaju da su Vijeću sigurnosti dostavljane “potpuno tačne informacije”, pitanje je (“nije jasno”) “da li bi imali znatno drugačije rezultate”.

Politika vodećih evropskih država u kontinuitetu je podržavala srpska ratna teritorijalna osvajanja, zločin genocida i nasilnu podjelu Republike Bosne i Hercegovine, čime je prihvatala, odobravala i legalizovala zločinom genocida uspostavljenu novonastalu realnost.

Međunarodna zajednica (Vijeće sigurnosti i zemlje članice UN-a, *Kontakt-grupa* i drugi), slijedeći “politiku ’energične pasivnosti’ (forceful passivity)”, na političkom planu, vodila je kontinuirane pregovore (razgovore) “sa idejnim tvorcima srpske politike, u prvom redu Miloševićem i Karadžićem. Na vojnem planu, rezultirao je procesom pregovaranja i povjerenjem u generala Mladića, čija je neumoljiva predanost da očisti istočnu Bosnu i ako je moguće Sarajevo /i cijelu Republiku Bosnu i Hercegovinu – prim. S. Č./, bila sasvim očigledna i koja je neminovno dovela do Srebrenice”, zločina genocida nad Bošnjacima, juli 1995.

Međunarodna zajednica, prije svega Ujedinjene nacije, Evropska zajednica/unija i NATO, nije sprječila niti zaustavila agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, niti je sprječila ni zaustavila zločin genocida nad Bošnjacima. Tako i pored očiglednih, dovoljnih, valjanih, odgovarajućih, pouzdanih i jasnih dokaza o zločinu genocida, Zapad nije intervenisao u sprečavanju i zaustavljanju tog *zločina nad zločinima*, čime je odobravao, podržavao i pomagao zločinačku politiku i praksu države Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i (njene) paradržavne i petokolonaške tvorevine Republike srpske Bosne i Hercegovine/Republike Srpske.

Međunarodna zajednica je u kontinuitetu odbijala da upotrijebi vojnu silu u sprečavanju i zaustavljanju agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i sprečavanju i zaustavljanju zločina genocida nad Bošnjacima, čime je neposredno u potpunosti odgovorna za zločin protiv

mira i zločin genocida u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Vijeće sigurnosti, Sekretarijat Ujedinjenih nacija, *Kontakt-grupa*, vlade država zapadnih saveznika i druge države imaju posebnu odgovornost za nepreduzimanje određenih radnji i postupaka u sprečavanju (iz)vršenja genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, a što su bile u obavezi prema Povelji Ujedinjenih nacija i Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.

Ugovornim stranama *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, zemljama članicama UN-a i njihovim političkim rukovodstvima, kao i široj javnosti, jako je bilo dobro poznato da je masakr nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, kao i zločini u svim okupiranim mjestima Republike Bosne i Hercegovine, gradovima u opsadi i drugim sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, od početka 1992, pa do kraja 1995, tipična genocidna radnja – djela genocida, izvršena s namjerom i jasno postavljenim ciljem i svrhom. Genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica jula 1995, kao i u svim okupiranim mjestima, gradovima u opsadi i sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, bili su isplanirani, dobro organizovani i sistematski i dosljedno s namjerom i s ciljem izvršeni. To, pored ostalog, potvrđuju brojna masovna i pojedinačna ubistva i ranjavanja; određene pravilnosti u (iz)vršenju zločina; međuzavisnost njihovog ishoda i paralelno vođenih pregovora na raznim nivoima sa organima međunarodne zajednice; lokacije masovnih grobnica (primarnih i sekundarnih) i organizacija prevoza žrtava zločina genocida do njih; kvantitet obmana žrtava, obmana vlastite i svjetske javnosti, involuiranih pripadnika Ujedinjenih nacija i, također, njihovih organa. Za pozivanje na predaju korišteni su i bijela oklopna kola, uniforme i kacige sa oznakama UN-a. Spaljene stvari žrtava zločina genocida - u Potočarima od Ujedinjenih nacija predatih muškaraca i dječaka, također su imale za cilj prikrivanje dokaza o zločinu genocida. Sve je trebalo ostati bez svjedoka, čak su i vozači kamiona uvučeni u zločin da ne bi smjeli svjedočiti.

Ujedinjene nacije i međunarodna zajednica u cjelini dozvolile su srpskom agresoru zauzimanje teritorije Ujedinjenih nacija - sigurnih zona

Ujedinjenih nacija Srebrenice i Žepe, jula 1995, i izvršenje genocida nad Bošnjacima istočne Bosne i Hercegovine. Ujedinjene nacije nisu htjele niti su pružile zračnu podršku u odbrani svoje (vlastite) teritorije - sigurnih zona (Ujedinjenih nacija) Srebrenice i Žepe, niti u zaštiti i spašavanju ne-naoružanih i nezaštićenih civila i civilnog stanovništva od zločina genocida na toj teritoriji, jer nisu zaustavile ostvarivanje osvajačkih (ratnih) srpskih ciljeva ni spriječile zločin genocida, postupajući suprotno *Povelji Ujedinjenih nacija i Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*.

Odgovornost evropske i međunarodne zajednice za neadekvatno reagovanje na zločin genocida u Republici Bosni i Hercegovini je očigledna. Ujedinjene nacije su, nažalost, doživjele najveći fijasko u odnosu na proglašene principe, vrijednosti i ciljeve ove organizacije. Evropa i svijet su se pretvarali da štite ljudska prava. Zbog Bosne, kako je 27. jula 1995. pisao Tadeusz Mazowiecki, "na kocki su sama stabilnost međunarodnog poretku i principi civilizacije". Tako je kredibilitet proglašenih demokratskih vrijednosti, moralnih vrijednosti i principa savremenih zapadnih država zbog zločina genocida nad Bošnjacima krajnje ozbiljno doveden u pitanje.

Politika Sjedinjenih Američkih Država prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločinu genocida nad Bošnjacima na kraju XX stoljeća karakteristična je po kolebanju, ravnodušnošću, neodlučnošću i nedostatku političke volje. Umjesto da zaustave agresiju i spriječe zločin genocida, Sjedinjene Američke Države su "postavile svoju humanitarnu pomoć kao centralnu tačku svoje politike i hvalisale se da su pojedinačno najveći donator pomoći Bosni". Istovremeno, američki pregovarači vršili su pritisak na Vladu Republike Bosne i Hercegovine da prihvati podjelu međunarodno priznate države.

Sve vodeće ličnosti vanjsko-političkog tima predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Georgea Busha "ponavljaše su balkanske stereotipe" "o nadljudskom srpskom ratniku" i zagovarale tezu o beskorisnosti zračnih udara i, s tim u vezi, naglašavali mogućnost velikih žrtava u toj operaciji, a što im je služilo kao opravdanje i izgovor za nečinjenje - nepreduzimanje bilo kakvih međunarodnozakonskih mjera i aktivnosti u zaustavljanju zločina genocida.

Bushova administracija u praksi je inauguirala politiku kontinuiranog nemiješanja i nedjelovanja, te je u skladu sa tim odbijala "da pravo-

vremeno upotrijebi američku moć”. To je, po ocjeni ambasadora Warrena Zimmermana, bila najveća američka pogreška “u cjelokupnoj jugoslovenskoj krizi”, što je, po njemu, “neizbjježno dovelo do nepravednog ishoda i propuštene prilike da se spasi više od stotinu hiljada života”.

Amerikanci su skoro četiri godine “gledali na ovo stanje u Jugoslaviji iz velike daljine i u osnovi blokirali napredak”, pri čemu je, u “jednoj od najrigoroznijih izjava”, posebno bio izražen stav državnog sekretara Jamesa Bakera “da mi nemamo psa za borbu”. Pored toga, Amerikanci su i na televiziji gledali “slike ubijenih i ranjenih vojnika UN koji nisu bili u stanju da se brane”.

Bakerov nasljednik Lawrence Eagleburger odlučno se protivio vojnoj intervenciji, kao i sami Evropljani. On je, kao i čitava Administracija, u ljeto 1992. ignorisao i krio informacije o zločinu genocida i umanjivao izvještaje o srpskim zvjerstvima, što je i bio politički cilj Sjedinjenih Američkih Država.

Negiranje genocida od najjačih svjetskih sila, kako u Republici Bosni i Hercegovini tako i u Ruandi, bitna je komponenta ponašanja, djelovanja i djelanja međunarodne zajednice (njenih organa i tijela) na zločin genocida u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća. Administracija Sjedinjenih Američkih Država je i iz političkih i iz strateških interesa, iskriviljavala i lažirala podatke o faktičkim događajima u Republici Bosni i Hercegovini, te time, pored ostalog, negirala zločin genocida uporno odbijajući da srpske napade kvalificuje kao oružanu agresiju i teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava kao zločin genocida, što je za mnoge, uključujući i Marshalla Freemana Harrisa, izvršnog direktora Vijeća akcija za mir na Balkanu, predstavljalo “zabrinjavajući i neprihvatljiv element američke politike. Dok su pravnici Ministarstva vanjskih poslova i zvaničnici od karijere bili uvjereni da je u pitanju genocid, administracija SAD-a je donosila političku odluku, ne samo da se ne poziva na *Konvenciju Ujedinjenih nacija o genocidu*, već, također, da se u opisu srpskih zvjerstava ne upotrebljava riječ ’genocid’ - bez političke kvalifikacije. U skladu sa tim, čelnici Administracije su navodili, raznoraznim terminima, da se srpski zločini ’graniče sa genocidom’, da su ’ravni genocidu’ ili da čine ’djela genocida’”.

Na zapadu je devedesetih godina XX stoljeća, svjesno, namjerno i ciljno, oživljena i obnovljena teza o “prastarim etničkim mržnjama” (“...

više od 600 godina . . .”), “iskonski međusobnoj mržnji” i “osveti”, “mržnji i antagonizmima između etničkih grupa”, “drevnim neprijateljstvima”, “dugogodišnjim antagonizmima”, “vjećitom sukobu, nerazrješivih neprijateljstava”, gdje su se ljudi “oduvijek međusobno klali”, pri čemu su “duboko ukorijenjeni i višestoljetni animoziteti između Srba, Hrvata, Muslimana i Albanaca - napokon eksplodirali i srušili Jugoslaviju”.

Teza o “drevnoj mržnji” (“drevnoj balkanskoj mržnji”), “rasnoj mržnji”, “iskonskoj međusobnoj mržnji” i “etničkoj mržnji” “kao stvarnom uzroku rata” postala je “standardni kliše u raspravama o Republici Bosni i Hercegovini” i svojevrsna “doktrina koja je više od ijednog drugog historijskog mita snažno uticala na zapadnjačke stavove”, posebno na vodeće državnike Zapada, kao što su Bill Clinton, Francois Mitterand, John Mayor, Douglas Hurd i David Owen, “prema bosanskom konfliktu”. Ta teza, ta doktrina, taj mit namjerno je rasplamsavan.

Američka administracija, uključujući i za vrijeme mandata predsjednika Clinton-a, međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini, odnosno agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, kvalifikovala je kao *rat* (“*rat svih protiv svih*”), *međusobnu (etničku) borbu* (“*najkrvaviju borbu*”) i *konflikt (sukob) između “tri strane”*, a zločin genocida nad Bošnjacima kao *nasilje*, u kome su “sve tri strane” činile *zločine*. Clintonova administracija “uporno je i bez oklijevanja odbijala” da koristi riječ genocid.

Clinton je do maja 1993. međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini (agresiju) nazivao građanskim ratom, nakon čega je govorio o “sukobu” u Bosni i Hercegovini, koji je, po njemu, “konačno stvar zaraćenih strana i na njima je da ga razriješe”. On je 10. februara 1994. izjavio: “Sve dok onom tamo narodu ne dodije da ubijaju jedni druge, ružne će se stvari i dalje dešavati.”

Clintonova administracija “nije preduzela niti jednu akciju da sprijeći ili zaustavi” zločin genocida nad Bošnjacima. Sjedinjene Američke Države bile su obavezne međunarodnim pravom da spriječe i zaustave zločin genocid, tim prije što su, pored ostalog, “Sjedinjene Države bile u stanju da to urade”. Ta administracija je, također, “aktivno promovirala i ustrajno nastavljala *de facto* podjelu države članice Ujedinjenih nacija na dva dijela . . .”.

Rusija, čiji su brojni “dobrovoljci”, zajedno sa “dobrovoljcima” iz Grčke “i drugih nacija s brojnom pravoslavnom populacijom”, učestvovali

u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločinu genocida nad Bošnjacima, izražavala je “svoje simpatije prema srpskoj braći” i “sve vrijeme bila na strani Srbije”. Ona se, posebno od kraja 1994, “gotovo otvoreno stavila na stranu napadača na Bosnu i Hercegovinu”, podržavajući, pored ostalog, lažnu tezu o unutrašnjem oružanom sukobu - građanskom ratu (“čudovišni bratoubilački rat u Bosni”).

Rusija je bila protiv bilo kakvog odgovora NATO-vih snaga na srpski zločin genocida nad Bošnjacima. Ruski oficiri u mirovnim snagama UN-a u Republici Bosni i Hercegovini, podržavali su srpske političke i vojne ciljeve i interes. “Pravoslavni pripadnici mirovnih snaga Ujedinjenih nacija” koristili su svoj položaj, pored ostalog, “kako bi omeli sprovođenje rezolucija Vićeza sigurnosti Ujedinjenih nacija i pomogli” srpskim oružanim formacijama.

Ruski oficiri u mirovnim snagama Ujedinjenih nacija podržavali su srpski fašistički projekt osvajačkog i genocidnog karaktera, nastojeći, pored ostalog, da prikriju historijske činjenice i dokaze o srpskom genocidu nad Bošnjacima, kako bi zaštitili agresora, obmanuli svjetsku javnost, posebno rusku, i negirali zločin genocida, optužujući, između ostalog, žrtve zločina genocida za zločine nad vlastitim narodom.

Ruska duma je za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločina genocida nad Bošnjacima donijela niz rezolucija o Republici Bosni i Hercegovini, koje su štitile srpskog agresora. Brojni ruski zvaničnici i predstavnici ruskog parlamenta, njegovih komisija, ruske Vlade, predsjednika političkih stranaka, književnici i drugi više puta su posjetili političke i vojne predstavnike paradržavne tvorevine Republike Srpske, dajući im podršku.

Očigledno Zapad nije preuzeo adekvatne mjere, radnje i postupke kako bi zaustavio agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i spriječio zločin genocida nad Bošnjacima na kraju XX stoljeća, kada su, u skladu sa velikosrpskom fašističkom ideologijom, politikom i praksom, osvajačkog i genocidnog karaktera, kao i velikohrvatskom, planski, organizovano i sistematski, te s namjerom, izvršeni svi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, najsvirepija krivična djela (akti zločina genocida) u Evropi nakon Drugog svjetskog rata. Zbog toga je tzv. međunarodna zajednica – Ujedinjene nacije (Generalni sekretar,

Vijeće sigurnosti, Sekretarijat, sve članice, posebno pet velikih stalnih članica – SAD, Velika Britanija, Francuska, Rusija i Kina), NATO savez, Evropska zajednica/unija, Evropa i svijet s a u č e s n i k u zločinu genocida nad Bošnjacima. Dominantni politički subjekti međunarodne zajednice posebno snose odgovornost za nečinjenje, pomaganje, podržavanje i nesprečavanje zločina genocida, jer su kršili Povelju Ujedinjenih nacija i Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Posebnu odgovornost za zločin genocida snosi Europa, zato što se, pored ostalog, hladnokrvno, kukavički i izdajnički ponašala, jer je ostavila bespomoćnim žrtve zločina genocida i ravnodušno posmatrala njihovo uništavanje. Evropa nije odbranila svoje osnovne, savremene antifašističke vrijednosti, što je poraz evropske civilizacije i kulture. Mnogi zapadni lideri, uključujući i mirovne pregovarače, su, također, saučesnici u zločinu genocida. Ujedinjene nacije, Sjedinjene Američke Države i NATO sramno su kapitulirali pred srpskim osvajačkim pohodom i zločinom genocida posebno u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici, jula 1995. Većina Evropljana ostala je, skoro potpuno nijema, kada su ponovo u Evropi na kraju XX stoljeća, pred njihovim očima, (iz)vršeni najteži i najstravičniji oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i zločin genocida. Svi oni koji su posmatrali zločin genocida bili su, također, saučesnici u genocidu.

*

* * *

Politika Ujedinjenih nacija i vodećih država Zapada, kao i drugih država tzv. međunarodne zajednice, prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločinu genocida nad Bošnjacima, naročito je došla do izražaja u njihovim (međunarodnim) "mirovnim" planovima (za Bosnu i Hercegovinu). Međunarodni "mirovni" planovi za Bosnu i Hercegovinu od 1992-1995, od kojih su (mnogi) urađeni u Beogradu (i) pod pokroviteljstvom britanskih diplomata, uz srpsko-hrvatske prijedloge i dogovore (Milošević - Tuđman, Karadžić - Boban), i (kontinuirane) pritiske i ucjene (tzv. međunarodne zajednice) na legalno rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine, te (često) vođeni sa ratnim zločincima, pri čemu su ("mi-

rovni” razgovori i planovi), kao što je, primjera radi, bio Vance-Owenov plan, bili prevara i obmana, kako bi se “događala kakva takva akcija”, sve dok se ne uništi država Republika Bosna i Hercegovina i unište Bošnjaci (muslimani).

“Mirovni” planovi (tzv.) međunarodne zajednice o Republici Bosni i Hercegovini, uključujući i Velike Britanije, slično propaloj politici Društva naroda, bili su najobičnija prevara. Oni su imali za krajnji cilj uništavanje Republike Bosne i Hercegovine i uništenje Bošnjaka. To, pored ostalog potvrđuje i premijer Velike Britanije John Mayor. Naime, on je u političkoj instrukciji Douglasu Hoggu, 2. maja 1993, pored ostalog, ukazao na taj zločinački projekt, ukazujući na neophodnost “da se nastavi sa prevarom ’Vance-Owenovim’ mirovnim razgovorima da bi se događala takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje”.

Svi “mirovni” planovi (tzv.) međunarodne zajednice o Republici Bosni i Hercegovini polazili su od dvije osnovne postavke: ustavno-pravne i teritorijalne razgradnje (podjele) Republike Bosne i Hercegovine, prihvatajući i potvrđujući teritorijalna osvajanja i okupaciju (najvećeg dijela teritorije) Republike Bosne i Hercegovine od strane susjednih država i njihovih kolaboracionista, posebno (od) Savezne republike Jugoslavije, i pogrešne kvalifikacije karaktera oružanog sukoba i prirode zločina, označavajući ih i imenujući terminima *građanski rat* i *etničko čišćenje*, po kojima su postojale tri (etničke) zaraćene strane, (pod)jednako krive i odgovorne za (izvršene) zločine. Pored toga, pristup u konstrukciji mirovnih planova za Republiku Bosnu i Hercegovinu u osnovi se zasnivao na pritiscima na legalno rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine i ustupcima i udovoljavanju srpskom agresoru i njegovim saradnicima i zločincima i sankcionisanju stanja na terenu, prihvatajući – legalizujući rezultate agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločina genocida nad Bošnjacima. U traženju “mirovne formule” bio je prisutan sasvim pogrešan pristup – legalizacija srpske paradržavne tvorevine, koja je bila u funkciji teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine uz međunarodni blagoslov licitiranja “etničkih” kriterija (kvazietničko komadanje Republike Bosne i Hercegovine), odnosno kriterija zasnovanih na oružanoj sili i na njoj dobijenim - osvojenim teritorijama - rezultatima (agresiji i zločinu genocidu) kao jedinom rješenju o navodnom postizanju mira, odnosno temeljnoj osnovi iznalaženja mira

u Republici Bosni i Hercegovini. Teritorijalna podjela države Republike Bosne i Hercegovine bila je jedan od ciljeva njenog razbijanja i uništenja, koristeći agresiju i zločin genocida kao sredstva uništenja države Bosne i Hercegovine i uništenja Bošnjaka, a ni u kom slučaju način za postizanje trajnog mirovnog rješenja.

Međunarodni medijatori su često, pored ostalog, podržavajući srpska teritorijalna osvajanja i zločin genocida nad Bošnjacima, pravili i nudili “nezdrave prijedloge koje su Muslimane dovodili u situaciju poražene strane”. Takva mirovna rješenja pripadnika škole “realista” po svaku cijenu su podrazumijevala priznavanje situacije (faktičkog stanja) na terenu kao osnove takvih rješenja, na čemu su srpski agresor i njegovi kolaboracionisti stalno insistirali. To je praktično značilo prihvatanje rezultata agresije i zločina genocida i nagrađivanje zločinaca za uspješno izvršeni zločin genocida. Tako je, primjera radi, polazni stav Davida Owena bio: “Bosna nikada ne može biti država u kojoj najveća grupa stanovništva, Muslimani, ima normalnu demokratsku vlast. To, jednostavno, ne bi bilo prihvatljivo.”

(Svi) mirovni planovi, od Cutilleirovog (marta 1992) i Vance-Owenovog (marta 1993), zatim Owen-Stoltenbergovog plana (augusta 1993), koji je polazio od inicijative Beograda i Zagreba za podjelu Republike Bosne i Hercegovine, Washingtonskog sporazuma (marta 1994), Plana *Kontakt-grupe* pet velikih sila (jula 1994), do Dejtonskog mirovnog sporazuma (novembra 1995), u suštini su, po namjerama i ciljevima, bili na identično apsolutno pogrešnom polazištu o unutrašnjem oružanom sukobu - građanskom ratu, na bazi čega su predlagali, podržavali i (ili) prihvatali srpsku genocidnu politiku i praksu, implementirajući je kroz teritorijalnu podjelu Republike Bosne i Hercegovine, kako bi je uništili kao državu, čime su legalizovali agresiju i zločin genocida, a legalnu Vladu međunarodno priznate države (Republike Bosne i Hercegovine) i žrtve zločina genocida (Bošnjake) doveli u izrazito nezavidnu i vrlo kompleksnu situaciju. Svi mirovni planovi potvrđivali su srpska teritorijalna osvajanja i tako nagrađivali srpskog agresora, uvažavajući faktičko stanje na terenu.

Srpski agresor je mirovne pregovore “svaki put” “iskoristio za ostvarivanje svojih ciljeva, za osvajanje novih teritorija”.

Mirovni planovi su donosili jak normativni pritisak i često stavljali Bošnjake (žrtve genocida) u još goru poziciju od one u kojoj su do

tada bili. To je, primjera radi, bilo sadržano i u jednoj sugestiji Davida Owen-a. Naime, nakon što su Srbi odbili Vance-Owenov plan, “kako bi njihova vojska zauzela više teritorije”, a Vlada Republike Bosne i Hercegovine prihvatile tu prevaru, Owen je u više navrata 1993. predlagao teritorijalnu podjelu, ne samo Republike Bosne i Hercegovine već, također, i (podjelu) grada Sarajeva.

Pregovarači Vance i Owen su, zastupajući srpske osvajačke interese i ciljeve, tvrdili da bosanski Srbi imaju pravo na teritorije koje su osvojili. S tim u vezi, Owen je zastupao lažnu tezu o tome kako su Srbi “imali 60% (teritorije Bosne) prije rata” (“Pre rata, seosko srpsko stanovništvo je držalo više od 60 odsto teritorije (Bosne i Hercegovine”).

Owen je prikrivao i ulogu nekih srpskih institucija u vezi sa zločinom genocida u Republici Bosni i Hercegovini, kao što je to slučaj sa Srpskom pravoslavnom crkvom, oslobođajući je bilo kakve odgovornosti.

Kopredsjednici David Owen i Thorvald Stoltenberg svoju misiju (“novi” pristup u iznalaženju mirovnog plana – *Plan Owen-Stoltenberg*) započeli su bilateralnim razgovorima na relaciji Sarajevo – Beograd – Zagreb, u toku juna, jula i augusta 1993, pokušavajući da prisile Vladu Republike Bosne i Hercegovine da prihvati srpska teritorijalna osvajanja i legalizuje zločin genocida, i završili je višemjesečnim pregovorima u Ženevi. Slobodan Milošević je na sastanku sa Owenom i Stoltenbergom u Beogradu, 11. juna 1993, predložio kartu teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine (“Srpski prijedlog za Uniju tri republike”), po kojoj bi “Muslimani dobili manje od 24 posto teritorije Bosne i Hercegovine”.

Srpsko-hrvatski prijedlog “za trodelnu podelu Bosne” usaglasili su, u skladu sa Miloševićevim prijedlogom, kao rezultantom njegovih dogovora sa Tuđmanom, srpski i hrvatski čelnici (rukovodstvo SDS-a i HDZ-a) u Njivicama kod Herceg–Novog, 20. juna 1993. Dva dana kasnije, 22. juna 1993, srpski agresor i njegovi kolaboracionisti iz Republike Bosne i Hercegovine u Beogradu su održali sastanak, na kome su “jednostavno skratili i preciznije formulisali ustavne principe za novo uređenje Bosne na osnovama potписанog dokumenta iz Njivica”. Taj dokument (*Ustavni principi za Bosnu i Hercegovinu*) sadržavao je devet principa i 23. juna je predložen kopredsjednicima Owenu i Stoltenbergu. “Poslednju reviziju tog do-

kumenta napravio je Milošević na sastanku u vili pored Ženeve” (23. juna), gdje su, pored Miloševića, bili prisutni kopredsjednici Owen i Stoltenberg, Karadžić, Krajišnik i Koljević te Tuđman sa svojim savjetnicima. Sastanak je “počeo tako što je Milošević predao Owenu dokument i nije bilo mnogo diskusije, izuzev o prvoj rečenici”, odnosno terminu “konfederacija” (“1. Bosna i Hercegovina će biti konfederacija . . .”).

Owen je na sastanku u Ženevi naglasio “da je u pitanju srpsko-hrvatski predlog, da to nije njegov predlog, a on hoće da se taj predlog artikuliše i formuliše što jasnije”. Pored toga, on je “rekao da će on pokušati taj predlog da ’proda’ trećoj strani /odnosno legalnim predstavnicima – pregovaračima Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./, ali da to, u svakom slučaju, ostaje srpsko-hrvatski predlog”. Tako je “srpsko-hrvatski model za Bosnu” (podjela Republike Bosne i Hercegovine) “dobio podršku međunarodne zajednice”, pod nazivom *Plan Owen - Stoltenberg*, što, pored ostalog, potvrđuje sve ranije dogovore između Miloševića i Tuđmana (u Karađorđevu, Tikvešu i dr.) o podjeli i uništenju Republike Bosne i Hercegovine. Takvu politiku i praksu Milošević je, pored ostalog, potvrdio i krajem 1993. Naime, on je, u Dobanovcima, na sastanku sa predstavnicima Republike Hrvatske, Hrvojem Šarinićem i Miletom Akmadžićem, krajem decembra 1993, “ustvrdio da je između njega i Tuđmana postignut sporazum da će srpsko-hrvatsko pitanje biti rešeno političkim sredstvima”.

Javni i privatni pritisak Evropske zajednice/unije (preko njenog predstavnika Davida Owena) i Ujedinjenih nacija (preko njihovog predstavnika Thorvalda Stoltenberga) na Vladu Republike Bosne i Hercegovine da prihvati srpsko-hrvatski (Milošević - Tuđmanov) prijedlog - plan o podjeli države - Republike Bosne i Hercegovine, bio je izrazito visokog intenziteta. Skoro bez izuzetka, zapadni posrednici su na kraju podržavali srpsku poziciju ne bi li naveli Vladu Republike Bosne i Hercegovine da nađe razlog za prihvatanje plana koji je tada bio na stolu. Owen je, primjera radi, obavijestio Vladu Republike Bosne i Hercegovine da “bi bilo tragično propustili priliku”. Slično tome, francuski general Jean Cot (komandant UNPF-a, juni 1993-mart 1994) lamentirao je krajem 1993. nad “katastrofom” koja bi nastala ukoliko Bošnjaci, po njemu Muslimani, ne potpišu odmah Owen-Stoltenbergov plan. On je insistirao na tome “da će Muslimani snositi glavnu krivicu ukoliko nastave ’zatezati ko-

nopac' sa ciljem dobivanja velikih teritorijalnih ustupaka od Hrvata i Srba". Stoga nije bilo nikakvo iznenađenje insistiranje Beograda kod evropskih zemalja, a posebno kod Francuske, da izoluju Vladu Republike Bosne i Hercegovine i izvrše na nju pritisak da prihvati Plan.

Pogrešna osnovna prenisa za političku akciju koje su se držali međunarodni posrednici bila je da je u Republici Bosni i Hercegovini u osnovi riječ o građanskom ratu, koji je navodno bio odraz dugotrajne ukorijenjene mržnje, u kome "sve strane", navodno, dijele krivicu i sve, navodno, imaju iste osnovne ciljeve. Pored toga, predstavnici Zapada često su okrivljivali Bošnjake da se ne žele saglasiti sa predloženim sporazumima. Pregovarači su često hvalili Srbe zbog fleksibilnosti i želje za zaustavljanjem borbi, što je impliciralo da Bošnjake treba prisiliti na pregovore i prihvatanje onoga što im se nudi.

Vance i Owen su tražili da Vijeće sigurnosti nametne sankcije onoj strani koja odbije njihov plan. Bio je to način da se Vladu Republike Bosne i Hercegovine, koja se tom planu protivila, prisili na popuštanje. Ta aktivnost je, bez ikakve sumnje, navela Srbe da pomisle kako ne dolazi u obzir naoružavanje i druge vrste pomoći Bošnjacima, pa ih je to ohrabrilo da nastave sa agresijom i zločinom genocida i zadrže teritorije koje su zauzeli.

Da bi prisilili Vladu Republike Bosne i Hercegovine da prihvati Owen-Stoltenbergov plan, mirovni posrednici su prijetili da će se Ujedinjene nacije povući ako Bošnjaci ne prihvate plan teritorijalne podjele zemlje. Iako je David Owen izjavio da to "nije pokušaj ucjenjivanja Predsjedništva Bosne i Hercegovine", ipak je taj komentar jasno ciliao Vladu Republike Bosne i Hercegovine, jer bi Bošnjaci bili najviše oštećeni povlačenjem Ujedinjenih nacija. On je tu prijetnju često ponavljao, kao što je to učinio i na sjednici Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine 9. jula 1993, kao i na pregovorima u Ženevi januara 1994, kada je upozorio da bi se UNPROFOR mogao povući u proljeće, iako je embargo na oružje još uvijek bio na snazi.

Na ženevskim razgovorima u ljeto 1993. Owen je javno prijetio predsjedniku Izetbegoviću da, ako nastave da se bore, Bošnjaci neće više biti smatrani žrtvama i da će ih međunarodna zajednica tretirati na isti način kao i Srbe.

Mirovni pregovarači i zapadne vlade smatrali su kako bi svako ozbiljnije istraživanje zločina genocida moglo štetiti pregovorima. Diplomate su raznim gestama otkrivali da im ta tema “ne leži” i da o tome ne žele da vode bilo kakvu raspravu. Umjesto toga, oni su šutjeli. Zapad je Radovana Karadžića, i nakon toga što se njegovo ime našlo na listi ratnih zločinaca, uvažavalо kao jednog od bitnih učesnika u pregovorima.

Međunarodna zajednica je Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) i njenim kolaboracionistima, petokolonašima i marionetskom režimu u Bosni i Hercegovini decembra 1993., u skladu sa ministarskim samitom Evropske unije iz tog mjeseca (kvantitativni odnos o teritorijalnom razgraničenju u okviru Owen-Stoltenbergovog plana), nudila podjelu teritorije Republike Bosne i Hercegovine: 51:49 – “za Republiku Srpsku na teritoriji 49% u vreme kada je 70% teritorije / Republike Bosne i Hercegovine – prim. S. Č./ držala Republika Srpska”, odnosno okupator – Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora).

Vašingtonskim sporazumom (18. mart 1994), postignutim kao rezultat pregovora između rukovodstva bošnjačkog i hrvatskog nacionalnog korpusa, uz odlučujuće američko posredovanje, kada su se Sjedinjene Američke Države prvi put bez “pomoći” evropskih saveznika pozabavile Bosnom i prisilile Bošnjake i Hrvate da prihvate Sporazum, čime je završena agresija Republike Hrvatske na Republiku Bosnu i Hercegovinu i do temelja uzdrman dotadašnji angažman Evropske unije, a ženevski pregovori i zvanično doživjeli fijasko, učvršćena je teritorijalna podjela Republike Bosne i Hercegovine: područje Federacije Bosne i Hercegovine definisano je na način da obuhvata 55 procenata teritorije Republike Bosne i Hercegovine (prema Popisu iz 1991, sa 65 procenata stanovnišva Bosne i Hercegovine), a prostor sa većinskim srpskim stanovništvom (obuhvata) 42 procenata površine Bosne i Hercegovine (sa 23,34 procenata stanovništva). Tri procenta teritorije (sa 11,66 procenata stanovništva Republike Bosne i Hercegovine) odnosilo se na distrikt Sarajevo (pod upravom Ujedinjenih nacija), sa statusom i sa teritorijom identično iz Owen-Stoltenbergovog plana. Teritorija općine Mostar (u okviru Federacije) i status koji je podrazumijevao dvogodišnju upravu Evropske unije preuzeti su iz Owen-Stoltenbergovog plana.

Savezna republika Jugoslavija je (početkom) aprila 1994. držala pod okupacijom preko 70 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine.

Taj osvajački uspjeh (srpskog agresora) tada je, po ocjeni Slobodana Miloševića, trebalo, zamrzavanjem dejstava “na celoj teritoriji Bosne i Hercegovine” i priznanjem “linija fronta kao linija razgraničenja”, odnosno faktičkog stanja - legalizacija agresije (osvojenog *lebensrauma*) i zločina genocida, po svaku cijenu održati u odgovarajućim pregovorima, što bi, u uslovima kada su oružane snage Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) držale pod okupacijom preko 70 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine, srpskom agresoru “stvorilo vrlo dobru pregovaračku poziciju za završetak pregovaračkog procesa”. To je bio “prvorazredni cilj” Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore).

Potpisivanje Vašingtonskog sporazuma i formiranje Federacije Bosne i Hercegovine doprinijelo je izradi novog “mirovnog” prijedloga (velikih) svjetskih sila. Ministri za vanjske poslove Evropske unije su, uz podršku Sjedinjenih Američkih Država, 18. aprila 1994. odlučili da podrže formiranje *Kontakt-grupe*, sa ciljem da što bolje koordiniraju posrednička nastojanja i izrade mirovno rješenje za Republiku Bosnu i Hercegovinu. *Kontakt-grupu* su činile pet velikih sila: Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija.

Kontakt-grupa, sačinjena zvanično na osnovu francusko-ruskog prijedloga, “nastala kao posljedica kompromisa velikih svjetskih sila, u kojem je Velika Britanija odigrala jednu od presudnih uloga”. Pet članica su od početka imale različite političke interese i različita viđenja situacije u Republici Bosni i Hercegovini. Velika Britanija, Francuska i Rusija uporno su nastojale i težile donošenju i usvajanju mirovnog plana, koji bi legalizovao srpska teritorijalna osvajanja, pružajući podršku Miloševiću, jer su polazili od stava kako je Milošević nezaobilazan u mirovnim pregovorima. Za razliku od njih, Sjedinjene Američke Države i Njemačka bile su, “uglavnom, u postupnoj izolaciji bosansko-hercegovačkih Srba i jačanju nove bosansko-hrvatske federacije, političkom i vojnom”.

Kontakt-grupa je 5. jula 1994. na ministarskom sastanku u Ženevi, u okviru (svog) mirovnog plana (Prijedloga o teritorijalno-političkom ustroju Bosne i Hercegovine), usaglasila mapu (kartu) razgraničenja između Federacije i “srpske strane”, na koju su “pregovaračke strane” bile obavezne da dostave odgovore. Taj jedini element koji je *Kontakt-grupa* finalizirala pokazuje, pored ostalog, prisustvo sistema “uzmi ili ostavi”, uz prijetnje koje

su prethodile ozvaničenju mape, a koje su izostale nakon što je “Paljanski parlament” odbio Plan, i ultimativni karakter Plana, koji se uporno odnosio na mape (podjele) Republike Bosne i Hercegovine.

Prema mapi *Kontakt-grupe* Federaciji je trebalo da pripadne 49 odsto teritorije Republike Bosne i Hercegovine, na kojoj je, prema Popisu stanovništva iz 1991, bilo 58,90 odsto stanovništva Bosne i Hercegovine, “bosansko-srpskom entitetu” 48 odsto teritorije, sa 29,44 odsto stanovništva Bosne i Hercegovine, a Distriktu Sarajevo 3 odsto teritorije, sa 11,66 odsto stanovništva Bosne i Hercegovine.

Mapa razgraničenja *Kontakt-grupe* bazirana je na karti razgraničenja Owen-Stoltenbergovog (plana Evropske unije) plana (august 1993), uz “osjetnu korekciju, pogotovo u pogledu operacionalizacije tzv. etničkog principa u ovom domenu”, odnosno principa zasnovanog na prisili, tj. na rezultatima agresije i zločina genocida. Očigledno je Plan *Kontakt-grupe* imao za cilj da nagradi srpska teritorijalna osvajanja i time legalizuje srpsku paradržavnu tvorevinu i zločin genocida.

Planom *Kontakt-grupe* izvršena je teritorijalna podjela Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela. Federacija Bosne i Hercegovine je, prema tom planu, “sa srpskim entitetom trebala u uniji formirati državu Bosnu i Hercegovinu, u skladu sa podjelom 51:49 procenata (u početku 58:42)”. Tako je *Kontakt-grupa* “razradila plan kojim je stvorila uslove za priznavanje ’države’ u državi, tj. ’Republike Srpske’, čime je ispunila glavni cilj njenog vođe Radovana Karadžića”.

Na zajedničkoj sjednici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine i Skupštine Federacije Bosne i Hercegovine, 18. jula 1994, većina poslanika prihvatile je Plan *Kontakt-grupe*, odnosno mapu teritorijalnog razgraničenja, dok su ga Miloševićevi kolaboracionisti i petokolonaši iz Bosne i Hercegovine, i pored “nagovaranja” iz Beograda, odbili.

Kontakt-grupa je srpskom narodu ponudila “polovinu teritorije” Republike Bosne i Hercegovine. Međunarodna zajednica je, po Slobodanu Miloševiću, “došla do predloga rešenja ’pola-pola’” Stim u vezi, on je, na 25. sjednici Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 30. augusta 1994, pored ostalog, izjavio “da je generalna podela, proporcija ’pola-pola’ maksimum koji je srpska strana mogla da očekuje”.

Plan *Kontakt-grupe* je, po ocjeni Slobodana Miloševića, “srpskoj strani dao pola Bosne i Hercegovine” i pravo Srbima “na konfederaciju s Jugoslavijom” (Saveznom republikom Jugoslavijom - Srbijom i Crnom Gorom), što je, po njemu, riječ o jednoj državi - “to je onda jedna država”.

Velika Britanija je ponovo pokrenula pitanja o neizbjježnoj pobjedi Srba, da se mir može postići jedino tako da se zadovolje zahtjevi Slobodana Miloševića u vezi sa sankcijama, te da se Miloševićevim kolaboracionistima u Republici Bosni i Hercegovini ponudi konfederacija sa Srbijom. U tim aktivnostima pomagala im je Rusija i koristila im je neodlučnost (nekih) američkih visokih političara, posebno Perryja i ministra za vanjske poslove Christophera. Predsjednik Clinton se nije oglašavao, a senator Bob Dol je, imenujući Veliku Britaniju kao najveću prepreku, optužio Akashiju i generala Rosea da su “pomagali srpskom agresoru”.

Planom Kontakt-grupe (juli 1994), u vrijeme kada je 72% teritorije Republike Bosne i Hercegovine bilo pod okupacijom velikosrpskog agresora i njegovih kolaboracionista, i kada su Britanija i Francuska vršile pritisak na Bošnjake, javno prisiljavajući žrtve zločina genocida - (“bosanske Muslimane …”) “da moraju priznati vojni poraz”, međunarodna zajednica je, stavljajući agresora i žrtvu u istu ravan, priznala ta teritorijalna osvajanja i Srbima rekla: “evo vam pola teritorije Bosne i Hercegovine”. Tada je, po Slobodanu Miloševiću, Saveznoj republici Jugoslaviji i njihovim kolaboracionistima nuđeno, “u najboljoj pregovaračkoj poziciji”, 49:51% teritorije Bosne i Hercegovine. Taj mirovni genocidni plan - koji su u skladu sa srpskom ideologijom, politikom i praksom velikodržavnog teritorijalnog nacionalizma - borbe za srpske etničke teritorije, dogоворili ministri za vanjske poslove Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Francuske, Njemačke i Rusije (“velika petorka”) sa Slobodanom Miloševićem i srpskim političkim i državnim rukovodstvom u Beogradu (po)nudio je podjelu Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela (entiteta) - “51 odsto hrvatsko-bošnjačkoj federaciji i 49 odsto srpskoj strani”.

Međunarodna zajednica je, po Miloševiću, “ponudila rešenje ‘pola-pola’ /tj. podjelu Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela - prim. S. Č./ isključivo na bazi činjenice da je postignuta vojna pobeda u ratu! Da nije postignuta vojna pobeda, nikada međunarodna zajednica ne bi izašla sa predlogom da se podeli teritorija Bosne i Hercegovine ‘pola-pola’, koja u istoriji nikada nije bila teritorija na kojoj je bilo srpske države”.

Kontakt-grupa je početkom 1995, posebno u toku januara, u Sarajevu i na Palama, vodila intenzivne razgovore i dogovore sa političkim rukovodstvom Republike/Federacije Bosne i Hercegovine i političkim i vojnim rukovodstvom paradržavne tvorevine Republike Srpske. Tako su, primjera radi, ministri *Kontakt-grupe* 21. januara 1995. na Palama razgovarali sa političkim i vojnim rukovodstvom marionetske Republike Srpske o mirovnom planu (*Kontakt-grupe*). Cilj njihovog dolaska bio je da pojasne svoje namjere i poziciju i usmeno prenesu stavove (*Kontakt-grupe*), pri čemu su prezentovali i ostavili - podijelili dokument pod nazivom *POZICIJA KONTAKT-GRUPE*. Ta pozicija se u osnovi, po Charlesu Thomasu (predstavniku SAD-a), svodila na sljedeće: "pregovori što pre, i to na bazi prihvatanja plana Kontakt-grupe kao početne tačke, i poštovanje tog plana u toku samih pregovora. Naš teritorijalni predlog 51% : 49% ostaje i dalje osnova; naša uloga biće isključivo mediatorska, što znači da gotovo sve zavisi od vas; ustavni odnos biće uravnotežen, uz očuvanje integriteta Bosne i Hercegovine. Mi ćemo insistirati na razdvajanju snaga i implementaciji teritorijalnog sporazuma tek na kraju, pošto ceo sporazum bude obezbeđen, a insistiraćemo i na povratku izbeglica. Verujem da je naša pozicija razumna i tvrdim da će obe strane imati jednak tretman."

Rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine je u svim kontaktima sa predstavnicima *Kontakt-grupe* pružalo podršku njihovom mirovnom planu, pri čemu je odbijalo da prihvati ustavne aranžmane "prema kojima bi Srbi dobili pravo konfederalnog povezivanja sa Srbijom". Mirovni plan *Kontakt-grupe*, uključujući i teritorijalnu podjelu Republike Bosne i Hercegovine u procentualnom odnosu 51:49, prihvaćen je i na sjednici Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine 10. aprila 1995, kada je srpski agresor držao pod okupacijom 65 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine.

*

* * *

Način na koji je Zapad pristupao događajima u Republici Bosni i Hercegovini "**ozbiljno je narušio vjerodostojnost NATO-a i Ujedinjenih nacija**". "**Neprekidno okljevanje**" Sjedinjenih Američkih Država da

preuzmu “**vodstvo u naporu da se razriješi vojna kriza u srcu Evrope**” dovelo je u pitanje vodeći položaj Sjedinjenih Američkih Država “**u svjetu poslije Hladnog rata**”. Stalni neuspjesi “**da se okonča sukob u Bosni**” potkopavali su “**vodeću ulogu Clintonove administracije i na domaćoj i međunarodnoj sceni**”.

Polazeći od navedenog stanja i ocjena, Sjedinjene Američke Države su (od maja do početka augusta 1995) radile na koncipiranju “nove” diplomatske inicijative. U tim aktivnostima Amerika je polazila od plana *Kontakt-grupe*, kao svetog slova u koga se nije smjelo dirati, odnosno teritorijalno-političke podjele Republike Bosne i Hercegovine i, s tim u vezi, legalizacije srpskih (agresorskih) osvajanja. U tom smislu, predstavnici američke administracije pridavali su izuzetno veliki značaj Slobodanu Miloševiću, jer su ga smatrali ključnom ličnošću u postizanju bilo kakvog sporazuma.

O **planu Kontakt-grupe** razgovarali su šefovi država i vlada G-7 (godišnji samit - skupina sedam najrazvijenijih zemalja) u Halifaxu, sredinom juna 1995. Članice P-8 (grupi G-7 se pridružila Rusija) su, pored ostalog, **zatražile “od sukobljenih strana”** da podrže plan *Kontakt-grupe*.

Nakon što je u proljeće 1995. pogoršana situacija u Republici Bosni i Hercegovini pokrenuta je rasprava “**unutar Zapadnog saveza**” o tome da li treba ili ne treba “**ostati u Bosni**”. Mnoge zemlje koje su imale trupe u Bosni, uključujući Kanadu i Veliku Britaniju, počele su otvoreno govoriti o povlačenju.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Boutros Ghali je “**snažno podržavao UN-ovu operaciju povlačenja i smanjivanja**” iz Republike Bosne i Hercegovine, te je zatražio od generala Janviera i Smitha da taj prijedlog prihvate, tako što će to predložiti NATO-u, a zatim prezentirati Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija.

Dvadeset i trećeg maja 1995. između Sjedinjenih Američkih Država i Slobodana Miloševića dogovoren je zauzimanje sigurnih zona Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni. Taj projekt je bio u funkciji postizanja političkog dogovora - mirovnog sporazuma o podjeli Republike Bosne i Hercegovine, čime su sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, Žepa i Goražde žrtvovane, radi realizacije “**srpskih strateških ciljeva u Bosni i Hercegovini**”, odnosno legalizacije zločina genocida.

General Bernard Janvier 24. maja 1995. zatražio je od Ujedinjenih nacija da povuče UNPROFOR s teritorije Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni (sigurne zone Ujedinjenih nacija: Srebrenica, Žepa i Goražde). Takav zahtjev je nesumnjivo bio u suprotnosti sa *Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*. Umjesto da zaštiti teritoriju Ujedinjenih nacija (sigurne zone UN-a u istočnoj Bosni) i spriječi zločin genocida, general Janvier je prvenstveno vodio brigu o snagama UN-a. Tako je on, u skladu sa svojom prosrpskom politikom i praksom i planom *Kontakt-grupe*, podržavao srpsku nacionalističku ideologiju, politiku i praksi osvajačkog i genocidnog karaktera, te time pružao podršku srpskom agresoru i njegovim zločincima.

Neke od zemalja članica Vijeća sigurnosti, među kojima Sjedinjene Američke Države i Holandija, oštro su se usprotivile navedenom prijedlogu, jer bi u tom slučaju, povlačenje UNPROFOR-a iz sigurnih zona Ujedinjenih nacija sigurne zone izložilo još većoj opasnosti.

Pokrećući aktivnosti “nove” diplomatske inicijative, Sjedinjene Američke Države su tražile izradu nacrta nove strategije, u kome bi se vojnom silom povećale poluge američkog uticaja i obezbijedila fleksibilnost diplomatskog procesa.

Zauzimanjem sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995., gdje je u i oko te sigurne zone - teritorije Ujedinjenih nacija - nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine izvršen zločin genocida, a Sjedinjene Američke Države i Evropa nisu ništa preduzele da spriječe **zločin nad zločinima**, ponovo je potvrđena licemjerna i izdajnička politika Zapada prema Bosni – Zapad nije reagovao u sprečavanju zločina genocida.

Kod Sjedinjenih Američkih Država se, “**nakon što je Srebrenica pregažena**”, pojavila naglašena potreba da započnu odlučnije djelovati. Predsjednik Bill Clinton je vršio pritisak na Ujedinjene nacije da odoobre formiranje *Snaga za brzu reakciju*, o čemu je bilo govora nekoliko sedmica ranije, na sastanku G-7 u Kanadi. Clintonova administracija je “**razrađivala pojedinosti svojih polazišta o odbrani preostalih sigurnih područja**” Ujedinjenih nacija, a Vijeće za nacionalnu sigurnost preispitivalo i promišljalo politiku prema Balkanu i “**nastavilo razvijati dugoročnu diplomatsku strategiju za pronalaženje izlaza iz balkanskih mora**”.

Vijeće za nacionalnu sigurnost izradilo je dokument o novoj američkoj diplomatskoj inicijativi uspostavljanja mira u Republici Bosni i Hercegovini, o kome je 17. jula 1995. u Bijeloj kući vođena rasprava, na kojoj je, pored ostalih visokih funkcionera, prisustvovao i predsjednik Clinton. Cilj tog dokumenta je, pored "razmatranja rizika na koje bi SAD morao biti spreman u slučaju neuspjeha diplomatske nagodbe", što je bila suština dokumenta "o završnom činu", bio "uravnotežiti odnose snaga u Bosni, pomoći Bosancima da se snagom oružja izbore za ono (teritorije) što im je obećano zemljovidima *Kontakt grupe* da će dobiti za pregovaračkim stolom". S tim u vezi ("u tu svrhu") Amerikanci bi bili spremni "poduprijeti zračne napade NATO-vih snaga protiv Srba, ali na ograničeno vrijeme".

Na Londonskoj konferenciji, 21. jula 1995, gdje su se ministri za vanjske poslove i ministri za odbranu zemalja NATO-a sastali "u gotovo očajničkom pokušaju da preuzmu inicijativu", Sjedinjene Američke Države su se borile "da se snagama Ujedinjenih nacija u Bosni daju veća ovlaštenja - ustvari, da odvrate povlačenje Ujedinjenih nacija" i preduzele sve da se postigne sporazum o zračnim udarima i ukidanju "dvostrukog ključa". Tada je postignuta prešutna saglasnost o oduzimanju prava veta na zračne udare (odnosno iz procesa donošenja odluke o zračnim udarima) civilnim funkcionerima Ujedinjenih nacija - generalnom sekretaru Ghaliju i njegovom specijalnom civilnom predstavniku Akashiju.

Sjedinjene Američke Države su početkom augusta 1995, nakon planova o povlačenju snaga Ujedinjenih nacija iz Republike Bosne i Hercegovine, koje je odobrio NATO, te njihove promjene na i u skladu sa zaključcima Londonske konferencije; (srpske) operacije vezivanja (lancima) za telefonske stubove i jarbole za zastave, uz skladišta oružja i municije ili za mostove - uzimanje talaca i zatvaranje pripadnika Ujedinjenih nacija i predstavnika drugih međunarodnih organizacija, uglavnom pripadnika UNPROFOR-a i vojnih posmatrača (preko 400 ljudi), stacioniranih na punktovima za prikupljanje teškog naoružanja oko Sarajeva od strane srpskog agresora (maja-juna 1995); (nekoliko) tajnih dogovora između Ujedinjenih nacija i Vojske Jugoslavije, na kojima je, pored ostalog, dogovoren **da će Srbi pustiti taoce, a "zauzvrat NATO neće ponovo koristiti zračnu silu protiv Srba"**; srpske ofanzive na teritoriju Ujedinjenih nacija u istoč-

noj Bosni: zauzimanje Srebrenice i Žepe i zločin genocida nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine u i oko sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenice i Žepe, jula 1995, kada ni Evropa, ni Sjedinjene Američke Države, ni Ujedinjene nacije ni NATO, nisu ni pokušali (od)braniti teritoriju Ujedinjenih nacija, a međunarodna zajednica doživjela poniženja, gdje je **“Mladićevo poistovjećivanje današnjih bosanskih Muslimana sa Turcima od prije 191 godinu otkrivalo njegov opasno iskrivljeni um”**, što (zločin genocida u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica), po ocjeni predsjednika Kongresa Sjedinjenih Američkih Država, Newta Gingricha, predstavlja **“najgore poniženje zapadnih demokratija od ’30-ih”** godina XX stoljeća; napada na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija - Goražde; nastavka opsade Sarajeva, također sigurne zone Ujedinjenih nacija; napada na sigurnu zonu Bihać; ostavke Tadeusza Mazowieckog (specijalnog izvjestioca *Komisije za ljudska prava* Ujedinjenih nacija), zbog neaktivnosti Ujedinjenih nacija u sprečavanju zločina genocida u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija - Srebrenice, jula 1995; velike uspješne hrvatske ofanzive (Operacija *Oluja*) u Kninskoj krajini, gdje **“Milošević nije došao u pomoć krajinskim Srbima”**, pri čemu su **“Srbi pretrpjeli vojni poraz”**; uspješne protivofanzive Armije Republike Bosne i Hercegovine, te poraza “autonomaša” Fikreta Abdića i oslobođanja Velike Kladuše, pokrenule novu mirovnu inicijativu - “najnoviju inicijativu” mirovnog rješenja za Republiku Bosnu i Hercegovinu, čime su se **“Sjedinjene Države konačno angažovale u Bosni”**.

Na sastanku sa članovima Vanjskopolitičke grupe (Lake, Albright, William Perry - sekretar odbrane, general John Shalikashvil - predsjedavači Združenog štaba Oružanih snaga, i Peter Tarnoff - državni podsekretar), održanom 7. augusta 1995. u dvorani Kabineta, na kome je vođena rasprava **o strategiji (dokumentima)** “završnog čina”, Clinton je donio odluku: **“Moramo polomiti vratove da bi došli do dogovora u sljedećih nekoliko dana. Moramo iscrpiti svaku alternativu, iskoristiti svako kotrljanje kocke, moramo riskirati.”** S tim u vezi, Clinton je odlučio da inicijativa (cijela misija) “obuhvati odlučne i hrabre ciljeve iznesene u prijedlogu Vijeća za nacionalnu sigurnost i Madeleine Albright - Sjedinjene Američke Države će se obavezati na ideju o jedinstvenoj Bosni, a ako se to ne uspije postići za pregovaračkim stolom,

onda će biti spreman pomoći muslimanskoj strani da se izbori za svoj dio na frontu”.

Tada je (7. augusta) formiran pregovarački tim na čelu sa Richardom Holbrookeom, pomoćnikom američkog državnog sekretara - glavnim američkim pregovaračem (Clinton je potvrdio njegovo imenovanje kao glavnog pregovarača u okviru najnovije diplomatske inicijative). Tim su predvodili predsjednik William Jefferson Clinton, potpredsednik Albert Gore i državni sekretar Warren Christopher. Jezgro pregovaračkog tima činili su: Richard Holbrooke, Robert Frasure, dr. Joseph Kruzel (visoki zamjenik pomoćnika sekretara odbrane - ključna osoba u Pentagonu), dr. Nelson Drew (vazduhoplovni pukovnik, član kabineta Vijeća za nacionalnu sigurnost, predstavljao je Bijelu kuću), general Wesley Clark (šef planiranja Združenog štaba oružanih snaga), Roberts Owen (advokat, pravni i ustavni ekspert), Chris Hill, general Donald Kerrik, Jim Pardew i Rosemarie Pauli (izvršni pomoćnik Richarda Holbrookea). Clinton, njegov tim, uključujući i generala Clarka, i lično Holbrooke, preuzimajući “**završne, ubrzane pregovore**”, za koje su se “**nadali da će okončati rat**”, vjerovali su “**da se mir na Balkanu može dovesti jedino putem kompleksnog spoja američkog vođstva, agresivne i kreativne diplomatiјe i, ako je potrebno, spremnosti da se upotrijebi sila**”.

Na sastanku sa članovima Vanjskopolitičke grupe 8. augusta 1995. Clinton se složio i sa predloženim “**mrkvama i batinama**” (kombinacija diplomatskih “mrkvi” i vojnih “batina”) kojima će se u vezi sa dokumentima o “**završnom činu**”, koja su prerasla u jedinstveni strateški dokument, američki predstavnici koristiti kako bi ojačali svoj pregovarački položaj. U raspravi o teritorijalnim pitanjima Clinton je odlučio “**da će, ako propadne diplomatski napor, svaka vojna obaveza prema Vladi u Sarajevu biti uvjetovana: SAD im neće pomagati da silom vrate teritorij (ali će im pomoći da odbrane teritorij koji drže)**”, što je značilo priznava(nje rezultata agresije i zločina genocida.

Na tom je sastanku, pored “**sveobuhvatnog dogovora o trajnom miru unutar Bosne i cijele regije**”, “**trostranog uzajamnog priznanja između Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore)**” i drugih tačaka (“*sedam tačaka*”) koje je sadržavao “**konačni proizvod**” “**revidirane**” američke politike prema Bosni, do

koje je početkom augusta 1995. došlo u Washingtonu, kada je predsjednik Clinton predsjedavao “na tri sastanka u tri dana o Bosni”, prihvaćena i “reafirmacija podrške takozvanom *planu Kontakt grupe* iz jula 1994, koji su dogovorili ministri spoljnih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Veleike Britanije, Francuske, Njemačke i Rusije - koji Bosnu dijele na dva entiteta, 49 procenata zemlje ide bosanskim Srbima, a 51 procenat Hrvatsko-muslimanskoj Federaciji”.

Za razliku od prethodnih planova, u ovoj inicijativi novost je bila prijetnja batinom, što je Lake držao vrijednom pregovaračkom polugom. “**Mrkve**” su bile nužne - ali, ne i dovoljne - za postizanje sporazuma. *Plan Kontakt-grupe* o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine na “dva visoko autonomna entiteta”, odnosno legalizaciji agresije i zločina genocida je bio (i ostao) u osnovi navedene strategije “**završnog čina**”. To je, pored ostalog, za srpskog agresora i njegove petokolonaše i kolaboracioniste predstavljalo nagradu.

Sjedinjene Američke Države su u (toj) svojoj “revidiranoj” politici prema Bosni podržale *Mirovni plan Kontakt-grupe* koja je stalno insistirala na legalizaciji paradržavne, kolaboracionističke, petokolonaške i genocidne tvorevine Republike Srpske prihvatile teritorijalnu podjelu države Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela, što je bila i osnova za Dejtonski mirovni sporazum, koji je takvu politiku i praksu samo potvrdio.

Dogovor između Sjedinjenih Američkih Država i ostalih četiriju zemalja iz *Kontakt- grupe* o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela u procentualnom odnosu 51:49 bio je “**bit američke politike**” tokom “**augustovskog putovanja u evropske gradove**” prije početka pregovaračkog shuttlea.

Američki pregovarački tim (mirovna misija predsjednika Clintona) je, nakon sastanka u Zagrebu sa predsjednikom Republike Hrvatske Franjom Tuđmanom (16. augusta) i u Beogradu sa predsjednikom Republike Srbije Slobodanom Miloševićem (17. i 18. augusta), gdje je, pored ostalog, Milošević odbio da garantuje sigurnost njihovog aviona (“**od topništva bosanskih Srbâ**”) na relaciji Beograd - Sarajevo (na sastanku u Beogradu pregovarački tim se uvjerio u **direktnu vezu između Miloševića i Ratka Mladića**), 19. augusta iz Splita (u kome su prenoćili 18. augusta)

francuskim helikopterom krenuo prema Sarajevu. U helikopteru su bili: Richard Holbrooke, Robert Frasure, Joseph Kruzel, Nelson Drew, general Wesly Clark i potpukovnik Dan Gerstein.

Nakon nekih devedeset minuta pregovarački tim se spustio na fudbalsko igralište na Velikom Polju, na Igmanu, gdje su ih čekala dva vozila. Odatle su prema Sarajevu preko Igmana krenuli s dva vozila: Holbrooke i Clark u terenskom vozilu američke vojske (američki vojni Humvee), a Frasure, Kruzel, Nelson i Gerstein u oklopnom vozilu francuske vojske (teški francuski oklopni nosač) bijele boje s oznakama Ujedinjenih nacija (u tom su vozilu bili: Pete Hargreaves, oficir sigurnosti u Ambasadi Sjedinjenih Američkih Država u Sarajevu, i četiri francuska vojnika - vozač i još trojica).

Otprilike sat vremena nakon polaska kroz “**naizgled mirnu šumu iako je put bio džombast i u lošem stanju**” francuski oklopni transporter, pokušavajući zaobići francuski konvoj koji je išao u suprotnom pravcu, na uskom planinskom putu, prevrnuo se (skliznuo) s puta, survao se niz strmi nagib, zatim se nekoliko stotina metara prevrtao (niz planinsku strminu) i zapalio (eksplodirala je municija). General Clark je hrabro pokušao pomoći. Robert Frasure (53), Joseph Kruzel (50) i Nelson Drew (47) poginuli su, kao i Stefan Reault, francuski vojnik. Peter Hargreaves i potpukovnik Dan Gerstein su teško ranjeni.

Richard Holbrooke, general Wesley Clark i John Menzies, američki ambasador u Republici Bosni i Hercegovini, u Američkoj ambasadi u Sarajevu, u poslijepodnevnim satima 19. augusta 1995. (sa početkom u 18.00 sati), održali su kraći sastanak sa predsjednikom Alijom Izetbegovićem i Muhamedom Šaćirbegovićem, ministrom za vanjske poslove. Iako je “vidno potresen tragedijom”, Richard Holbrooke je “**pokušao raditi svoj posao i povesti razgovor**”. S tim u vezi, Alija Izetbegović tvrdi kako je Holbrooke tada rekao “da kao polaznu tačku treba sasvim jasan odgovor kakvu Bosnu hoćemo. ’Možete imati cjelovitu decentralizovanu državu ili dio Bosne na kojem ćete isključivo vladati. Šta od tog dvoga želite?’”, obratio se” Izetbegoviću, “pokazujući mapu na zidu”. Izetbegović je, tvrdi, odgovorio “**bez predomišljanja**”: “**Ono prvo**” – cjelovitu decentralizovanu državu Bosnu i Hercegovinu.

Nesreća na Igmanu prisilila je (Clintonovu) administraciju “**da dublje promisli o temeljnim ciljevima i izgledima svoje inicijative**”. Ta ne-

sreća je “**samo pojačala odlučnost američkog vođstva da nastavi dalje**”, te ga potaknula da udvostruče napore i povećaju odlučnost da nastave potragu za mirom u regiji. I dok su pregovarači putovali po regiji, funkcioneri u Washingtonu su “**počeli raditi na ustroju i sadržaju budućeg sporazuma**”.

Neposredno nakon tragedije na Igmanu, Sjedinjene Američke Države su nastavile sa aktivnostima kako bi postigle “**pravedan i trajan mir na Balkanu**” i sa “**sukobljenim stranama**” razmatrale različite ideje, “**uključujući i mrkve i batine**”. S tim u vezi, administracija se sve više počela aktivno baviti i mogućim oblicima budućeg sporazuma.

U Washingtonu je 23. augusta održan “**oštar sastanak sa Evropljanim**” (“**sa predstavnicima evropskih nacija koji su došli u Washington da odaju poštu trojici naših drugova**”) i “**emotivan sastanak**” sa predsjednikom Clintonom u Memorijalnoj kapeli Fort Myer, nakon memorijalne službe. Na sastanku u Bijeloj kući sa predsjednikom je vođena rasprava o svakoj “**od sedam tačaka koje su Lake i Tarnoff predstavili na svom putu po Evropi dvije sedmice ranije**”.

Krajem augusta 1995. (23-25. augusta) u Washingtonu su vođeni razgovori između članova Holbrookeovog pregovaračkog tima i pravnih stručnjaka u američkom ministarstvu za vanjske poslove, s jedne, i Muhameda Šaćirbegovića i prof. dr. Kasima Trnke, s druge strane, gdje je postignuta saglasnost u vezi sa “*temeljnim ustavnim koncepcijama*” - “**očuvanja bosanske države sastavljene od dva entiteta. Federacija i bosanski Srbi (Republika Srpska), države s međunarodno priznatim granicama i Vladom koja će imati ovlasti da vodi vanjsku politiku i održava odnose s ostalim državama**”.

Uz američko vođstvo, širu primjenu diplomatskih pritisaka (“**agresivne i kreativne diplomatiјe**”) i manifestaciju vojne sile (vojni pritisak), donesena je, nakon otpočinjanja američkog “**diplomatskog shuttlea**”, **pogibije trojice članova pregovaračkog tima na Igmanu** (19. augusta 1995) i zločina genocida - minobacačkog napada na civile ispred gradske tržnice Markale (28. augusta 1995), “**uočljivo brzo**” odluka “**o zračnim udarima u Bosni**” - Operacija *Deliberate Force* (*Promišljena snaga - Razborita prisila, Odlučna sila*), “**najopsežnija vojna akcija u historiji NATO-a**”.

Saznavši za zločin genocida nad civilima ispred tržnice Markale, nakon dolaska u Pariz, sa svojim saradnicima, 28. augusta 1995, Holbrooke, koji je dugo zagovarao korištenje NATO-vih zračnih snaga protiv srpskog agresora, odmah je stupio u vezu sa Washingtonom i počeo zagovarati zračne udare. On je vjerovao "**da je ta stravična tragedija pružila mogućnost za potvrdu američke vjerodostojnosti**". Do večeri 28. augusta "**američki dužnosnici su potvrdili nužnost NATO-vih udara na bosanske Srbe**".

Richard Holbrooke i njegov pregovarački tim, zatim nekoliko američkih ambasadora i druge vodeće ličnosti na najvišim funkcijama u Ujedinjenim nacijama i NATO-u (Madeleine Albright, William Crowe, Robert Hunter, general George Joulwan, admiral Leighton Smith i drugi) zagovarali su (29. augusta 1995) "**najveću vojnu akciju u četrdesetpetogodišnjoj historiji NATO-a**".

Ujutru, u dva sata (po srednjoevropskom vremenu) 30. augusta 1995. počela je Operacija *Deliberate Force* - NATO je napao položaje srpskog agresora. Time se, nakon dugog okljevanja i nespremnosti, NATO sa najvećom vojnom akcijom u historiji Saveza "**uključio u bosanski sukob**".

Na meti avijacije NATO-a i artiljerije *Snaga za brzu reakciju* bili su radarski uređaji, sistem veza, komandna mjesta, vatreni položaji artiljerije i raketnih sistema, te skladišta i objekti infrastrukture srpskog agresora oko Sarajeva, Tuzle, Goražda i Mostara. Avijacija NATO-a je 30. augusta djelovala po 27 ciljeva u rejонима Foče, Han-Pijeska, Vogošće, Lukavice i Hadžića. *Snage za brzu reakciju* 30. augusta djelovale su artiljerijom po Ilidži, željezničkom depou u Rajlovcu, Lukavici i artiljerijskim položajima na Vranješu i Pavlovcu, a 31. augusta po Žunovnici, Lukavici i Krivoglavcima. Avijacija NATO-a je 31. augusta/1. septembra nastavila sa djelovanjima po vojnim objektima na Jahorini, Palama, Kalinoviku, Kijevu, Krupcu, Lukavici, Trebeviću, Hadžićima, Žunovnici, okolini Vogošće, Golom brdu, Ilinjači i Gornjim Mladicama u blizini Hrasnice, te po objektima oko Nevesinja i telekomunikacijskom objektu na Kmuru. *Snage za brzu reakciju* 1. septembra djelovale su artiljerijom po artiljerijskim položajima, radarskim stanicama, centrima veze i komandnim mjestima agresora u okolini Sarajeva.

Avijacija NATO-a nastavila je sa zračnim, a *Snage za brzu reakciju* s artiljerijskim udarima do 13. septembra. Na udaru su bili vojni objek-

ti na okupiranom dijelu Republike Bosne i Hercegovine i to: radiorelejski objekti, skladišta municije, hangari za vozila i oruđa, mostovi, artiljerijski položaji, kao i aerodrom Zalužani kod Banje Luke.

NATO je 14. septembra, nakon što su predstavnici srpskog agresora i njegovi kolaboracionisti Milošević, Karadžić i Mladić 13. septembra na sastanku u Beogradu prihvatili ultimatum za prestanak djelovanja oko Sarajeva i otpočeli povlačenje teškog naoružanja iz zone isključenja oko Sarajeva, proglašio pauzu od 72 sata u zračnoj operaciji *Deliberate Force*. Nakon što je do 17. septembra agresor izvukao većinu teškog naoružanja iz zone isključenja Sarajevo, general Bernard Janvier (komandant mirovnih snaga UN-a u bivšoj Jugoslaviji) i admirал Leighton Smith (komandant snaga NATO-a za južnu Evropu), produžili su suspenziju zračnih udara za još 72 sata. Nakon što je izvučeno teško naoružanje izvan zone isključenja, te otvoren i Sarajevski aerodrom i humanitarni putevi oko Sarajeva, general Janvier i admiral Smith su 21. septembra donijeli odluku da se obustave zračni udari protiv srpskog agresora.

Vojna operacija (zračni udari) NATO-a na srpske položaje - od 30. augusta do 21. septembra 1995. je (s određenim zastojima/pauzama početkom septembra), pored ostalog, stvorila uslove u kojima su ministri za vanjske poslove Savezne republike Jugoslavije, Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine, pod pokroviteljstvom Sjedinjenih Američkih Država i uz sudjelovanje i članova međunarodne *Kontakt-grupe*, nakon što je 30. augusta Milošević predložio Holbrookeu da **odmah sazove međunarodnu mirovnu konferenciju**, a što su (sastanak trojice ministara za vanjske poslove) sljedećeg dana u Zagrebu prihvatili Franjo Tuđman i Muhamed Šaćirbegović, dogovorili "**osnovne principe**" u Ženevi 8. septembra i u New Yorku 26. septembra, koji su, na osnovama i u kontekstu ranijih međunarodnih mirovnih ugovora, posebno mirovnog plana *Kontakt-grupe*, predstavljali konkretizaciju američke mirovne inicijative i najšire utvrđeni okvir za najavljenе mirovne pregovore, koji su doveli do Mirovnog sporazuma u Daytonu.

*

* * *

Plan Kontakt-grupe, kao polazište za pregovore, posebno teritorijalno-političku podjelu Republike Bosne i Hercegovine u odnosu 51:49, (ponovo) podržao je Slobodan Milošević, prilikom duge i teške rasprave sa Holbrookeom i njegovim timom u Beogradu, 30. augusta 1995. Tada je Milošević predložio **da Holbrooke odmah sazove međunarodnu mirovnu konferenciju**.

Analizirajući navedene razloge, njihov sadržaj i karakteristike, hronologiju događaja, veze i odnose i njihove funkcije, očigledno je **kopneni ofanziva Armije RBiH i Hrvatske vojske** vjerovatno je doprinijela da srpski agresor prihvati učešće u mirovnim pregovorima. Zračni udari NATO snaga značajno su utjecali na verifikaciju odluke srpskog agresora da, sa Slobodanom Miloševićem, kao šefom jedinstvene srpske delegacije, učestvuje na mirovnim pregovorima.

Između Savezne republike Jugoslavije i “Republike Srpske” je, na sastanku Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, 29. augusta 1995. postignut Sporazum, koji je spomenut u preambuli Dejtonsko-pariskog sporazuma, kojim je predviđeno da će, u vezi sa pregovorima “**o celovitom mirovnom procesu za Bosnu i Hercegovinu**”, pregovarati jedinstvena delegacija, koju će činiti šest osoba: tri iz Savezne republike Jugoslavije (“**o članovima delegacije Savezne Republike Jugoslavije odlučiće Vlada SRJ**”) i tri iz “Republike Srpske” (Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik i general Ratko Mladić). Tako je “Republika Srpska” pristala da je “**u svim budućim razgovorima o miru**” zastupa Savezna republika Jugoslavija. Naime, tim sporazumom je predviđeno da će delegaciju voditi predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević. Prema tom sporazumu, rukovodstvo “Republike Srpske” je pristalo da će usvojiti obavezujuće odluke delegacije u vezi sa mirovnim planom koje “**delegacija donosi u plenumu prostom većinom**”. U slučaju “**jednakog broja glasova - odlučuje glas predsjednika Slobodana Miloševića**”. I sam Milošević je u svom pismu od 21. novembra 1995. predsjedniku Izetbegoviću u vezi sa aneksom 9 uz Dejtonsko-pariski sporazum (*Spora-*

zum o osnivanju javnih korporacija Bosne i Hercegovine) potvrdio da je on vodio zajedničku delegaciju (“... šef zajedničke delegacije Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske”). Tako je navedenim sporazumom od 29. augusta 1995. dokazana historijska činjenica da je Savezna republika Jugoslavija vršila stvarnu vlast nad svojim marionetskim režimom u Republici Bosni i Hercegovini - “**Republici Srpskoj**”.

Richard Holbrooke i njegov tim su početkom septembra odlučili organizovati konferenciju u Ženevi, na kojoj bi okupili bosanske, hrvatske i srpske ministre za vanjske poslove, gdje bi utvrđili “**bazične principe mirovnog sporazuma za Bosnu**” i “**blagoslovili privremeni sporazum**”, a što je Slobodan Milošević predložio 30. augusta u razgovoru sa Richardom Holbrookeom i njegovim timom. Roberts Owen je počeo raditi “**na nacrtu okvirnih političkih načela**”. U njegovom prvom nacrtu Bosna je, polazeći otprilike od “**šest tačaka**”, o kojima je u Parizu 28. augusta vođena rasprava sa Izetbegovićem, “**definirana kao jedinstvena država sastavljena od dva ’konstitutivna entiteta’, Federacije i entiteta bosanskih Srba**”.

Američki pregovarači su, na sastanku u Petersburgu (u Bonnu, u državnoj rezidenciji, na brdu iznad Rajne) 2. septembra 1995. upoznali britanske, francuske, njemačke i ruske funkcionere (*Kontakt-grupu*) o svojim razgovorima u Beogradu i Zagrebu. Svi su podržali sazivanje Ženevske konferencije, mada su se “**neki Evropljani rasrdili što smo mi** /Sjedinjene Američke Države - prim. S. Č./ **reagovali prvi, a njih kasnije izvijestili**”. Stalne “**interne svađe**”, neslaganja, prepiske i “**mini drame**” u *Kontakt-grupi* su, po Holbrookeu, “**imale relativno malo veze sa Bosnom, ali su bile manifestacije konfuzije unutar Evropske unije oko toga kako iskovati zajedničku poziciju u spoljnoj politici**”.

Američki pregovarački tim, na čelu sa Holbrookeom, 3. septembra 1995. u Beogradu održao je sastanak sa Slobodanom Miloševićem, gdje su “**pripremali kratku listu zajednički dogovorenih principa**” za Ženevu. Osnovu pregovora (“**početna tačka**”) predstavljao je *plan Kontakt-grupe iz 1994.* o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela - entiteta, “**dajući Hrvatsko-Muslimanskoj Federaciji 51 procenat zemlje, a Srbima 49**”. Tada je američka “**duga pregovaračka sesija**”, završena “**sa djelimičnim sporazumom o nacrtu**” (“*Zajednički dogovorena izjava o političkim principima*”). Rasprava je vođena o dva ključna,

suštinska pitanja: **nazivu države i nazivu okupiranog** (od srpskog agresora) **dijela Republike Bosne i Hercegovine**. Milošević se usprotivio da država zadrži ime “**Republika Bosna i Hercegovina**” i insistirao “**da se o srpskom dijelu zemlje govori kao o ’Republici Srpskoj’**”. On je “**naziv ’Republika Srpska’ postavio kao cijenu pristanka na dogovor**”. Njegove (ultimativne) zahtjeve (država ne može zadržati ime **Republika Bosna i Hercegovina** i priznanje “**Republike Srpske**” - okupirani dio Republike Bosne i Hercegovine mora se zvati **Republika Srpska**) **Sjedinjene Američke Države su prihvatile.**

Slobodan Milošević je i 3. septembra 1995. otvoreno pregovarao u ime svojih kolaboracionista, kvislinga i petokolonaša iz Republike Bosne i Hercegovine (“**Republika Srpska**”), što je, pored ostalog, očigledno da je on politički vođa srpskog političkog projekta - formiranje jedinstvene srpske države na Balkanu, fašističkog i genocidnog karaktera, i ključna ličnost države Savezne republike Jugoslavije, odgovorne za agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločin genocida nad Bošnjacima, te da njegovi kolaboracionisti u i iz Bosne i Hercegovine nisu predstavljali nikakav samostalni politički niti vojni faktor.

Pregовори u Ženevi su, po Holbrooku morali “**biti kompletirani u Ankari**”, gdje se Izetbegović, sa Šaćirbegovićem, nalazio u službenoj posjeti Turskoj. Na sastanku, održanom u kasnu večer 4. septembra 1995, vođena je rasprava o nacrtu teksta pod nazivom *Zajednički dogovorena izjava o političkim principima*, o kome su vođeni pregоворi u Beogradu, gdje je s tim u vezi, između Sjedinjenih Američkih Država i Savezne republike Jugoslavije postignut dogovor o teritorijalno-političkoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine, čime je paradržavna genocidna tvorevina (“**Republika Srpska**”) faktički priznata.

“**Nakon velikih pritisaka**” predsjednik Izetbegović se, i pored činjenice što je “**u prvi mah, zbog ’republike srpske’, energično odbio ovu ideju**” i što je bio svjestan da je riječ o “**republicii**” formiranoj “**na genocidnim osnovama**”, “**napokon složio. Republika Bosna i Hercegovina sastojaće se od dva entiteta - Federacije i Republike Srpske**”, čime je prihvatio ultimatum Slobodana Miloševića i “**američki zahtjev**” (“**američku mirovnu inicijativu**”).

Dogovorom *Holbrooke-Milošević* i *Holbrooke-Izetbegović* prihvaćena je podjela Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta, pri čemu je međunarodno priznatoj, državi (Republici Bosni i Hercegovini) oduzet eksplicitni oblik državnog uređenja (oblik političke vladavine) iskazan (imenovan) nazivom *Republika* i dodijeljen paradržavnoj tvorevini, zasnovanoj na agresiji i zločinu genocida, što je značilo legalizaciju srpske paradržavne tvorevine i legalizaciju zločina genocida.

Na sjednici proširenog sastava Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, 6. septembra 1995, razmatran je prijedlog “**najnovije američke mirovne inicijative**” “**pred narednu**” “**trojnu ministarsku konferenciju u Ženevi**”. S tim u vezi, utvrđena je platforma za razgovore i data instrukcija ministru za vanjske poslove Šaćirbegoviću “**da u izjavi na ženevskom sastanku prihvati naziv Republika Srpska. Bio je to američki zahtjev**”. Tako je Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, bez prisustva tri člana (prof. dr Tatjana Ljujić-Mijatović, prof. dr Mirko Pejanović i Stjepan Kljuić), prihvatio podjelu Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta, a time i legalizaciju paradržavne tvorevine Republike Srpske.

Dogovoren sporazum o teritorijalno-političkoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta potvrđen je na skupu u Ženevi - 8. septembra 1995, na kome su ministri za vanjske poslove Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije prihvatili dokument o principima mirovnog procesa.

Dogovoreni elementi u *Ženevskim principima*, usvojenim u Ženevi 8. septembra 1995, izuzev deklarativnog teritorijalnog integriteta i statusa kao međunarodno priznate države, ukazuju na prethodne planove koji su imali za cilj ustavno-pravnu i teritorijalnu razgradnju Republike Bosne i Hercegovine. *Ženevskim principima* promovirana je “*Republika Srpska*” u zvaničnoj terminologiji i kvantitativnom odnosu (omjeru) o unutrašnjem teritorijalnom razgraničenju (podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela-entiteta), što je značilo potvrdu rezultata agresije i zločina genocida. Republika Srbija i Republika Hrvatska **potvrdile** su svoje neposredno učešće u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločinu genocida nad Bošnjacima.

Na osnovu zajednički dogovorenih principa (*Osnovni principi za Bosnu i Hercegovinu*) formirana su dva entiteta (*Federacija Bosne i Herce-*

govine i Republika Srpska) i izvršeno teritorijalno razgraničenje u omjeru 51:49. Republika Bosna i Hercegovina je tim sporazumom faktički i formalno podijeljena, čime je legalizovana paradržavna tvorevina, fašističkog i genocidnog karaktera - "Republika Srpska".

Na sjednici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, 18. i 19. septembra 1995. vođena je rasprava "**o aktuelnoj političkoj situaciji i novim mirovnim inicijativama**", o čemu je uvodno izlaganje podnio Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine. Na Skupštini se "**odvijala burna rasprava o tome je li trebalo prihvati Republiku Srpsku. Odbojnost prema tom rješenju je među poslanicima bila gotovo opća**". I pored toga, poslanici su dali podršku pregovaračkom timu "**u budućim mirovnim pregovorima**", čime su prihvatili teritorijalno – političku podjelu Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta, a time i legalizaciju paradržavne tvorevine Republike Srpske.

U New Yorku su 26. septembra, pod predsjedavanjem Richarda Holbrookea i Carla Bildta, uz usvojene principe u Ženevi 8. septembra, usaglašeni *Dodatni dogovoren osnovni principi (Njujorški dodatni principi)*.

*

* * *

Iako je tokom 1993. Armija Republike Bosne i Hercegovine na strateškom planu definitivno uspjela zaustaviti agresore i njihove marionetske režime, kolaboracioniste i petokolonaše, strateški preokret je nastupio u maju-junu 1994. Armija je do tada uspjela formirati odgovarajuće jedinice, koje su se, osim za odbrambene, mogle angažovati i za izvršenje ofanzivnih zadataka. Prvi rezultati ostvareni su u borbama na različitim dijelovima bosanskohercegovačkog ratišta, na Ozrenu, Crnori-ječkoj visoravni, Donjoj Brki, u zonama odgovornosti 5. i 7. korpusa i dr. Godina 1994. bila je godina borbe za povoljnije operativne i strateške pozicije, koje su trebale stvoriti uslove za preuzimanje operativne i strateške incijative na ratištu u Bosni i Hercegovini.

U martu 1995. Armija Republike Bosne i Hercegovine je, u naj-složenijim prostornim (zemljjišnim) i vremenskim uslovima, uspješno

izvela jednu od najznačajnijih operacija tokom odbrambenog rata za očuvanje cjelovite i nezavisne Bosne i Hercegovine - oslobođanje Vlašića. Nekoliko mjeseci kasnije Armija Republike Bosne i Hercegovine nije uspjela deblokirati Sarajevo.

Od januara 1995. posebno intenzivni bili su kontinuirani napadi na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać, gdje se 5. korpus Armije Bosne i Hercegovine aktivnom odbranom u žestokim borbama žilavo suprotstavljaо nadmoćnjim združenim snagama srpskog agresora, uključujući i specijalne jedinice iz Srbije, odnosno Savezne republike Jugoslavije, nanoseći mu velike gubitke.

Združene (oklopno-mehanizovane i pješadijske, uz upotrebu bojnih otrova) snage Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i njihovi kolaboracionisti (Vojska Jugoslavije i Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Srbije, "Srpska vojska Krajine", "Vojska Republike Srpske" i "Narodna odbrana zapadna Bosna") pokrenule su 19. jula 1995. napad na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać (Operacija *Mač-95* – "Srpska vojska Krajine" i Operacija *Štit-95* – "Vojska Republike Srpske"), radi "**ovladavanja teritorijom zapadne Bosne i konačno razbijanje i uništavanje 5. muslimanskog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine**". U toj ofanzivi, u kojoj su teške odbrambene borbe vođene od 19. do 24. jula 1995, a nastavljene sve do 4. augusta 1995, težišno su angažovane snage i borbena sredstva na jugozapadnom, zapadnom i sjevernom dijelu ratišta na granici sa Republikom Hrvatskom, pri čemu su najteže borbe vođene od Pećigradskih brda, pa sve do Bugara i Izačića. Na dijelu ratišta Tržac - Johovica angažovane su glavne agresorske snage i borbena sredstva, a na Bugaru pomoćne (snage). Taj dio odsudne odbrane 5. korpusa "**bio je presudan u slamanju te ofanzive. Na tom dijelu su se lomila koplja združenog agresora**", koji je imao oklopnu prednost - tenkove, transportere i veoma snažnu artiljerijsko-raketnu podršku. Drugi "**vrući borbeni dio fronta bio je na Plješevici, a zatim i na Grmeču od Hrgara pa do Grmuše**".

Iako su "**dosta teritorije zaposjeli na zapadu prema Republici Hrvatskoj**", agresorske snage, zahvaljujući čvrstoj i odsudnoj odbrani kombinovanih snaga 5. korpusa, nisu ostvarile (postavljene) ciljeve napada: nisu razbile i uništile 5. korpus niti su izbile u dolinu rijeke Une. Borbena dejstva nastavljena su i od 1. do 3. augusta izvođena sa smanjenim intenzitetom.

Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane su, u skladu sa ciljevima konkretizacije zadataka iz *Splitske deklaracije* i sastanka delegacije Armije Republike Bosne i Hercegovine i Ministarstva za odbranu Hrvatske 1. augusta 1995. u Livnu, gdje je dogovoren sadejstvo 5. i 7. korpusa Armije s Hrvatskom vojskom i Hrvatskim vijećem obrane u borbenim djelovanjima na kupreškom i komarsko-vrbaskom pravcu, kao i u zapadnoj Bosni, 25. jula pokrenuli ofanzivu na glamočko-grahovskom pravcu (operacija *Ljeto-95*), kako bi na taj način Republika Hrvatska lakše oslobođila Knin i time zadala odlučujući udarac "Srpskoj vojsci Krajine" u završnoj operaciji oslobađanja svoje zemlje. Naime, cilj Operacije bio je razbiti snage "Vojske Republike Srpske" na istočnom i sjeveroistočnom dijelu Livanjskog polja, osvojiti Bosansko Grahovo i Glamoč i otvoriti put prema Kninu, stvarajući uslove za oslobađanje Knina i sjeverne Dalmacije. Snage Republike Hrvatske (Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane) u toku te operacije (25-29. jula 1995) zauzele su Glamoč i Bosansko Grahovo i presjekle, za kolaboracionističku Republiku srpsku krajину, vitalnu komunikaciju Knin – Drvar, čime je put za Knin bio otvoren, te ovladale značajnim objektima na planini Vitorog, stvorivši povoljne uslove za daljnje napredovanje prema Šipovu i Jajcu. Istovremeno je 7. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine otpočeo s napadnim djelovanjima u rejonu Košćanskog platoa na kupreško-donjovakufskom bojištu, s ciljem oslobađanja Donjeg Vakufa i po mogućnosti Jajca. Komandant Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine i zapovjednik Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane dogovorili su se da sadejstvo na komarsko-vrbaskom i kupreškom pravcu konkretno dogovore i preciziraju komandanti 7. korpusa i Zbornog područja Tomislav-Grad, što su oni i učinili na sastanku 2. septembra.

Nakon intenzivnih priprema, Hrvatska vojska i Ministarstvo za unutarnje poslove Hrvatske su 4. augusta 1995. pokrenuli operaciju pod nazivom *Oluja*. Tada je glavnina Hrvatske vojske ojačana specijalnim snagama policije krenula u napad na frontu od oko 700 km i na trideset taktičkih pravaca. Hrvatske snage su drugog dana Operacije ostvarile preko sedamdeset, a 6. augusta preko osamdeset pet posto planiranih ciljeva. Do 8. augusta, kada se Hrvatskoj vojsci prvo predao 21. kordunski, a zatim 39. banjiski korpus "Srpske vojske krajine", oslobođeni su Vrlika, Drniš, Kijevo, Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Plaški, Petrinja, Kostajnica, Glina, Korenica

i druga mjesta. Toga dana završena je operacija *Oluja*, uz potpuni uspjeh Hrvatske vojske.

Republika Hrvatska je (vojno-poličku) operaciju *Oluja*, u cilju oslobođanja okupiranih teritorija (“da okupirani teritorij vrati u svoj ustavno-pravni poredak”) i poraza srpskog agresora, opravdavala (objašnjavala) namjerom pružanja “pomoći ARBiH da deblokira opkoljeni Bihać i spriječi novu humanitarnu katastrofu” - “spašavanja od sigurne smrti tisuće ljudi u Bihaću”.

U nastojanju da oslobodi (jednu trećinu) okupirane teritorije, a “bojeći” se intervencije tzv. međunarodne zajednice, Republika Hrvatska je, polazeći od hrvatskih državnih interesa, neposredno uoči *Oluje* izjavljivala da treba spasiti Bihać. Stoga je njeno političko i vojno rukovodstvo smatralo “da međunarodna zajednica neće kazniti Hrvatsku ako ona preduzme nešto što bi, u suštini spasilo Bihać”.

Srpski napad na Bihać je, tvrdi Carl Bildt, “u formalnom smislu” bio “faktor koji će ponukati Hrvatsku da se umeša u rat. Namera da se ukine blokada Bihaća navodila se kao važan motiv za početak operacije ’Oluja’”. “Ironično je bilo”, tvrdi David Owen, “što je hrvatska Vlada bila u stanju da se pozove na patnju bosanskih Muslimana u Bihaću /sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./ kako bi opravdala svoj napad na Krajinu ...”

Državno rukovodstvo Republike Hrvatske, na čelu sa predsjednikom Franjom Tuđmanom, prikrivalo je faktičku osnovu za operaciju *Oluja* i faktičku namjeru i cilj operacije *Oluja*. Uporedo sa tim, to rukovodstvo je i tada manifestovalo nepromijenjene osvajačko-teritorijalne pretenzije prema Republici Bosni i Hercegovini. Tako je rukovodstvo Republike Hrvatske, po ocjeni generala Rasima Delića, komandanta Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine, “izvođenjem ’Oluje’, osim reintegracije okupiranog dijela Hrvatske, željelo zauzeti Ključ i Bosanski Petrovac, ’ostaviti’ Abdića u Kladuši i time ozvaničiti ’AP Zapadna Bosna’, odnosno potpuno relativizirati postojanje slobodne teritorije i 5. korpusa u Krajini. Realizacijom takve zamisli hrvatsko rukovodstvo bi stvorilo potpunu zavisnost slobodne teritorije Krajine od Hrvatske, čime bi se uvećale šanse za priključenje teritorija

BiH pod kontrolom HV-a i HVO-a Hrvatskoj”. Takvo opredjeljenje i ciljevi bili su u skladu sa hrvatskom nacionalističkom ideologijom, politikom i praksom, osvajačkog i genocidnog karaktera, prema Republici Bosni i Hercegovini i Bošnjacima. Očigledno je da operacija *Olja* nije imala za cilj spašavanje Bihaća, niti je preduzeta zbog “**dramatičnog stanja odbrane Bihaća**”. Imajući u vidu prethodno navedeno, činjenice potvrđuju da Hrvatska vojska u operaciji *Olja* nije učestvovala u spašavanju Bihaća (“... **spašavanja od sigurne smrti tisuće ljudi u Bihaću**”), već je 5. korpus učestvovao i u oslobođanju Republike Hrvatske. “**Svojim postojanjem**” 5. korpus je, tvrdi dr. Davor Marijan, ocjenjujući njegovu ulogu u *Olji*, “**otežavao odbranu RSK i olakšavao provedbu hrvatskih strategijskih zamisli ...**”.

Hrvatski istraživači tvrde da je i operacijom hrvatskih snaga (Hrvatske vojske i HVO-a) *Zima'94*, slično *Olji*, “**Bihać bio spašen**”. “**Srpski napadi na Bihać**” (novembra-decembra 1994) “**uzbunili su**”, tvrdi dr. Davor Marijan, “**hrvatsko vrhovništvo koje nije moglo mirno promatrati srpske uspjehe**”.

“**Srpski napadi na Bihać**” nisu “**uzbunili**” “**hrvatsko vrhovništvo**”, kako to tvrdi dr. Davor Marijan, niti su “**konzentrirani napadi**” Hrvatske vojske “**preko Dinare i Livanjskog polja**” primorali “**pobunjene hrvatske Srbe**” da zaborave na Bihać, niti je njegova opsada prekinuta, niti je operacijom hrvatskih snaga “**Bihać bio spašen**”, kako to tvrdi general i profesor Krešimir Čosić. “**Pobunjeni Srbi**” iz paradržavne tvorevine Republike srpske krajine, kao i iz Republike Srpske i Savezne republike Jugoslavije, te kolaboracionisti Fikreta Abdića, i dalje su, krajem novembra i u decembru, te početkom 1995, u kontinuitetu napadali sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać, vršeći brojne zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid, pri čemu su, pored ostalog, 17. decembra 1994. zauzeli Veliku Kladušu. Snage 5. korpusa “**vodile su danonoćne od-sudne i aktivne borbe**” i organizovano, uporno, žilavo i hrabro se branile. Agresor je upotrijebio maksimalno svu svoju vatrenu moć, uključujući i bojne otrove i rakete “*Volhov*”, ali nije uspio slomiti moral boraca 5. korpusa niti njegovu odbranu. Možemo se složiti sa mišljenjem Krešimira Čosića koji tvrdi da bi, u slučaju da je Bihać zauzet, “**Hrvatska izuzetno teško uspostavila ozbiljnu vojničku, ali i političku ravnotežu, i bila bi jednostavno prisiljena prihvati gotovo sve mjere Martića, Karadžića i**

Mladića". Isključiva zasluga za to što srpske snage nisu mogle zauzeti Bihać pripada 5. korpusu, koji je, pored ostalog, omogućio Republici Hrvatskoj da uspostavi "ozbiljnu vojničku, ali i političku ravnotežu" i ne prihvati "gotovo sve uvjete Martića, Karadžića i Mladića".

Otpočinjanjem i početnim uspjesima *Oluje*, nezavisno od opravdanosti sumnji u njen stvarni karakter i uspjeh, stvorene su mogućnosti za izvođenje ofanzivnih djelovanja 5. korpusa. Komandant korpusa, general Atif Dudaković, 4. augusta 1995, pored izdavanja "**kratkih dopunskih naređenja za napad svim komandantima brigada**" (501. brdskoj brigadi, 502. slavnoj brdskoj brigadi, 503. brdskoj brigadi, 505. viteškoj brdskoj i 517. oslobođilačkoj brigadi), "**u skladu sa novonastalom situacijom, odredio je zadatke i pravce napada**", naredio "da izdvoje iz svojih sastava 4. bataljon 501. bbr i 4. bataljon iz 502. sbbr i iste upute u napad pravcem: Izačić – Željava – L. P. /Ličko Petrovo - prim. S. Č./ Selo, s tim da jedinice 501. bbr napadaju ka Korenici, a jedinica iz 502. sbbr ka Plitvicama, s ciljem da na svojim pravcima napada razbijaju i uništavaju snage agresora /srpskog agresora - prim. S. Č./ i da što prije izbiju do linije Plitvice – Korenica, vezujući što jače snage SČA / srpsko-četničkog agresora – prim. S. Č./ na svojim pravcima napada do spajanja sa HV-a, koji nadire iz pravca Karlovca, Plaškog i Gosića".

Ofanzivno djelujući na više pravaca, jedinice 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine 5. augusta probile su linije odbrane velikosrpskog agresora, nanijele mu značajne gubitke, razbile mu mnoge jedinice i zaplijenile značajna materijalno-tehnička sredstva, te izbile u rejon Prijedor, Čelopek, Drežnik Grad i Grabovac Drežnički na pravcu ka Hrvatskoj, te u širi region Majdana i Ljubina ka Dvoru na Uni. Agresor je 5. augusta napustio i radiorelejni objekat na Goloj Plješevici. Tako su jedinice 5. korpusa prvog dana ofanzivnih djelovanja prodrlе u dubinu okupiranog dijela Republike Hrvatske i izbile na državnu granicu Bosne i Hercegovine i Hrvatske u rejonu Dvora na Uni. Snage 5. korpusa su u snažnom naletu lomile otpor velikosrpskih snaga na dijelu kordunaškog i ličkog dijela ratišta, nanoseći im gubitke.

Do kraja dana (6. augusta 1995) 5. korpus je oslobođio još neka mjesta i izbio na liniju Nebljusi – Poljana – Frkašić – Bijelo Polje – Korenica – Plitvička jezera – Selište – Brajdići – Rakića brdo, gdje je došlo do susreta

sa Hrvatskom vojskom. Dvije vojske spojile su se na raskrsnici komunikacije Slunj – Ličko Petrovo Selo i Slunj – Plitvice (motel MG) i kod sela Prijedor. Do susreta generala Atifa Dudakovića, komandanta 5. korpusa, i generala Hrvatske vojske Marijana Marekovića došlo je 6. augusta u motelu MG u Rakovici (na raskrsnici komunikacije Slunj – Ličko Petrovo Selo i Slunj – Plitvice) u dubini teritorije Republike Hrvatske (na dostignutoj liniji na ulazu u Rakovicu).

Komandant Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine je, imajući u vidu činjenicu da je za 6. august (bio) najavljen dolazak delegacije Republike Hrvatske i Krešimira Zubaka (predsjednika Federacije Bosne i Hercegovine) u Veliku Kladušu, pri čemu je postojala sumnja kako će oni pokušati osigurati ostanak Fikreta Abdića u Velikoj Kladuši i očuvanje njegove paradržavne tvorevine, koju je (u Velikoj Kladuši) 26. jula 1995. inaugurirao u “Republiku zapadnu Bosnu”, naredio komandantu 5. korpusa da prekine djelovanje na teritoriji Hrvatske i osloboди Veliku Kladušu. Jedinice 5. korpusa su, u skladu sa tom naredbom, 8. augusta oslobodile Veliku Kladušu i izašle na granicu Bosne i Hercegovine i Hrvatske kod Željeznog Polja (južno od Bihaća) do Gornjeg Dobratina (sjeverozapadno od Bosanskog Novog).

Armija Republike Bosne i Hercegovine je 12. septembra krenula u ofanzivna djelovanja na komarsko-vrbaskom pravcu. Jedinice 7. korpusa su u noćnim satima 13. septembra oslobodile Donji Vakuf, jedno od najvećih uporišta srpskog agresora u srednjoj Bosni. Nastavljajući ofanzivna djelovanja na komarskom pravcu, jedinice 7. korpusa oslobodile su travnička sela Voćnjak, Gradinu, Skočaj, Dželilovac, Šešiće i Karaulu te ovladale prevojem Komar. U borbenim djelovanjima vođenim 15. septembra jedinice 7. korpusa su na Vlašićkom platou ovladale Babanovcem. Nakon oslobođanja Donjeg Vakufa 7. korpus je nastavio uspješan pohod niz Vrbas prema Jajcu, oslobođajući 14. septembra 1995. na tom putu, Vinac i okolna sela, došavši četiri kilometra nadomak Jajca (Bravnice - Zelenkovice). S vlašićkog pravca također su put Jajca krenule znatnije snage 7. korpusa koje su se spojile sa svojim snagama iz doline Vrbasa, oslobodivši tako znatan dio teritorije općine Jajce. U Jajce su 13. septembra 1995. ušle jedinice Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane, koje su u Operaciji *Maestral* (8-15. septembra 1995) zauzele Drvar, Šipovo i Jajce, te dva

važna prijevoja: Oštrelj i Mlinište, čime se ispred hrvatskih snaga **do Banje Luke** nalazio samo Mrkonjić-Grad. Ulazak hrvatskih snaga u Jajce izazvao je nezadovoljstvo boraca Armije Republike Bosne i Hercegovine, posebno onih s područja općine Jajce. Tretirajući zauzeta područja i sam grad ekskluzivno hrvatskim teritorijama, na primjeru Jajca do kraja su razotkriveni politički i vojni motivi učešća HV i HVO-a u ofanzivnim operacijama protiv srpskog agresora u Bosni i Hercegovini.

Jedinice 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine su, nakon sastanka u Zagrebu 1. septembra 1995. između komandanta Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine i načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske, gdje su vođeni razgovori i dogovori o zajedničkim djelovanjima i drugim aktivnostima, te nakon izvršenih priprema, 13. septembra pokrenule ofanzivna djelovanja (operacija *Sana 95*) na dva pravca: prema Bosanskom Novom i Sanskom Mostu i ka Kulen-Vakufu i Bosanskom Petrovcu. Već drugog dana djelovanja, 14. septembra, jedinice 5. korpusa oslobodile su Dubovsko, Lipu, Bjelaj, Orašac i Kulen-Vakuf, čime je definitivno oslobođena teritorija općine Bihać. Tokom 15. septembra pripadnici 5. korpusa oslobodili su Bosanski Petrovac i Ključ. Do susreta jedinica 5. korpusa, s jedne, te Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane, s druge strane, došlo je na prijevoju Oštrelj, između Drvara (koga su augusta 1995. zauzele snage HV i HVO) i Bosanskog Petrovca. Zbog nedovoljne koordinacije i međusobno neusaglašene veze, na Oštrelju su se sukobile prethodnice Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatske vojske, pri čemu je sukob trajao kratko i bez većih posljedica.

Jedinice 5. korpusa su i u borbenim djelovanjima ka Bosanskom Novom i Sanskom Mostu postigle uspjeh: 17. septembra oslobodile su Bosansku Krupu, Veliki i Mali Badić, te Gornji i Srednji Bušević, a jedinice Operativne grupe Centar prema Sanskom Mostu oslobodile su Hrustovo i Vrhopolje. Naredna dva dana (18. i 19. septembra) oslobođena su naselja Otoka, Arapuša, Veliki Dubovik, Lušci Palanka i Korčanica.

Jedinice 2. korpusa su 10. septembra 1995. u jutarnjim satima pokrenule Operaciju za oslobođanje Vozuće (*Vozućka operacija*). Agresor je na pravcima napada 2. korpusa pružio snažan otpor. Jedinice 21. divizije kopnene vojske su poslije uspješne artiljerijske pripreme, probile linije odbrane agresora i do 11.00 sati oslobodile naselja Mrahorovići,

Klempići, Delići, Seona i Ikanovići. Jedinice 22. i 25. divizije kopnene vojske oslobodile su objekte Greben, Klupe i Zečevo brdo, a 120. brdska brigada “*Crni labudovi*” objekat Kablovac. Oslobođen je ključni objekat Paljenik, čime su stvorene povoljne pretpostavke za oslobođanje Vozuće i puta koji dolinom Krivaje spaja Zavidoviće s Olovom i Banovićima. Jedinice 3. korpusa nastavile su napad potiskujući snage agresora sa Stoga, Ljeskovca i Lokava. Jedinice 2. i 3. korpusa su se u 18.00 sati 10. septembra spojile u Vozućoj, čime je definitivno razbijen plan agresora o rezervnom južnom koridoru dolinom Krivaje. Nakon tri i po godine, asfaltnom komunikacijom spojeni su tuzlanski i zenički region. Nakon oslobođanja Vozuće, uspostavljanja komunikacije dolinom Krivaje i južnih padina Ozrena, te spajanja jedinica 2. i 3. korpusa, stvoren su povoljni uslovi za nastavak koordiniranih djelovanja oba korpusa ka Doboju.

Nakon početnog uspjeha i oslobođanja Vozuće, jedinice 2. i 3. korpusa nastavile su s oslobođanjem teritorije i objekata na Ozrenu. Tako su 15. septembra jedinice 3. korpusa oslobodile objekat Blizna, s kojeg je agresor artiljerijskom vatrom kontrolisao dolinu Bosne od Zavidovića do Maglaja, a jedinice 2. korpusa Tumarsko brdo, s kojeg je srpski agresor artiljerijom granatirao Tuzlu i Lukavac. U dalnjim djelovanjima jedinice 2. i 3. korpusa oslobodile su i više naseljenih mjesta u dolini Spreče i Bosne. U borbenim djelovanjima vođenim 6. oktobra u dolini Ozrena ponovo su se spojile jedinice 2. i 3. korpusa. Operacija je okončana 10. oktobra zbog upućivanja dijela jedinica 2. i 3. korpusa u pomoć 5. korpusu te prekida borbenih djelovanja na ratištu 12. oktobra 1995. godine.

Nakon završetka zračnih udara NATO-a, 21. septembra 1995, stvorena je mogućnost da jedinice 1. i 4. korpusa pokrenu ofanzivna djelovanja u svojim zonama odgovornosti. U napadnim djelovanjima na trnovskom bojištu jedinice 1. korpusa su 3. oktobra oslobodile objekte Kragujevac, Čardak, Čelina i Boljanovac, a jedinicu agresora na Lupoču dovela u okruženje. Nastavljajući borbena djelovanja, jedinice 1. korpusa su 4. oktobra oslobodile Strug, Bosansko vratlo, Kobiljaču, Bukovu glavu, Lupoč i druge zemljiste objekte, čime je Armija oslobođila cjelokupan plato Treskavice i stvorila mogućnost za napredovanje ka prijevoju Rogoj i Kalinoviku. Jedinice 1. korpusa nastavile su napredovanja do 6. oktobra na kojima su se i zadržale zbog potpisivanja sporazuma o prekidu sukoba u Bosni i Hercegovini.

Jedinice 4. korpusa su u ofanzivnim djelovanjima od 20. septembra do 3. oktobra postigle značajne rezultate, oslobodivši širi rejon Glavatičeva, te dominantne kote Krstac, Krupac, Komolje, Orlov luk i druge na prilazima Kalinoviku i Nevesinju.

Pregovori o mapama su se sredinom septembra 1995. odvijali “**na bojnom polju i na način koji je pogodovao mapi**” teritorijalnog razgraničenja (podjeli Republike Bosne i Hercegovine) *Kontakt-grupe* - odnos 51:49.

Sjedinjene Američke Države zastupale su stanovište kako **nije “mu-dro zauzimati Banja Luku”**. Holbrooke je, u skladu sa takvim stavom, tvrdio da se o pregovorima, “**sve dok Muslimani i Hrvati postižu uspjehe i istodobno ostaju unutar određenih okvira (kao što je, na primjer, ne-zauzimanje Banja Luke)**”, odlučivalo na frontu, što je, po njemu, povećavalo “**izglede za postizanje dogovora**”. S tim u vezi, on je 13. septembra pisao Christopheru “**kako uspjesi i dobici muslimansko-hrvatskih snaga pomažu mirovnom procesu**”.

Milošević je na sastanku u Beogradu sa Holbrookeom i njegovim timom, 13. septembra 1995, predložio **obustavu vatre u cijeloj zemlji** (Republici Bosni i Hercegovini), polazeći od ocjene “**da može navesti bosanske Srbe da pristanu na obustavu vatre u cijeloj zemlji ako se, zauzvrat, obustavi bombardovanje**”. Međutim, Holbrooke to nije prihvatio. “**Opšta obustava vatre**”, po njemu, tada nije dolazila u obzir. S tim u vezi, on je izrazio spremnost da se može razgovarati o obustavi vatre samo “**za područje Sarajeva**”.

U 2.15 ujutro 14. septembra, Srbi su, “**poslije više od deset sati pregovora**”, prihvatili američki plan - “**potpisali su dokument koji smo sročili**”, navodi Holbrooke. “**Obavezali su se da će prekinuti sva ofanzivna djelovanja oko Sarajeva i odmah početi sa izvlačenjem teškog naoružanja, te dozvoliti nesmetan pristup Sarajevu kopnenim putem i u roku od 24 sata otvoriti Sarajevski aerodrom za humanitarni promet. Zauzvrat, NATO će prekinuti napade na 72 sata, a zatim će opet ocijeniti njihovo pridržavanje i poštovanje postavljenih uslova**”.

Sjedinjene Američke Države su nastojale promijeniti “**vojnu situaciju na terenu**”, pri čemu su “**hrvatsko-muslimanska ofanziva**

na zapadu i bombardovanje imali veliki efekat na bosanske Srbe”, odnosno Slobodana Miloševića i Saveznu republiku Jugoslaviju, državu agresora na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Holbrooke, odnosno Sjedinjene Američke Države su podsticale **“vojnu akciju u tri specifična područja”** (Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi), **“a protivili se akciji u Banja Luci”**. S tim u vezi, on navodi da je bio **“naravno, svjestan da možemo biti optuženi da primjenjujemo dvostruki aršin”**. Međutim, **“ta tri grada”** su, po njemu, **“bila i manje opterećena emotivnim i historijskim bremenom, a mogla bi se zadržati u pregovorima. A broj izbjeglica koji bi se stvorio opterećivao mi je mozak”**.

Sjedinjene Američke Države su dozvoljavale vođenje vojnih operacija koje **“pogoduju mapi”** *Kontakt-grupe*. Uspješne vojne operacije Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatske vojske do sredine septembra 1995. promijenile su dotadašnju teritorijalnu podjelu Bosne i Hercegovine osvojenu ratom i genocidom u korist branilaca Bosne i Hercegovine - 50:50. Svaku dalju vojnu aktivnost koja bi poremetila taj odnos na štetu mape *Kontakt-grupe* Sjedinjene Američke Države nisu dozvoljavale, jer to, po Holbrookeu, ne bi prihvatio Slobodan Milošević. Najočigledniji primjer za to je Banja Luka.

Sredinom septembra 1995. **“ponovo su narastale tenzije između Hrvata i Muslimana”**. Naime, Holbrooke je 17. septembra primio **“alarmantne vijesti: nakon preuzimanja Bosanskog Petrovca dvije strane su se okrenule jedna protiv druge i muslimanski vojnici su ubili trojicu Hrvata”**. Moguće borbe između hrvatskih snaga i ARBiH u Bosanskom Petrovcu i **“tenzije oko toga ko će preuzeti kontrolu nad novoosvojenim područjima išle su”**, po Holbrookeu, **“u korist Srba”**.

Zbog problema nastalih u izvođenju zajedničkih djelovanja Armije Republike Bosne i Hercegovine i oružanih snaga Republike Hrvatske (Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane), **“naročito u vezi sa svojatanjem oslobođenih /odnosno zauzetih - prim. S. Č./ bosanskohercegovačkih teritorija od strane HV i HVO-a kao ekskluzivno nacionalnih”**, tj. hrvatskih, 18. i 19. septembra u Zagrebu su, uz prisustvo visokih američkih političkih i vojnih dužnosnika, održani sastanci delegacija Republike/Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Na sastanku u Američkoj

ambasadi 18. septembra general Rasim Delić, komandant Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine, “**apostrofirao je ključne probleme u dotadašnjim zajedničkim djelovanjima, naglašavajući naročito pokušaj HV-a i HVO-a da oslobođene teritorije tretiraju ’hrvatskim’ i ne dozvole povratak Bošnjaka na te prostore**”. Richard Holbrooke je “**izričito zahtijevao da Armija Republike Bosne i Hercegovine ne dje luje ka Banjoj Luci, jer bi to moglo izazvati novi val od više stotina hiljada izbjeglica, te ponovo uvlačenje Srbije i SRJ sa svim potencijalima u rat. U slučaju da Armija, ipak, pokrene ofanzivu ka Banjoj Luci, Holbrook je zaprijetio udarima NATO-a po Armiji i pri tome upozorio da bi ta djelovanja /Armije Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ bila uzaludna, jer je već dogovoren i prihvaćeno unutrašnje razgraničenje BiH i sve preko 51 posto teritorije bi Federacija morala vratiti srpskom entitetu.**”

Sredinom septembra 1995. dolazili su jasni signali da se oslobođilačke akcije Armije Republike Bosne i Hercegovine zaustave. Tako je 19. septembra W. Christopher, uz upozorenje Miloševiću da svoje snage drži dalje od Bosne, iznio “**razumijevanje prirodne težnje Muslimana i Hrvata da vrate oduzete svoje teritorije**”, ali i nadu “**da će ofanziva na banjalučku regiju biti ubrzo obustavljena**”. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, u *Izjavi* na prijedlog Ruske Federacije, 19. septembra uputilo zahtjev od “**svih strana umiješanih u vojne operacije na terenu u Bosni da prekinu svoja dejstva u zapadnoj Bosni**”. Portparol Bijele kuće Nicholas Burns je 19. septembra izjavio “**kako je Richard Holbrooke dobio uvjeravanja Izetbegovića i Tuđmana da neće pokušati da zauzmu Banja Luku**”. Sljedećeg dana (20. septembra) slijedila je zajednička izjava Bernarda Janviera i Leightonona Smitha “**u kojoj je stajalo kako je nastavljanje zračnih udara na srpske položaje oko Sarajeva zasad nepotrebno**”. Warren Christopher je 22. septembra ponovio poziv za prestanak neprijateljstava, ističući da “**dalje borbe ugrožavaju mirovni proces**”.

Sjedinjene Američke Države su tražile da Tuđman i Izetbegović “**ne uzimaju Banja Luku**” (“**tražili smo da ne uzimaju Banja Luku**”). Naime, Holbrooke je na sastanku u Zagrebu, 19. septembra 1995, Izetbegoviću i Tuđmanu izdao “naredbu” da “**ofanziva neće biti usmjerenata na Banja Luku**”, odnosno da ne smiju zauzeti Banju Luku. Time su Sjedinjene Ame-

ričke Države zaustavile “**pobjedničku vojnu kroz zapadnu i centralnu Bosnu**”. S tim u vezi, Holbrooke tvrdi da je riječ **samo** o zaustavljanju ofanzive na Banju Luku.

Osujećivanje napada na Banju Luku bio je, po ocjeni novinara Rogera Cohena, “**čin potpune realpolitike**” s američke strane, jer bi to, da su dopustili Federaciji da zauzme Banju Luku, “**iz šina izbacilo**” mirovni proces. Holbrooke navodi da je Cohen “**pogrešno razumio naše motive protivljenja napada na Banja Luku**”, jer bi “**istinski realizator realpolitičke ohrabrio napad, bez obzira na posljedice**”. S tim u vezi, Holbrooke tvrdi da je “**briga o ljudima odlučila ovu stvar**” za njega, jer je “**s obzirom na grubo ponašanje trupa Federacije tokom ofanzive, izgledalo izvjesno da će pad Banja Luke dovesti do prisilnih protjerivanja i ubijanja nasumice**”. Zbog toga on nije “**mislio da Sjedinjene Američke Države treba da doprinesu stvaranju novih izbjeglica i većih ljudskih patnji da bi se uzeo grad koji će se kasnije morati vratiti**”.

Nakon što su (19. septembra u Zagrebu) američki pregovarači uspjeli postići da Tuđman i Izetbegović “**istovremeno kažu da neće ići na Banja Luku**”, čime su “**iskoristili ’američki mirovni plan’ kao izgovor za ovo iznenadno odustajanje, iako se čini vjerovatnim da ni inače nisu željeli ići dalje ...**”, pri čemu je “**otklonjena prijetnja Banja Luci**”, Holbrooke je “**i dalje vjerovao kako bi daljnji vojni uspjesi Federacije u zapadnoj Bosni mogli donijeti znatne diplomatske koristi**”. Stoga on nije bio “**posve sretan zbog okvirnog naputka iz Washingtona kojim je zahtijevano da se Tuđman i Izetbegović privole da potpuno stanu i prekinu ofanzivu**”. S tim u vezi, on je (20. septembra) državnom sekretaru Christopheru uputio pisani poruku, u kojoj je konstatovao kako je, “**nasuprot mnogim novinskim izvještajima i drugim utiscima, vojna ofanziva Federacije do sada pomogla u mirovnom procesu**” i da se “**teški i tvrdi pregovori o mapama**”, pregovori o teritoriji, “**upravo odvijaju na bojnom polju i do sada na način koji pogoduje mapi (“s omjerom 51:49”)**. Za samo nekoliko sedmica, poznata podjela zemlje u omjeru 70-30 posto pala je na 50-50, očito olakšavajući nam zadaću”. Tom je prilikom Holbrooke priznao “**(Priznajemo) da bi trebalo isključiti dvije potencijalne mete: Banja Luku i istočnu Slavoniju**”.

Holbrooke i njegov pregovarački tim su “**odmah nakon burnog sastanka**” između Tuđmana i Izetbegovića, u Zagrebu (19. septembra)

“odletjeli u Beograd na večeru i još jednu sesiju s Miloševićem prije povratka u Washington”. Holbrooke je “želio lično reći Miloševiću kako je upravo SAD prinudio Tuđmana i Izetbegovića da se okane Banja Luke”. Želeći “da se priznanje za to postignuće nedvojbeno pripiše njegovu timu”, Holbrooke je “rekao Miloševiću kako je, premda su Tuđman i Izetbegović shvaćali sve vojne i strategijske razloge zašto ne ići na Banja Luku, to što im je ‘SAD kazao da se to ne čini’, glavni razlog zbog kojeg su se dva predsjednika obvezali da neće napasti”.

Pored toga, Holbrooke je rekao: “**Tražili smo da ne uzimaju Banja Luku, ali Hrvatima i Bosancima nismo dali nikakvo drugo ‘crveno svjetlo’ izvan područja Banja Luke**”, te naveo: “**Naš se tim nije trudio da ih odvратi od zauzimanja Prijedora i Sanskog Mosta i drugih terena koji im pripadaju po mapi Kontakt grupe**”, jer su se, po Holbrookeu, pregovori o mapi odvijali “na bojnom polju upravo sada”, tj. u drugoj polovini septembra 1995.

Uspješna borbena dejstva Armije RBiH, HV-a i HVO-a **dovela su “Vojsku Republike Srpske”**, čije su pojedine jedinice, kao što je to, primjera radi, 2. kраjiški korpus, koga su snage Armije RBiH, HV i HVO do 19. septembra uspjele za desetak dana intenzivnih borbi razbiti na pravcima: Bihać – Petrovac – Ključ – Sanski Most – Banja Luka i Jajce – Mrkonjić-Grad – **Banja Luka, u tešku situaciju**, od čega je (od čijeg ishoda je) zavisila sudbina kolaboracionističke i paradržavne tvorevine Savezne republike Jugoslavije - Republike Srpske. Tada je “**Armija bosanskih Srba bila u pometnji, a bilo je izvještaja da su neki srpski vojnici pucali u svoje oficire**”. U takvom haosu “**najmanje stotinu hiljada srpskih izbjeglica slijevalo se prema Banja Luci ili dalje ka istoku, u bijegu pred napredovanjem Federacije**”.

Operativna grupa Jug Armije Republike Bosne i Hercegovine (17. viteška kраjiška brigada, 7. bošnjački bataljon Vojne policije i protuteroristička četa bataljona Vojne policije - iz 7. korpusa, te 501. brdska brigada i 510. brdska brigada - iz 5. korpusa) 27. septembra napredovala je prema platou Manjače. Armija Republike Bosne i Hercegovine oslobođila je Podrašničko polje, stigla do ograde kasarne Kula kod Mrkonjić-Grada i Isturenno komandno mjesto 1. kраjiškog korpusa “Vojske Republike Srpske” u Bunarevima. Komanda 1. kраjiškog korpusa nije bila u stanju zaustaviti napredovanje Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Sedamnaesta viteška krajiška brdska brigada je, nakon što je 2. bataljon u žestokoj borbi 27. septembra u pokušaju zauzimanja Skraduša pretrpio gubitke, zbog čega se morao povući na polazne položaje, a 28. septembra 501. brdska brigada se povukla s Rajkovog brda, došla u tešku situaciju. Od tada ona nije mogla sama braniti preko 500 km² teritorije koje je oslobodila za samo tri dana. Uspostavljene linije odbrane bile su razvучene na oko 30 km. Nije bilo ni potrebne dubine. Brigada je ostala sama u ogromnoj zoni koju je oslobodila. Zbog pretrpljenih gubitaka i zamora izvršena je smjena 17. brigade.

U međuvremenu se “Vojska Republike Srpske” stabilizovala i polako preuzimala inicijativu. Jedinice 7. korpusa, pritisnute žestokim napadima “Vojske Republike Srpske”, povlačile su se s područja Manjače, Sitnice i Čađavice prema Ključu, napuštajući linije i bježeći prema Ključu. Do 4. oktobra 1995. “Vojska Republike Srpske” ponovo je bila nadomak Ključa. Izgubljena je sva teritorija koju je 5. korpus prije dolaska 17. viteške krajiške brdske brigade oslobođio od Ključa prema Mrkonjić-Gradu i svih 500 km² koje je oslobodila 17. viteška za tri dana. Pristigle jedinice 7. korpusa nažalost, **“ne samo da nisu mogle zadržati stečene linije, nego su svojim ponašanjem dovele u pitanje odbranu Ključa”**.

Jedinice 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine su, nakon zagrebačkog sastanka (19. septembra 1995), nastavile borbena djelovanja. One su u periodu od 20. do 29. septembra ostvarile uspjeh i oslobodile dijelove teritorije na pravcima prema Bosanskom Novom i Sanskom Mostu.

Sjedinjene Američke Države su početkom oktobra 1995. osjećale **“da je na bojnom polju”** (na frontu) **“ravnoteža uspostavljena”**. Između Zagreba i Sarajeva je trvanje sve više raslo. Tuđman je zaustavio dalje napredovanje i zaprijetio onim što je već postignuto. **“Hrvatske snage su obustavile borbu, omogućavajući Srbima da svoju strašnu vatru ospu po Bosanskoj armiji.”**

Sjedinjene Američke Države su tada, imajući, pored ostalog, u vidu činjenicu da su Tuđman i Milošević saglasni za prekid borbi, smatrале **“da je Federacija vjerovatno dostigla vrhunac osvajanja”**, a Tuđman nije želio podržati **“dalja teritorijalna osvajanja”**. Taj stav Sjedinjenih Američkih Država prenijeli su predsjedniku Predsjedništva Republike Bosne i Herce-

govine Aliji Izetbegoviću i Muhamedu Šaćirbegoviću Richard Holbrooke i general Donald Kerrick, 4. oktobra 1995, u Sarajevu, u Konaku, prilikom održavanja ceremonije naimenovanja Johna Menziesa za ambasadora Sjedinjenih Američkih Država u Bosni i Hercegovini. Kerrick je izrazio “**zabrinutost ’da Tuđman neće podržavati dalja teritorijalna osvajanja da ne bi većinom pripala Bosancima”**”, te podsjetio Izetbegovića “**da u svim ratovima postoji vrijeme za napredovanje i vrijeme za konsolidaciju**”, pri čemu je naglasio da je, po mišljenju SAD-a, ovo “**vrijeme za konsolidaciju**”.

Nakon toga je brzo napravljen “**nacrt sporazuma o obustavi vatre**”, u koji su ugrađeni Izetbegovićevi uslovi. Američki (pregovarački) tim je nakon toga (istoga dana) oputovao u Beograd, gdje je Milošević “**potpisao dokument blistajući**”. Sljedećeg dana (5. oktobra) dokument su u Beogradu potpisali “**bosanski Srbi**”, te u Sarajevu i Izetbegović, koji je imao “**du-boki strah od obustave vatre**”, pri čemu je “**još oklijevao**”. Holbrooke je gurnuo pero “**prema njemu**”, govoreći: “**Gospodine predsjedniče, sa jednim potpisom možete okončati četiri godine borbe u vašoj zemlji**” i “**prema Vašim uslovima ... Ako sada ne potpišete, rat će se nastaviti.**” Izetbegović je “**uzeo papir. Ruke su mu drhtale dok ga je držao. Napokon, polako i nevoljno, potpisao je dokument**”.

Alija Izetbegović je, po Christianu Schwarzu Schillingu, “**tvrdio da je NATO zaprijetio bombardovanjem ako se ne zaustavi protuofanziva u Prijedoru**”. S tim u vezi, Schilling tvrdi kako su “**uticajne snage koje nisu dopustile da Operacija Oluja (protunapad Hrvata u avgustu ’Oluja’, a potom bosanske Armije i bosanskih Hrvata u septembru pod nazivom ’Maestral/Zapadni vjetar’ 1995) postane uspješna na obuhvatnom prostoru, dolazile, kako iz NATO-a, tako i iz direktnog kontakta sa Izetbegovićem iz Londona, Pariza i Moskve**”. Utjecajne svjetske sile (Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Francuska, Rusija i druge) su, po njemu, “**htjeli sprječiti potpuno razbijanje Republike Srpske (vojno je bilo moguće) da bi tako osigurale srpske (i vlastite) interese**”. To se, tvrdi Schilling, “**zacijelo, nažalost, izrazilo i u Dejtonskom sporazumu, koji je nepovoljan za Bosnu i Hercegovinu, od kojeg zemlja trpi do danas**”.

Pregovarači Sjedinjenih Američkih Država su se, nakon što je “**vojna ofanziva Federacije do sada pomogla u mirovnom procesu**”, a “**teritorijalna pitanja**”, po njima, odnosno po planu *Kontakt-grupe*, “**bila većim**

dijelom riješena na bojnom polju”, pozabavili pitanjem prestanka neprijateljstava. *Sporazum o prekidu vatre*, postignut 5. oktobra, koji je trebao stupiti na snagu 10. oktobra poslije orkestriranog pritiska iz svijeta, tačnije iz Sjedinjenih Američkih Država, uključivao je “**obustavu svih neprijateljskih djelovanja na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, ukoliko u to vrijeme u potpunosti bude uspostavljen dovod gasa i električne energije u grad Sarajevo ...**”.

Petodnevnim rokom stupanja na snagu - 10. oktobra i postavljanjem uslova o napajanju Sarajeva električnom energijom, Armija Republike Bosne i Hercegovine i “**hrvatske snage su dobile na vremenu tokom kojeg bi mogle zauzeti**” **Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi**. Kako se bližio 10. oktobar - rok stupanja na snagu *Sporazuma o obustavi vatre*, Armija Republike Bosne i Hercegovine je krenula u napad radi oslobođanja Sanskog Mosta, dok su se hrvatske snage pripremale da zauzmu Mrkonjić-Grad. Nastojeći dobiti na vremenu i tako omogućiti oslobođanje Sanskog Mosta i kretanje prema Prijedoru, prof. dr. Hasan Muratović, predsjednik Komiteta (Vlade Republike Bosne i Hercegovine) za odnose sa UNPROFOR-om i međunarodnim organizacijama, naveo je “**da u okviru prvobitnog roka nije uspostavljeno potpuno funkcionisanje napajanja Sarajeva**”. Na taj način je, prema *Izveštaju* generalnog sekretara o *Srebrenici*, od 15. novembra 1999., “**dobivena odgoda, tokom koje je Armija Republike Bosne i Hercegovine mogla zauzeti Sanski Most, a Hrvati su zauzeli Mrkonjić-Grad i krenuli dalje prema sjeveru**”.

Jedinice Armije RBiH, HV-a i HVO-a su, u skladu sa dogovorom od 5. oktobra, 8. oktobra krenule u napad. Jedinice Armije u zoni 5. korpusa su tokom dana oslobodile naselja Slatina, Lisac i Mitrovići, a narednog dana Sanicu. Jedinice Armije, Gardijska brigada i dio jedinica 5. korpusa su preko Grmeča i Sanice izbile na područje Sanskog Mosta i 10. oktobra ga oslobođile, čime su **ugrozile Banju Luku**. Istog dana jedinice HV-a i HVO-a oslobođile su Mrkonjić-Grad, nakon čega su nastavile sa napredovanjem niz Crnu Rijeku ka **Banjoj Luci** i preko Balkane i Čađavice prema Manjači, čime je bio “**u potpunosti ugrožen zapadni deo RS između r. Vrbas i r. Una**”. U djelovanjima jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine 11. oktobra oslobođeni su Kamengrad, zatim naselja Demiševci, Bojanici i Pejići, jugozapadno od Prijedora.

Srpski agresor je do 11. oktobra ispunio sve postavljene uslove u vezi sa potpisanim dogovorom o prekidu vatre od 5. oktobra 1995, što se posebno odnosilo na poboljšanje situacije u Sarajevu - isporuku plina i struje, za što se predsjednik Ruske Federacije Boris Jelčić lično zauzeo. To je predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Izetbegovića opredijelilo da naredi prekid vatre.

Kratkom depešom upućenom komandantu Generalštaba Armije RBiH Rasimu Deliću, “**sa važnošću večeras od ponoći (12. oktobra u 00,01 sati)**”, 11. oktobra 1995. (u 17.00 sati) predsjednik Predsjedništva Alija Izetbegović naredio je Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine Opću i potpunu obustavu vatre na cijelom bosanskohercegovačkom ratištu (“... prekid vatre duž čitavog fronta ...”). Međutim, “**borbe u Krajini nisu prestajale. Pronosile su se vijesti – uglavnom neosnovane –da prijeti pad Banja Luke. Kolone srpskih izbjeglica zakrcile su puteve kroz posavski koridor prema Srbiji ...**”. Zbog toga je američki ambasador u Republici Bosni i Hercegovini, John Menzies, 12. oktobra 1995. ponovo posjetio Aliju Izetbegovića i prenio mu američko upozorenje “**da se dogovor o prekidu vatre mora ispoštovati**” i “**sasvim ozbiljnim tonom**” “**poruku da će avijacija NATO-a, ako ne zaustavimo borbe, djelovati po našim jedinicama. Rekao je da je prijetnja ozbiljna i da će biti realizirana**”. I Komanda UNPROFOR-a i Komanda NATO-saveza ultimativno su, tvrdi predsjednik Izetbegović, zahtijevale da Armija Republike Bosne i Hercegovine zaustavi borbena dejstva.

Ofanzivna dejstva Armije Republike Bosne i Hercegovine u Bosanskoj krajini nastavljena su 12, 13. i 14. oktobra 1995, nakon čega su sva borbena dejstva obustavljena u ranim poslijepodnevnim satima 14. oktobra 1995, što je značilo i kraj odbrambenog rata Armije Republike Bosne i Hercegovine.

U Republici Bosni i Hercegovini je, nakon krupnih i značajnih događaja u drugoj polovini 1995, uz snažan pritisak Sjedinjenih Američkih Država na bitne učešnike rata, 12. oktobra stupio na snagu *Sporazum o prekidu vatre u Bosni i Hercegovini* (potписан 5. oktobra). Iako srpski agresor nije u potpunosti ostvario “**strateške ciljeve srpskog naroda u Bosni i Hercegovini**”, on je 12. oktobra 1995, bez oklijevanja prihvatio prekid vatre. Tada je stanje u “Vojsci Republike Srpske”, posebno u 1. i 2. krajiskom korpusu, bilo izuzetno teško. Borci “Vojске Republike Srpske”, “**iscrppljeni**

dugotrajnim vođenjem borbi, s velikim gubicima ljudstva i teritorije, “sve više su gubili borbeni moral. Posebno teško stanje bilo je u jedinicama koje su izgubile domicilne teritorije /od Mrkonjić-Grada do Prijedora - prim. S. Č./. Borci tih jedinica nisu znali kuda su otišle njihove porodice, da li su našle smještaj, imaju li hrane. Zbog toga ih je sve više dezertiralo i krenulo u potragu za svojim porodicama, kako bi se pobrinuli za njih. Čak i cijele jedinice”.

I pored toga što je do završetka rata održao absolutnu tehničku nadmoćnost, srpskom agresoru je odgovarao trajni prekid vatre. Prekid vatre je bio uslov za otpočinjanje mirovnih pregovora na osnovu dogovora o budućem ustrojstvu i unutrašnjem razgraničenju u Bosni i Hercegovini od 8. septembra 1995. (*Ženevski principi*). Agresor je mirovnim pregovorima nastojao realizovati taj dogovor, jer je njime obezbijedio dobijanje polovine teritorije Republike Bosne i Hercegovine, na kojoj je, agresijom i genocidom, formiran nacionalno ekskluzivan - srpski entitet – Republika Srpska.

S potpunim prekidom vatre, 12. oktobra 1995, u vrijeme kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine predstavljala organizovanu, snažnu i moćnu oružanu silu, uz dogovorene *principle* uređenja Bosne i Hercegovine u Ženevi i New Yorku, obezbijedeni su osnovni uslovi za otpočinjanje mirovnih pregovora o Bosni i Hercegovini.

Potpisivanjem *Sporazuma o potpunom prekidu vatre*, koji je stupio na snagu 12. oktobra 1995, **zaustavljene** su oslobođilačko-pobjedonosne akcije Armije Republike Bosne i Hercegovine započete 1994, završene oslobođanjem određenih gradova i naseljenih mjesta.

U vrijeme kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine bila “**jaka i sposobna da i sama izbori pravednu slobodu na prostorima Bosne i Hercegovine**”, Sjedinjene Američke Države su, nažalost, zaustavile njene oslobođilačke akcije. Sjedinjene Američke Države izvršile su **pritisak** za potpisivanje *Sporazuma o primirju* od 12. oktobra 1995. i zaprijetile bombardovanjem snaga Armije Republike Bosne i Hercegovine ukoliko ne zaustave oslobođilačke akcije, čime je prekinuta ofanziva Armije RBiH.

U septembru i oktobru 1995. američki pregovarački tim, na čelu sa Richardom Holbrookeom, više puta se sastajao sa političkim i vojnim rukovodstvom Republike Bosne i Hercegovine. Bili su potpuno jasni i

precizni u zahtjevu za okončanje rata i početak mirovnih pregovora na *Osnovnim principima za Bosnu i Hercegovinu* iz Ženeve 8. septembra 1995. (*Ženevski principi*) i New Yorka 26. septembra (*Njujorški dodatni principi*). Tražili su zaustavljanje napredovanja Armije RBiH, HV-a i HVO-a, a posebno Armije Republike Bosne i Hercegovine, kada je pod kontrolom Federacije Bosne i Hercegovine bilo iznad 51 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine. Koristili su se i prijetnjama NATO-vim udarima po Armiji RBiH ukoliko njene jedinice nastave borbena djelovanja. Izričiti su bili da se to ne smije činiti **ka Banjoj Luci**. Holbrooke je ohrabrvao političko i vojno rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine da oslobole Prijedor i Bosanski Novi, “**ali je bio odlučno protiv nastavka operacija prema Banjoj Luci**”.

Sjedinjene Američke Države su, tvrdi Slobodan Milošević, “**spasile Banja Luku**” - one su “**zabranile Tuđmanu i Izetbegoviću da idu dalje i naredili im da stanu, i to su bukvalno naredili da stanu, pod prijetnjom da će ih bombardovati**”. Amerikanci su “**zaustavili Muslimane i Hrvate i to kada su mogli autobusima da ušetaju u Banja Luku, jer nisu mogli da stignu tako brzo kako su ovi /Srbi - prim. S. Č./ bežali**”.

Kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine “**organizacijski i tehnički ojačala u tolikoj mjeri da je zaustavila daljnje osvajanje teritorije / Republike Bosne i Hercegovine – prim. S. Č./ i preuzeala strategijsku inicijativu na bosanskohercegovačkom ratištu**”, tzv. međunarodna zajednica, posebno Sjedinjene Američke Države, te ostale članice *Kontakt-grupe*, dovela je političke vođe državâ agresorâ “**za mirovni pregovarački sto**”.

Armija Republike Bosne i Hercegovine, ostvarenim borbenim rezultatima 1994. i 1995, doprinijela je da tzv. međunarodna zajednica i političke vođe agresorâ prihvate ozbiljnije i odgovornije mirovne razgovore. Tzv. međunarodna zajednica je ostala dosljedna konцепцији i politici teritorijalno-političke podjele Republike Bosne i Hercegovine, čime je nagradila zločince, a kaznila žrtvu genocida i time spasila srpskog agresora od potpunog vojnog poraza, kao što je to učinila Vašingtonskim sporazumom, spašavajući hrvatskog agresora od potpunog vojnog poraza.

*

* * *

Mirovni pregovori su otpočeli 1. novembra 1995. u zračnoj bazi Sjedinjenih Američkih Država Wright - Patterson u Daytonu, Ohio. Pregovore su (pred)vodile Sjedinjene Američke Države - one su imale izuzetnu, specijalnu i dominantnu ulogu u kompletном mirovnom procesu, mada su bili uključeni i predstavnici *Kontakt-grupe*, kao i Evropske unije. Evropa je u Daytonu, uglavnom, bila u sjeni. Ujedinjene nacije, nažalost, nisu imale niti su odigrale bilo kakvu značajniju ulogu u tom procesu, iako su njihovi predstavnici učestvovali u paralelnim pregovorima za istočnu Slavoniju (u Hrvatskoj).

U Daytonu su, “**u atmosferi nepoštenja, propagande i varki**”, vođeni teški, složeni, mučni, dugi i iscrpljujući pregovori za teritorije, odnosno otvorena bitka za teritorije, uz potpunu izolaciju, (ogromne i užasne **pritiske**, prijetnje, ucjene, prepirke, viku, ljutnju, apele, obećanja, pozive, korištenje specifičnih i ponekad neobičnih diplomatskih metoda i tehnika, te kombinacije pritisaka, retorike i direktnog uključenja Sjedinjenih Američkih Država, a posebno uz **pritiske** (“**najveće svjetske sile**”) i **ultimatume** bosanskohercegovačkoj delegaciji (delegacija Republike/Federacije Bosne i Hercegovine), prije svega, Izetbegoviću, Silajdžiću i Šaćirbegoviću, posebno oko Sarajeva (po Holbrookeu - bosanskog Jerusalema), Goražda, te Brčkog i posavskog koridora, Posavine, Srebrenice i Žepe, kao i drugih spornih područja, od kojih su najosjetljivija i najkritičnija bila Sarajevo, Goražde, Brčko, Posavski koridor i Posavina. To “**najkrupnije pitanje**” - **podjela (teritorije) države Republike Bosne i Hercegovine** od Ženeve (8. septembra) i New Yorka (26. septembra), pa sve do Daytonu, “**uopšte nije doticano**”. Holbrooke je “tokom pripremnih turneja po regiji” “donio strategijsku odluku da se najprije pozabavi ‘lakšim’ pitanjima”, nadajući se “da će time ojačati povjerenje između sukobljenih strana, ali i potvrditi vjerodostojnost grupe kao posrednika”.

Mape unutrašnjeg razgraničenja su, uz Ustav Bosne i Hercegovine, bile predmet “**najintenzivnijih rasprava koje su vodene već od prvog dana**”, pri čemu su najteže rasprave vodene o Sarajevu, Goraždu i Posavskom koridoru.

Bosanskohercegovačka delegacija je na pregovorima u Daytonu, u skladu sa ženevskim i njujorškim *Osnovnim principima za Bosnu i Hercegovinu*, insistirala na planu *Kontakt-grupe*, s određenim varijantama. Međutim, Sjedinjene Američke Države su na (našu) delegaciju vršile pritisak da odustane i od tog plana na vlastitu štetu.

Slobodan Milošević je (stalno) insistirao na teritorijalnoj podjeli u odnosu 51:49 posto. Takav stav je zastupao i Franjo Tuđman. On je 5. septembra 1995, nakon *Oluje*, u vrijeme političko-diplomatskih priprema Sjedinjenih Američkih Država za mirovnu konferenciju, sačinio jednu kartu, koja je, po njemu, predstavljala grafičko rješenje “**krize u Bosni i Hercegovini**”, kako je Tuđman kvalifikovao agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Tuđmanova karta je odudarala od plana *Kontakt-grupe*, koja je predlagala objedinjavanje Bosanske posavine u jedan kanton koji bi bio priključen Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i od kantonalnog uređenja Federacije, jer je “**u tzv. hrvatske krajeve uključivala Cazinsku krajinu u kojoj Hrvata uopće nije bilo**”, kao i “**jedan dio zaleda Dubrovnika koji je vojno držala Karadžićeva vojska**”. Pored toga, ta karta je “**drastično odstupala od stanja koje je uspostavljenoj vojnom akcijom 'Oluja'**”.

Pritisci i neprihvatljivi ultimatumi Sjedinjenih Američkih Država na Bošnjake (Izetbegovića, Silajdžića i Šaćirbegovića) posebno su došli do izražaja 19, 20. i 21. novembra 1995, u finalnim pregovorima, a koje je, po red ostalih, snažno i uporno podržavao Tuđman. Da bi Konferencija uspjela (“**doveli je do kraja**”), američki pregovarači su smatrali da je **trebalo** “**mnogo više od teatarskog lukavstva**” i blefova koji nikog nisu zavaravali.

Delegacija Bosne i Hercegovine je na suptilne načine prisiljavana da popušta Miloševiću, čak i uz “**posredničku diplomaciju uz pomoć salvete**” (“**salveta shuttle**”). “**Dok je Holbrooke, uz pomoć Miloševića, navlačio mantije svojih prethodnika Carringtona, Vancea, Owena, Hurda, Stoltenberga, Bildta i ostalih aktera na međunarodnoj sceni, koji su se svih tih ratnih godina dodvoravali srbijanskom vođi, mape su dobivale prednost nad načelima.**”

U pokušaju da uvjere Izetbegovića “**da je sada odlučujući trenutak**”, američki pregovarači su tražili načina da ga uvjere “**da skokne za mirom**”.

S tim u vezi, oni su (19. novembra) preko Neville - Jonesove i Jacques Blota zamolili premijera Majora i predsjednika Chiraca da nazovu Izetbegovića. “**Obojica su to odmah učinili, kazavši bosanskom predsjedniku da se prilika neće ponovo ukazati ako sada propusti ovaj trenutak. Izetbegović je priznao Majoru da ima napretka, ali je dodao da mu je potrebno još zemlje kako bi nadoknadio dva izgubljena grada, Srebrenicu i Žepu.**” Pored toga, u Ankari je američki ambasador Marc Grossman, “**također, dogovorio telefonski razgovor između Izetbegovića i turskog predsjednika Suleymana Demirela, lidera kojeg je Izetbegović vjero-vatno najviše poštovao**”.

U toku Dejtonskih mirovnih pregovora na djelu (u praksi) bila je otvorena trgovina teritorije Republike Bosne i Hercegovine. Tu praksu Amerikanci su uporedili sa trgovinom “**konjima na sajmu**”. Nažalost, i Amerikanci su podsticali tu trgovinu u obliku trampe teritorija, a Bošnjaci je, što je tragično, prihvatili, a neki članovi *Kontakt-grupe* (“**Britanci, Francuzi i Rusi**”) zagovarali (“**pristajali**”) su teritorijalna rješenja koja su imala za cilj realizaciju (veliko)srpske genocidne ideologije, politike i prakse - “**(nastajanja) 'velike Srbije'**”.

Pregovore o mapama, teritorijalnom razgraničenju i podjeli teritorije Republike Bosne i Hercegovine pratila su i posebna psihička stanja kod srpskog i bosanskog rukovodstva, odnosno Miloševića i Izetbegovića i njihovih najbližih saradnika, koja su Amerikanci nazvali psihička stanja ras-pamećenosti.

Milošević i Silajdžić su se (20. novembra, od 2.30 ujutro) više od dva sata “**prepirali, vikali i povlačili široke linije po mapama**”. Milošević je “**sve vrijeme insistirao na 51-49**”. Silajdžić je, “**iza 3:30**”, “**došao do rješenja po kome je Federacija zadržavala sve ključne dobiti u Daytonu**”, pri čemu se “**vratio na sveti procenat**” i “**Republici Srpskoj**” ponudio “**planinsko, rijetko naseljeno srpsko područje južno od Ključa**”. Milošević je, imajući u vidu činjenicu da su se on i Silajdžić “**složili da odmjere tačnu veličinu kako bi dostigli 51-49 za cijelu zemlju**”, prihvatio Silajdžićev prijedlog, čime je u 4.00 ujutro (20. novembra) “**dogovor napravljen**”.

Predsjednik Clinton je 20. novembra 1995. (“**oko tri poslije podne**”), u trenutku kada su u Daytonu vođeni teški razgovori, bolje rečeno tr-

govina u iznalaženju rješenja mape - teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine, u telefonskom razgovoru, zahtijevao od Franje Tuđmana da prihvati mapu podjele koja bi bila usaglašena “**sa teritorijalnim konceptom 51-49 plana Kontakt grupe**”. Tuđman je taj zahtjev prihvatio, što je, nakon toga to potvrdio i u razgovoru sa Christopherom i Holbrookeom, pri čemu je postavio dva uslova: “**Muslimani se moraju odreći dijela svoje zemlje, a ja moram vratiti barem dio Posavine.**” Međutim, Izetbegović je “**odbio da se pomakne**”, pri čemu je govorio (Christopheru i Holbrookeu) o Brčkom, Srebrenici i Žepi.

Sjedinjene Američke Države su 20. novembra 1995, kasno u noć (u 22.30), Izetbegoviću, Silajdžiću i Šaćirbegoviću, uz “**pritiske na Muslimane**”, kako bi ih prisilili da potpišu, **postavili** (uz saglasnost predsjednika Clinton-a) **neprihvatljiv ultimatum**, sa zahtjevom da vrate Brčko i preko jedan procenat teritorije, pri čemu im je dat rok od jednog sata da pruže odgovor. Izetbegović, Silajdžić i Šaćirbegović nisu pristali na ultimatum, pri čemu je Silajdžić oštro reagovao. Šaćirbegović je (tačno u 23.30) najavio da će se “**Bosanci složiti**” sa teritorijalnim razgraničenjem, odnosno podjelom Republike Bosne i Hercegovine u odnosu 51:49 posto, pod uslovom da dobiju Brčko. Holbrooke je pozvao Christophera da mu kaže novosti, rekavši mu “**Gotovo je - ali možda i nije. Možda će se sada kada su suočeni sa ambisom malo razbistriti glave preko noći**”. Tuđman je, imajući u vidu da “već ima glavninu onoga što je tražio”, insistirao da Sjedinjene Američke Države ne odustanu, a Milošević je, pored ostalog, “**preklinjaо: 'Pokušajte malo više, ne odustajte'**”.

U završnoj (zadnjoj) fazi pregovora rješavano je pitanje **Brčkog**. Poslije brojnih teškoća i prepreka, dugih otezanja, užasnih pritisaka i (dugih) pregovora, te nakon što je “**više od 99 posto posla završeno**”, Brčko je ostalo neriješeno. Pregovarači su se našli u slijepoj ulici - Konferencija je bila pred raspadom na pitanju Brčkog.

Ujutro 21. novembra 1995. Milošević je otisao kod Tuđmana i predložio mu “**da njih dvojica potpišu sporazum čak i ako Izetbegović odabiјe**”. Nakon toga, Milošević je otisao kod Christophera i Holbrookea, gdje je izjavio da se “**nešto mora učiniti da bi se spriječila propast**” i predložio da Tuđman i on potpišu sporazum i ostave “**otvoreno Izetbegoviću da ga potpiše kasnije**”. Međutim, Christopher je to kategorički odbio

(“To je potpuno nemoguće. Ne možemo imati sporazum koji nisu svi potpisali. To nije valjan ugovor”). “Osjećajući se stjeranim u kut, Milošević je izašao sa posljednjom ponudom: da se rješenje statusa Brčkog odgodi, dok se ne doneše odluka o imenovanju posebnog međunarodnog arbitra.”

Warren Christopher je, nakon te Miloševićeve “posljednje ponude”, smatrao “kako će to biti dovoljno da Bosance ponovo dovede za sto. ’Odjednom je Milošević bio spremam pristati na arbitražu i nije više insistirao da se pokuša definirati koridor (do Brčkog), (a to bi nas moglo) dovesti do sporazuma’”.

Tuđman je sa zadovoljstvom prihvatio Miloševićev prijedlog. Christopher i Holbrooke su, nakon toga, otišli na sastanak sa Izetbegovićem, Silajdžićem i Šaćirbegovićem i predstavili im Miloševićevu ponudu - arbitražu za Brčko. Christopher i Holbrooke su nastojali “nagovoriti Izetbegovića da je prihvati ...”, jer će se o budućnosti Brčkog “odlučivati arbitražom. Ako odbiju ponudu, u roku od dva sata objavit će se da je Dayton završio. Christopher je kazao kako više nema vremena za određivanje novih rokova. Valja smjesta odgovoriti”.

Imajući u vidu američki ultimatum, Izetbegović je, nakon “duge, mučne pauze”, gdje “niko nije govorio”, “polako govoreći rekao: ’Ovo nije pravedan mir’.” Zatim je “kao da sam sebe sili da progovori, jedva čujno promrljao odgovor: ’Ali, mom narodu je potreban mir.’” Tako su “Bosanci pristali” - prihvatali su arbitražu za Brčko, nakon čega je predsjednik Clinton (21. novembra) u 11.40 sati (iz Rose Gardena) izdao saopćenje, u kome je, pored ostalog, rekao: “Poslije skoro četiri godine, dvije stotine i pedeset hiljada ubijenih, dva miliona izbjeglih i grozota koje su užasnule ljude širom svijeta, narod u Bosni konačno ima šansu da iz užasa rata uđe u obećanje mira.”

Pregovarački tim je upoznao *Kontakt-grupu* o razvoju situacije, a zatim pozvao Miloševića, Tuđmana i Izetbegovića u Christopherov apartman u Hope Centru na ručak i razgovor o preostalim detaljima. Odmah poslije ručka, predsjednik Clinton je nazvao Christopherov apartman i trojici predsjednika, koji su se “okupili oko zvučnika”, čestitao “na postignuću”.

Ceremonija parafiranja Sporazuma počela je u 15.00 sati, “dok je na sve strane vladao haos”. Neposredno prije početka ceremonije Mi-

loševićevi kolaboracionisti i petokolonaši - "bosanski Srbi" su odbili da potpišu Sporazum i učestvuju u bilo kojem dijelu ceremonije zatvaranja. Nakon što su ga podsjetili kako ga Sjedinjene Američke Države drže odgovornim za postupke njegovih (bosanskih) Srba, Milošević je garantovao da će imati te potpise "**za dvadeset četiri sata**" poslije njegovog povratka u Beograd.

Za vrijeme mirovnih pregovora o Bosni i Hercegovini od 1. do 21. novembra 1995. delegacije Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije su se "**angažovale u višečasovnim diskusijama sa ciljem dostizanja mirovnog rješenja sukoba u Bosni i Hercegovini**". Kao rezultat tih "**konstruktivnih i teških pregovora**", navedene države su postigle dogovor "**o uslovima Opštег okvirnog sporazuma**" i sljedećih aneksa uz to: vojni aspekti mirovnog dogovora; regionalna stabilizacija; međuentitetska linija razgraničenja; izbori; Ustav Bosne i Hercegovine; arbitraža; ljudska prava; izbjeglice i raseljena lica; Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika; javne korporacije Bosne i Hercegovine; civilna implementacija i međunarodne policijske snage.

Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini i njegovi aneksi prihvaćeni su i parafrani 21. novembra 1995. Tada su se Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija usaglasile da se ponovo sastanu u Parizu i potpišu Sporazum i njegove anekse.

U Parizu je 14. decembra 1995, uz "**mali diplomatski teatar s kojim počinje mir**" i svjedočenje i potvrdu (potpisima) predstavnika Evropske unije i članica *Kontakt-grupe* (Republika Francuska, Velika Britanija, Savezna Republika Njemačka, Ruska Federacija i Sjedinjene Američke Države), u Jelisejskoj palati održana formalna ceremonija potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. *Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*, trilateralni međunarodni ugovor, potpisale su tri države: Savezna republika Jugoslavija, Republika Hrvatska i Republika Bosna i Hercegovina.

"**Bosanski mirovni plan**" je, po ocjeni predsjednika Clinton, "**postignut s mukom i sadržavao je nekoliko gorkih pilula za obje strane**", pri čemu je, po njemu, "**donio kraj četverogodišnjem krvavom ratu koji je odnio više od 250.000 života i istjerao više od 2 miliona ljudi iz njihovih domova**". "**Američko vođstvo**" je, po njemu, "**bilo odlučno da NATO preduzme agresivnije korake i preuzme konačnu diplomatsku inicijativu**".

Naporima Sjedinjenih Američkih Država “**beskrajno su**”, tvrdi Clinton, “**pomogli uspjesi hrvatske i muslimanske vojske** /odnosno Armije Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./, te hrabro i tvrdoglavo odbijanje Izetbegovića i njegovih saradnika da se predaju pred srpskom agresijom”.

*

* * *

U Daytonu je 21. novembra 1995. prihvaćen i parafiran *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini* (*Dejtonski mirovni sporazum*). U Parizu su 14. decembra, na ceremoniji potpisivanja u Jelisejskoj palati, u neizmijenjenom obliku, potpisani Opći okvirni sporazum za **mir** u Bosni i Hercegovini i ankesi tog sporazuma. Ugovorne strane *Sporazuma*, kojim je uspostavljen mir u Bosni i Hercegovini i u širem regionu, jesu države Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija, sa punim međunarodnopravnim subjektivitetom, koje su, zaključnim sporazumom, uobičajeno praksi međunarodnopravnih odnosa, utvrdile međusobna prava i obaveze, **uz potpuno poštovanje suverene jednakosti jedne druge** (čl. 1. *Sporazuma*), kako u odnosu na aranžmane u pojedinim aneksima *Sporazuma*, tako i u pogledu saradnje na implementaciji mirovnog sporazuma. Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska su se obavezale (član 1. i član 10. *Sporazuma*) da će poštovati teritorijalni integritet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine u njenim međunarodno priznatim granicama. S jedanaest aneksa, kompleksnih, nekonzistentnih i nekoherentnih i nekorespondentnih i teško praktikabilnih u društvenoj i političkoj praksi, a koji su sastavni dio *Općeg okvirnog sporazuma*, regulisani svi su aspekti mirovnog procesa (vojni aspekti mirovnog dogovora, regionalna stabilizacija, granice između entiteta - međuentitetska granica, izbori, Ustav, arbitraža, ljudska prava, izbjeglice i raseljena lica, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, javne korporacije Bosne i Hercegovine, civilna implementacija i međunarodne policijske snage) koji se odnose na ustavno-pravno ustrojstvo Bosne i Hercegovine, uređenje različitih oblasti socijalnog i ekonomskog razvoja koji su u funkciji uspostave i konsolidacije mira.

Osnova Dejtonskog sporazuma bio je *plan Kontakt-grupe* iz jula 1994. i dogovoreni *principi* u Ženevi (8. septembar 1995) i New Yorku (26. septembar 1995) o podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela – entiteta (Federaciju Bosne i Hercegovine i “Republiku Srpsku”) i, s tim u vezi, legalizaciji kolaboracionističke, paradržavne i petokolonaške tvorevine Savezne republike Jugoslavije Srbije i Crne Gore (“Republike Srpske”) - srpski agresor i njegovi saradnici su dobili (svoju) republiku. Tako je Dejtonskim sporazumom pola teritorije Republike Bosne i Hercegovine, osvojene agresorskim (osvajačkim) ratom i zločinom genocida (od strane Savezne republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore i njihovih kolaboracionista, petokolonaša i zločinaca iz Bosne i Hercegovine), dodijeljeno srpskom agresoru i njegovim zločincima.

Sporazumom o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima (Aneks 2 Općeg okvirnog sporazuma) utvrđeno je, u skladu sa ustavnim određenjem, da će Bosna i Hercegovina “**nastaviti svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država**”, “**sa postojećim međunarodno priznatim granicama**” i da će se sastojati od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i “Republike Srpske”, pri čemu entiteti “**imaju pravo da uspostave posebne paralelne odnose sa susjednim državama u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine**” (član I, stav 1-3 i član III, stav 2a Aneksa 4: USTAV). Unutrašnje granice između (dva) entiteta (međuentitetska granična linija) povučene su na karti razmjera 1 : 50.000, “**koja će biti priložena**” u *Dodatku* kao integralnom dijelu *Sporazuma*, “**označavajući međuentitetsku liniju razgraničenja i linije na karti razmjera 1 : 50.000, koja će biti priložena u Dodatku A na Aneks 1-A, označavajući međuentitetsku zonu razdvajanja i dogovorenu liniju prekida vatre i njegovih zona razdvajanja, koje su prihvaćene od strana kao kontrolirajuće i definitivne, su tačke do približno 50 metara**”. Za područje Brčkog je, prema *Sporazumu*, predviđena obavezujuća arbitraža međuentitetske linije razgraničenja.

U *Sporazumu o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima*, kao i u *Dodatku na Aneks 2*, nije posebno opisano izražen kvantitativni odnos između entiteta. Umjesto toga, upućuje se na kartu priloženu u *Dodatku*. Naime, u članu 1. *Sporazuma* ..., s tim u vezi, stoji sljedeća konstatacija: “**Unutrašnje granice Federacije Bosne i Hercegovine i**

Republike Srpske (međuentitetska linija razgraničenja) će biti kao što je povućeno na karti u Dodatku.”

Prema toj karti Federacija Bosne i Hercegovine obuhvata 51,47 odsto ukupnog teritorija Bosne i Hercegovine, odnosno 26.351 kilometar kvadratni, a “Republika Srpska” 48,51 odsto, odnosno 24.834 kilometra kvadratna, uz izdvajanje područja Brčkog koje će biti predmet posebne arbitraže.

Polazni osnov pri utvrđivanju međuentitetske linije razgraničenja, pored ranije utvrđenih kvantitativnih odnosa, koji su općim okvirima sankcionisani od međunarodne zajednice još u decembru 1993, bila je *mapa* (plana) *Kontakt-grupe*. Međutim, presudnu ulogu u finaliziranju međuentitetske linije razgraničenja imalo je **faktičko stanje** (vojno stanje) **na terenu** i linije prekida vatre (linije fronta), uz neke izuzetke.

U Daytonu je zadržan i usvojen procentualno teritorijalni odnos podjele Republike Bosne i Hercegovine između Federacije Bosne i Hercegovine i “Republike Srpske”, utvrđen planom *Kontakt-grupe* 51 : 49, odnosno 51,47 : 48,51. Međutim, teritorijalno razgraničenje iz plana (mape) *Kontakt-grupe*, za razliku od procentualnog teritorijalnog odnosa, **nije privaćeno**. Tako je zadržan teritorijalni procenat *Kontakt-grupe*, ali ne i teritorije. Očigledno su faktičko stanje (vojno stanje) na terenu (frontu) i linije prekida vatre od 12. oktobra 1995. imali presudnu ulogu u unutrašnjem razgraničenju (međuentitetska linija), odnosno podjeli Republike Bosne i Hercegovine.

Dayton je, po Holbrookeu, “**na papiru**” “**bio dobar sporazum**”, jer je “**zaustavio rat**”, što je i bio cilj (“... **okončati rat**”) američkog prevaračkog tima, odnosno Sjedinjenih Američkih Država, i “**uspostavio jedinstvenu, multietničku zemlju**”. Holbrookeova ocjena o tome da je Dejtonski sporazum “**uspostavio jedinstvenu, multietničku zemlju**” u suprotnosti je sa njegovom konstatacijom da “**nebrojeni mirovni sporazumi žive samo u historijskim knjigama kao slučajevi za proučavanje iznevjerjenih očekivanja**”. I ta Holbrookeova konstatacija potvrđuje njegovu ocjenu da je riječ o sporazumu koji je samo “**na papiru**”, tj. u teoriji, “**dobar sporazum**”, što implicira brojne probleme njegove primjenjivosti u praksi, čega je bio duboko svjestan i sam Holbrooke.

Dejtonskim mirovnim sporazumom je, pod pritiskom i ultimatumom dominantnih dijelova tzv. međunarodne zajednice, odnosno velikih sila,

uglavnom Sjedinjenih Američkih Država, zaustavljen (prekinut, okončan) rat i uspostavljen **nepravedan, gorak, “nepravičan i neprincipijelan”** mir, “**s mnogim unutarnjim protivuriječnostima**”, a što je (mir u Bosni i Hercegovini) najveći uspjeh američke vanjske politike. On je “**uspješan sporazum o obustavi vatre**”. Tim sporazumom je zaustavljen rat i potvrđen višestoljetni državni identitet Bosne i Hercegovine i vrijednosti multietničke zajednice, sa ravnopravnim (**konstituentnim**) statusom Bošnjaka, Srba i Hrvata, kao i drugih građana Bosne i Hercegovine, i očuvan teritorijalni integritet i suverenitet Bosne i Hercegovine kao složene državne zajednice, na čemu su (u Daytonu) insistirale Sjedinjene Američke Države. Međutim, u suštini je riječ o sporazumu koji su nametnule Sjedinjene Američke Države, nepravednom mirovnom rješenju, sporazumu o podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta, sporazumu koji je uveo praksu nacionalne, ekonomске, obrazovne i svake druge diskriminacije, političkom rješenju utemeljenom na genocidu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pri čemu su agresori, fašisti i zločinci dobronamjerno tretirani i dat im je status mirotvoraca i, sa žrtvom agresije i genocida, postali subjekti u izradi Dejtonskog sporazuma, a žrtva genocida prisiljena da ga potpiše.

Dejtonski mirovni sporazum je ukinuo Republiku Bosnu i Hercegovinu i legalizovao “Republiku Srpsku” i njene paradržavne organe, te ozakonio srpsku agresiju i zločin genocida, legalizovao nasilno (uz upotrebu oružane sile) izvršenu podjelu Bosne i Hercegovine i (poslije Dayton) omogućio realizaciju (političkim sredstvima) srpske fašističke i zločinačke ideologije, politike i prakse. Time je Dejtonski sporazum paradržavnoj tvorevini (Republici Srpskoj), nastaloj na genocidu, priznao (pravni) legitimitet zasebnog entiteta u državnom uređenju Bosne i Hercegovine, što je u suprotnosti sa međunarodnim pravom. Tako je Dayton, “**posvećujući prevelik prostor brizi za (sad poražene) Srbe, koji su prouzročili taj problem**”, i koje je “**ujedinjavala njihova fanatična privrženost doktrini etničke čistote**”, koju su postigli terorom, nasiljem, genocidom, nagradio (srpsku) genocidnu politiku i praksu (zločince), poklanjajući im pola zemlje prekrivene masovnim grobnicama, i kaznio žrtve genocida, što je, pored ostalog, moralno pogrešno.

Dejtonskim mirovnim sporazumom entitetima je data “**izvorna konstitucionalnost, država je dobila vlasti onoliko koliko su entiteti na**

nju prenijeli”, pri čemu je “**zadržana asimetričnost entiteta i po njihovoj ustavnoj i po etničkoj strukturi - Federacija je složena od kantona, sa suverenitetom dva naroda, Republika Srpska je unitarna tvorevina sa suverenitetom jednog naroda ...”.**

Dejtonski mirovni sporazum je, pored ostalog, potvrđio historijsku činjenicu da je Savezna republika Jugoslavija “**od samog početka i cijelim tokom oružanog sukoba**” u Republici Bosni i Hercegovini “**vršila vlast nad Republikom Srpskom**” - “**opću političku i vojnu kontrolu nad Republikom Srpskom**”, čime je nedvosmisleno da je ta država planirala, pripremala, organizovala, vršila i izvršavala sve oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini, uključujući agresiju protiv međunarodno priznate, suverene i nezavisne države (Bosne i Hercegovine) i genocid nad Bošnjacima, pripadnicima nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. Pored toga, kada je trebalo potpisati razne sporazume sklopljene u Daytonu, “**ponovo se ispostavilo da je SRJ bila ta koja je umnogome djelovala kao međunarodni subjekt koji vrši vlast nad Republikom Srpskom**”. *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*, kojim su Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija pristupile različitim sporazumima (u aneksim) i obavezale se “**da će poštivati i aktivno podržati ispunjenje obaveza koje iz njih proizilaze**”, potpisao je (za Saveznu republiku Jugoslaviju) predsjednik Milošević, što, pored ostalog, govori o njegovom autoritetu i potvrđuje činjenicu da je (bio) ključna ličnost, a ne njegovi kolaboracionisti i petokolonaši iz Republike Bosne i Hercegovine (Karadžić, Mladić i drugi članovi udruženog zločinačkog poduhvata, kao i njegova – Miloševićeva – paradržavna nacistička tvorevina - Republika Srpska). Taj potpis “**imao je efekat garancije da će Republika Srpska poštivati te obaveze**”. Pored toga, *Pismom* od 21. novembra 1995. upućenim vodećim državama, članicama *Kontakt-grupe* (Sjedinjenim Američkim Državama, Rusiji, Njemačkoj, Francuskoj i Velikoj Britaniji), Savezna republika Jugoslavija se obavezala da će “**preduzeti sve potrebne korake, u skladu sa suverenitetom, teritorijalnim integritetom i političkom nezavisnošću Bosne i Hercegovine, da osigura da Republika Srpska u potpunosti poštuje i pridržava se svih odredbi**” *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (Aneks 1-A) i *Sporazuma o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima* (Aneks 2) Dejtonsko-pariskog sporazuma).

Taj međunarodnopravni ugovor (Ustav) priznao je osvajački rat i, s tim u vezi, nagradio upotrebu sile – legalizovao srpsku paradržavnu tvorevinu i zločin genocida, te učvrstio takvu praksu u javnopravni odnos.

Neprihvatljiva je i krajnje nemoralna legalizacija rezultata zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući agresiju i zločin genocida, čime su prekršeni osnovni principi međunarodnog prava i ljudskih prava, a što je moralno, politički i pravno u suprotnosti sa *Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda sa pripadajućim Protokolima* i odudara od svih demokratskih standarda.

Dejtonski sporazum predstavlja ustavni model sačinjen u formi međunarodnopravnog ugovora. Donošenju Dejtonskog sporazuma 1995. pretvodilo je posljednje legitimno uređenje - ustavni sistem Republike Bosne i Hercegovine, koje je, nažalost, Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, razgradilo republičko ustavno uređenje kao što su to uradila ustavna uređenja uspostavljena poslije 1994. Proces transformacije republičkog ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine u sistem ustavnog uređenja Dejtonskim sporazumom opečaćen je srpskim velikodržavnim projektom, u čijoj su osnovi velikosrpska ideologija i politika, čiji su rezultat agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Naime, srpska nacionalistička ideologija i politika i srpski fašistički pokret započeli su deinstitucionalizacijom ustavnog uređenja i proglašavanjem (nelegalne) paradržavne tvorevine Republike Srpske na teritoriji države Bosne i Hercegovine, a rezultirali su izvršenjem svih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima koje međunarodno pravo poznaje, uključujući i zločin genocida.

U ovom kontekstu neophodno je ukazati na nastanak paradržavne (nelegitimne) tvorevine Republike Srpske. Na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine su 1991., u skladu sa srpskim velikodržavnim projektom "svi Srbi u jednoj državi", uspostavljeni nelegalni srpski organi vlasti i formirane srpske teritorijalne cjeline, zatim ilegalna "Skupština srpskog naroda u BiH", koja je do donošenja Dejtonskog ustava donosila i usvajala odluke fašističkog i genocidnog karaktera kojima su nacionalističke velikosrpske ideje uobličavane u normativnim odredbama. Na taj način došlo je do ustavnog razvoja paradržavne tvorevine Republike Srpske, unitarne tvorevine sa suverenitetom jednog naroda. Ozakonjena je vla-

davina srpskog naroda u Bosni i Hercegovini i stvoren pravni okvir za nacionalnu državu Srba, što je u skladu sa velikosrpskom ideologijom i politikom “svi Srbi u jednoj državi”. Praktično, došlo je do uništavanja svega što nije imalo obilježje srpskog i istovremeno osnivanja srpske paradržavne tvorevine. Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) 9. januara 1992. formirala je tzv. Srpsku republiku Bosnu i Hercegovinu, koja je 12. augusta iste godine preimenovana u “Republiku Srpsku”.

Zapadne sile su Dejtonskim sporazumom nagradile i etablirale “nacionalističke teritorijalne politike, politike koje neprestano, i u postratnom dobu, reproduciraju maligne konflikte oko etničkih teritorija”, te priznale srpska teritorijalna osvajanja (“legitimnost ratnih ideologija i politika”), poklanjujući “krvnicima zemlju prekrivenu masovnim grobnicama”, institucionalizirale genocid i legalizovale postojanje entiteta Republika Srpska, čime je jedan *de facto* ilegalni režim transformisan u legalni element ustavne “države” pod imenom “Republika Srpska”. Riječ je o pravnom nasljedniku fašističkog režima, pod čijim okriljem su počinjeni najteži oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid nad Bošnjacima. Na taj način je *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini* (Dejtonski sporazum), odnosno njegov **Aneks 4**, koji predstavlja Ustav Bosne i Hercegovine, postao, pored brojnih nedostataka, ugovor koji je sam sebi kontradiktoran, jer osnovna načela koja propagira su, između ostalog, teritorijalni integritet, zaštita ljudskih prava i sloboda, sprečavanje genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. S tim u vezi, postavlja se pitanje kako je moguće da Dejtonski sporazum zabranjuje genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, ako je upravo taj sporazum legalizovao paradržavnu tvorevinu Republiku Srpsku koja je nastala na osnovama agresorskog rata i zločina genocida?

Usvajanjem i verifikacijom Dejtonskog mirovnog sporazuma došlo je do nestanka Republike Bosne i Hercegovine i njenog teritorijalnog integriteta. Dejtonskim sporazumom je, nažalost, i žrtva agresije i zločina genocida prihvatile podjelu Republike Bosne i Hercegovine i legalizovala i faktički legitimirala rezultate zločina protiv mira i zločina genocida. Naravno, ovo se nije moglo ostvariti pravnim putem, koji razlikuje zločinca i žrtvu genocida, nego u domenu dogovora - u kojem su automatski zločinac

i žrtva genocida pravno izjednačeni i u kojem žrtva genocida, i samim pristajanjem na dogovor, amnestira zločinca.

Sa aspekta međunarodnog humanitarnog prava, Dejtonski sporazum nije nikad ni mogao biti usvojen niti potpisano. *Opći okvirni sporazum* se, “zbog nedostatka međunarodnopravnog subjektiviteta jedne ugovorne strane” i “osnovane sumnje da je povrijeden princip dobrovoljnosti ugovaranja”, “ne može smatrati pravno valjanim niti se njegova valjanost protokom vremena može nadoknaditi”. *Bečka konvencija*, koja pravno reguliše međunarodne ugovore (kakav je i sam Dejtonski sporazum), isključuje mogućnost da atributi suverenosti budu predmet međudržavnih ugovora (član 46); ugovore donesene pod pritiskom smatra ništavnim (članovi 51 i 52), pa i one naizgled dobrovoljne ako su rezultat nelegitimne volje pregovarača ukoliko su pregovarali o onome za što po vlastitom ustavu nemaju mandat (član 49).

Očigledno je da je pravna osnova zanemarena kada je u pitanju Dejtonski sporazum, jer se radi o političkom dogovoru, odustajanjem od pravnog u korist dogovornog pristupa.

Kao suverena i nezavisna država, Bosna i Hercegovina je jedino imala pravo na državni ustav usvojen u propisnoj zakonskoj proceduri od strane njenih legitimnih organa. Takav primjer je Ustav Republike Bosne i Hercegovine koji je, sa svojim izmjenama i dopunama, bio na snazi sve do donošenja *Općeg okvirnog sporazuma*. Naime, ukoliko su Ujedinjene nacije i međunarodna zajednica priznale Bosnu i Hercegovinu kao nezavisnu i suverenu državu, ukoliko bi to podrazumijevalo da joj priznaju i pravo na donošenje vlastitog ustava, što predstavlja osnov nezavisnosti jedne države, jer ako jedna država nije u stanju donijeti i usvojiti svoj vlastiti ustav, onda se dovodi u pitanje i njeno postojanje. Umjesto toga, Bosni i Hercegovini je nametnut međunarodni ugovor (Dejtonski sporazum), kojim je poništen Ustav Republike Bosne i Hercegovine koji je bio jedini ustav usvojen legitimnim putem od strane jedne suverene države. Bosni i Hercegovini je nametnut međunarodni sporazum kojim su legalizovane tvorevine i politika ostvarene agresijom i genocidom. Dakle, jedan od nedostataka Dejtonskog sporazuma kao međunarodnog ugovora je i u tome što je njegovim potpisivanjem u praksi napravljen presedan prema kojem se državni ustavi mogu stvarati agresijom i genocidom.

Dejtonski sporazum je zaustavio odbrambene oružane aktivnosti antifašističke Armije Republike Bosne i Hercegovine u oslobođanju Republike Bosne i Hercegovine. On je srpski fašistički pokret sačuvao od vojnog i političkog poraza. U vrijeme kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine vojno ojačala, stekla nadmoć na ratištu i mogla se uspješno nositi sa velikosrpskim agresorom i njihovim kolaboracionistima, Sjedinjene Američke Države i Savezna republika Jugoslavija to su onemogućile.

Dejtonski sporazum je **spasio Republiku Srpsku**, što potvrđuje i Slobodan Milošević. “**Kada je pretilo da će Republika Srpska biti izbrisana, kada su snage krenule prema Banjaluci, mi smo**”, tvrdi Milošević, “**političkom akcijom to zaustavili.**” Ustvari, “**Amerika je**”, tvrdi Milošević, “**spasila Banja Luku**”. Iznoseći tu ocjenu, Milošević navodi sljedeće: “**politički smo zaustavili ofanzivu na Banjaluku, a nismo to zaustavili vojnički.**” S tim u vezi, Milošević, navodi da je Savezna republika Jugoslavija na tome insistirala (“**mi smo na tome insistirali**”). Amerikanci su, po njemu, “**zabranili Tuđmanu i Izetbegoviću da idu dalje i naredili im da stanu, i to su bukvalno naredili da stanu, pod prijetnjom da će ih bombardovati. To nisu javno učinili, ali su im to naredili i o tome obavestili - nas!**”. To je, po Miloševiću, značilo da su Amerikanci “**prihvatili našu argumentaciju i zaustavili Muslimane i Hrvate i to kada su mogli autobusima da ušetaju u Banja Luku, jer nisu mogli da stignu tako brzo kako su ovi brzo bežali**”.

Dejtonski sporazum je velikosrpsku nacističku ideologiju, politiku i praksu, genocidnog karaktera legalizovao. On je, pored ostalog, promjenio i ime države (Republika Bosna i Hercegovina), isključivši iz naziva riječ *Republika*, dodjeljujući ga zločincima kao nagradu za izvršeni genocid, čime je ukinuta Republika Bosna i Hercegovina, a formirana Republika Srpska. Entitet Republika Srpska je naslijedje genocida - ona je nacional-socijalistička (nacistička) genocidna tvorevina. Iz struktura vlasti u Bosni i Hercegovini na svim nivoima nisu isključene snage koje su učestvovale u agresiji i genocidu, uključujući i u genocidu nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, kao što je to bio slučaj sa izvršenom denacifikacijom u Njemačkoj nakon Drugog svjetskog rata, pa su one ostale politički aktivne i danas otvoreno uništavaju državu Bosnu i Hercegovinu. Stoga je Republika

Srpska moralno neprihvatljiva za žrtve genocida. To svakako nije samo trn u oku žrtava genocida, nego i svima kojima pravo, pravda i pravednost u ovom svijetu nešto znače. Dejtonski sporazum, međunarodni sporazum, izdao je duh međunarodnog prava.

Nažalost, **subjektivni** (ili mentalni, psihički) **element genocida** (*mens rea*) - **genocidna namjera** i **objektivni** (ili materijalni) **element genocida** (*actus reus*) - **akti genocida**, koji su doveli do uspostavljanja “Republike Srpske”, duboko su ugrađeni u njen društveni i politički ambijent.

Mnogi političari i diplomati (domaći i međunarodni), kao i brojni istraživači zastupaju tezu da je Dejtonskim sporazumom zaustavljen rat u Bosni i Hercegovini. Ta činjenica se cijeni kao pozitivno dostignuće. Nažalost, sva kasnija događanja pokazala su da je zaustavljanje ratnih operacija isključivo i jedino “dostignuće” tog sporazuma u odnosu na ponovnu uspostavu Bosne i Hercegovine kao funkcionalne demokratske države. Neka od rješenja Dejtonskog sporazuma, iznuđena imperativom zaustavljanja oružanog sukoba, nisu u skladu sa međunarodnim demokratskim standardima i pokazala su se kao nepremostiva prepreka u svim aspektima reintegracije Bosne i Hercegovine kao jedinstvene države ravнопravnih građana i naroda. Legalizovano je stanje uspostavljeno silom i genocidnom politikom i praksom (veliko)srpskih snaga (države Savezne republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore i njenih kolaboracionista i petokolonaša iz Bosne i Hercegovine) koje su planirale, pripremale, osmislice, otpočele i vodile osvajački rat protiv Republike Bosne i Hercegovine, te (iz)vršile genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Formirane su administrativne strukture kakve nemaju uporišta u bosanskohercegovačkoj tradiciji i koje nisu uobičajene u odnosu na standarde drugih višenacionalnih država. Tako se, primjera radi, zloupotrebljava enitetsko glasanje, pri čemu je pozicija dezintegracionih nacionalističkih snaga dominantna, dok se uloga demokratskih integrativnih elemenata bosansko-hercegovačkog društva u potpunosti degradira i marginalizuje. Na taj se način blokira svaka inicijativa da se, poboljšavanjem ustavnih rješenja ili na druge načine, tako neodrživo stanje promijeni u pravcu uspostavljanja istinskog, demokratskog, multietničkog i multikulturalnog društva, liшенog diskriminacije i aparthejda po nacionalnoj, etničkoj, vjerskoj, političkoj ili drugoj osnovi.

Činjenica je da je Dejtonski mirovni sporazum zaustavio rat u Bosni i Hercegovini, što se ocjenjuje kao značajno i pozitivno dostignuće. Tačna je ocjena da je Dejtonski sporazum zaustavio rat, ali je veoma diskutabilno da li je riječ o pojavi koja se baš može karakterisati kao pozitivno i/ili značajno dostignuće. Ako je to tako, onda je pitanje za koga je to pozitivno i značajno dostignuće? Naime, nije dovoljno samo reći da je Dejtonski sporazum zaustavio rat, već treba pružiti odgovor na nekoliko pitanja kao što su: prvo, **koji je i kakav rat tada zaustavljen**; drugo, **zašto je upravo tada zaustavljen taj i takav rat**; treće, **zašto se tada, kada, zbog promjene odnosa snaga na frontu u korist Armije Republike Bosne i Hercegovine, više nije bilo moguće vršiti genocid u onoj mjeri kao do tada, toliko žurilo SAD i zapadno-evropskim državama da zaustave rat u Bosni i Hercegovini, itd, itd.?**

Odgovor na navedena i slična pitanja treba tražiti u činjenici promjene odnosa snaga na frontu u Bosni i Hercegovini. Na ratištu je, od augusta 1995., zbog teške ekomske situacije u Saveznoj republici Jugoslaviji, gdje su “**vojnički resursi**” bili “**prilično iscrpljeni, a neki skoro pri kraju**”, a u “**Republici Srpskoj**” vojska nije imala “**snage da izdrži više od 20 dana**”, postojao “**nepovoljan odnos snaga**” za (veliko)srpskog agresora. Tada je Armija Republike Bosne i Hercegovine postigla nadmoć na ratištu i mogla se uspješno nositi sa (veliko)srpskim agresorom i njegovim kolaboracionistima i bila u stanju da uspješno vodi odbrambeno-oslobodilački rat za cjelovitu, višenacionalnu i multietničku Bosnu i Hercegovinu. Stoga je trebalo zaustaviti njene aktivnosti i uništiti takvu armiju, što je, nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, nažalost, i ostvareno.

Dejtonski mirovni sporazum **ratificirala** je samo Savezna republika Jugoslavija. Republika Hrvatska i (Republika) Bosna i Hercegovina to još uvijek nisu učinile, što je njihova obaveza utemeljena na međunarodnom pravu (*Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora*) i primjenjivom nacionalnom zakonodavstvu. Zbog toga i po tome ovaj ugovor nema formalno-pravnu snagu i obavezujući karakter za političke subjekte i njegovo sprovođenje u političkoj praksi.

Dejtonski mirovni sporazum je u Bosni i Hercegovini proizveo nekoliko inkonzistentnih pravnih sistema kojima se razbija država Bosna i Hercegovina (pravni sistem SFRJ, Socijalističke republike Bosne i Herce-

govine, Republike Bosne i Hercegovine, paradržavne tvorevine Hrvatske zajednice/republike Herceg-Bosne, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, uspostavljen na osnovu Dejtonskog mirovnog sporazuma, Brčko distrikta i pravni sistem (dejtonske) Bosne i Hercegovine).

Bosna i Hercegovina je, nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, postala svjetska prijestonica “međunarodnog intervencionizma”, kroz uspostavljeni široki spektar međunarodnih institucija na osnovu Dejtonskog sporazuma, primjenjivih međunarodnih ugovora, ili na osnovu akata Ujedinjenih nacija ili (kasnije, nakon 2002) Vijeća Evrope.

*

* * *

Za vrijeme mirovnih pregovora u Daytonu, od 1. do 21. novembra 1995, pitanje ratnih zločinaca i njihovog hapšenja nije (naj)neposrednije bilo na dnevnom redu. To su pitanje američki, evropski i ruski diplomati (na pregovorima u Daytonu), okarakterisali kao *deal-braker*, pitanje koje može dovesti u pitanje njihove napore i uništiti pregovore, jer bi **“rad na ovoj vrsti pravde omeo mirovno djelovanje u budućnosti”**. Nažalost, države članice Ujedinjenih nacija nisu iskazale spremnost da uhapse Radovana Karadžića i Ratka Mladića, političkog i vojnog vodu Miloševićevih kolaboracionista u Republici Bosni i Hercegovini, protiv kojih je ICTY 24. jula 1995. podigao Optužnicu **“za zločin genocida, zločine protiv čovječnosti i zločine koji su počinjeni nad civilnim stanovništvom i vjerskim objektima na čitavom području Republike Bosne i Hercegovine”**, zatim **“za zločine koji se odnose na snajpersko djelovanje nad civilima u Sarajevu”** i **“za zločine vezane za uzimanje mirovnih snaga Ujedinjenih nacija za taoce”**.

Optužnica protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića veoma je uznemirila i zabrinula međunarodne posrednike (pregovarače), koji su vodili pregovore o mirovnim planovima **“za okončanje rata u Bosni i Hercegovini”**. Tada su, po ocjeni Richarda Goldstonea (glavnog tužioca ICTY-a 1994-1996), **“mnogi političari u više zemalja smatrali da je posebno neodgovorno optužiti Karadžića, ali i Mladića, kad su pri-**

premani pregovori”. Međutim, tužilac Goldstone je smatrao da je to njegov posao (“**Moj je posao da kada imamo dokaze da podignem optužnicu, a ne da čekam sa optužnicama ili da ih tempiram tako da se poklope sa političkim zbivanjima na terenu**”).

Ni generalni sekretar Ujedinjenih nacija Boutros Boutros Ghali nije bio za to da ICTY optuži Radovana Karadžića prije nego se postigne mirovni dogovor o Bosni i Hercegovini.

Strahujući da rad ICTY-a mogu kompromitovati (međunarodni) mirovni pregovarači, spremni da ponude amnestiju kao dio mirovnog paketa, predsjednik ICTY-a (Antonio Cassese) je, na samom početku pregovora u Daytonu, Madeleine Albright (ambasador Sjedinjenih Američkih Država pri Ujedinjenim nacijama) poslao pismo, kojim je traženo da mirovni sporazum bude uslovljen saradnjom sa ICTY-em u istragama i da se u mirovni sporazum uključi uslov “**da se optuženi ratni zločinci predaju Tribunalu**”.

Glavni tužilac ICTY-a Richard Goldstone je, usred mirovnih pregovora, 14. novembra 1995, “**kada je obaviješten o tome da američki pregovarači razmišljaju o mogućnosti amnestije u sklopu pregovora u Dejtonu**”, podigao novu optužnicu protiv Karadžića i Mladića za genocid, zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona ili običaja ratovanja u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice (“*SREBRENICA*”), jula 1995.

ICTY nije **izričito**, *eksplicitno* naveden u osnovnom tekstu Dejtonskog mirovnog sporazuma - *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*. Tribunal se navodi samo u aneksima Sporazuma, što se može razumjeti kao propust i njegova očigledna marginalizacija (u Dejtonskom mirovnom sporazumu). Nekoliko članova u aneksima referira na ICTY, u kojima je potvrđena obaveza strana da sarađuju s njim i poštuju njegove odredbe.

Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija (u daljem tekstu: Strane) *Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini* prihvatile su obavezu da sarađuju sa ICTY-em na tri načina:

- prvo, član IX propisuje da će “**Strane u potpunosti sarađivati sa svim entitetima koji su uključeni u provedbu ovog mirovnog rješenja, kako je izloženo u aneksima ovog Sporazuma ili**

kao što je na drugi način određeno od strane Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, u skladu sa obavezom svih Strana da sarađuju u istrazi i krivičnom procesuiranju ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava”;

- drugo, Strane su se složile da “**u potpunosti poštuju i promoviraju ispunjenje preuzetih obaveza**” iz aneksâ Sporazuma, koji sadrže odredbe u kojima je jasno ukazano na saradnju sa ICTY-em;
- treće, Savezna republika Jugoslavija kao potpisnik aneksa preuzeila je obavezu da “Republika Srpska” poštuje obaveze Mirovnog sporazuma. Stoga je, potpisivanjem *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini*, Savezna republika Jugoslavija, djelujući u vlastito ime i u ime “Republike Srpske”, prihvatile i preuzele obavezu da sarađuje sa ICTY-em.

Određene odredbe u aneksima (Dejtonskog mirovnog sporazuma) **eksplicitno** se odnose na ICTY, dok ostale **implicitno** govore o Tribunalu, bez navođenja njegovog naziva. One odredbe koje spominju ICTY obrađuju sljedeća pitanja: opće odredbe o saradnji, slobodu kretanja i neograničeni pristup, repatrijaciju ratnih zarobljenika, zabranu obavljanja javnih funkcija i amnestiju.

Republika Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine i “Republika Srpska” su, prema članu X *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (Aneks 1-A), bile dužne da u **potpunosti sarađuju** “**sa svim entitetima uključenim u implementaciju ovog mirovnog sporazuma, kako je opisano u Opštem okvirnom sporazumu ili kako je na bilo koji drugi način ovlastio Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda, uključujući Međunarodni tribunal za bivšu Jugoslaviju**”.

Multinacionalne vojne snage za implementaciju *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (IFOR) su, u skladu sa Poglavljem VII *Povelje Ujedinjenih nacija*, imale mandat traganja za licima optuženim od ICTY-a, koja su se nalazila na teritoriji Bosne i Hercegovine, a koja su se odbijala dobrovoljno predati tom međunarodnom tribunalu. One su mogle sasvim legitimno i legalno preuzimati neophodno i strogo kontrolisanu

silu u procesu njihovog hapšenja i sprovođenja do Den Haaga. Tako je član I, stav 2 (b) *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora IFOR-u* dao ovlaštenja **“da preduzme potrebne mjere, uključujući i upotrebu sile, kako bi osigurao poštivanje obaveza iz ovog aneksa”**.

Očigledno je da je Dejtonskim mirovnim sporazumom (Strana-ma) potpisnicama utvrđena međunarodna obaveza potpune saradnje sa ICTY-em. Ukoliko (Strane) potpisnice ne ispunjavaju naloge ICTY-a za hapšenje optuženih lica, u tom slučaju dolazi do kršenja te međunarodne obaveze. Taj čin kršenja međunarodne obaveze predstavlja pravni osnov da međunarodne snage (IFOR/SFOR) reaguju, radi izvršenja naloga ICTY-a za hapšenje optuženih lica, pri čemu su, za razliku od UNPROFOR-a, imale ovlaštenja da upotrijebe silu, odnosno neophodne mjere radi osiguranja poštivanja i izvršenja *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora*.

Tekst Dejtonskog mirovnog sporazuma naglašava obavezu Strana da sarađuju sa ICTY-em i da poštuju njegove naredbe. U tom je cilju Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija, *Rezolucijom 1022* (1995) od 22. novembra 1995, uspostavilo snažan provedbeni mehanizam, kojim je omogućeno da Vijeće sigurnosti ponovo nametne sankcije, ukinute tom rezolucijom Saveznoj Republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) i “Republici Srpskoj”, u slučaju njihovog težeg nepoštivanja Sporazuma. Tako se prijetnja sankcijama mogla pojaviti kao snažno oružje za osiguranje saradnje Savezne republike Jugoslavije i “Republike Srpske” sa ICTY-em.

Državnici i zvanični predstavnici IFOR-a su u više navrata izjavljivali da nemaju ovlaštenja u određenim okolnostima da hapse optužena lica, što nije tačno. IFOR nije imao samo **pravo**, već i **obaveznu** da, u skladu sa *Pravilnikom i Statutom* ICTY-a, izvrši naloge za hapšenje optuženih lica izdate od ICTY-a.

Evidentno je da su države koje su sa svojim vojnim kontingentima učestvovali u međunarodnim snagama u Bosni i Hercegovini imale međunarodnu obavezu hapšenja svih lica protiv kojih je ICTY podigao optužnicu. S tim u vezi, međunarodne snage u Bosni i Hercegovini, prije svega, prema *Pravilniku o postupku i dokazima* ICTY-a, tačnije shodno *Pravilu 55 (G)*, imaju (pravno) ovlaštenje, ali i (pravnu) obavezu da izvršavaju naloge za hapšenja (optuženih lica) koje izdaje međunarodno tijelo - ICTY.

Karadžić i Mladić nisu uhapšeni do 2008, odnosno 2011, “**jer to američke vlasti nisu htjele zbog političkih razloga**”, a za što su imali podršku Pariza i Londona.

Velike sile, čije su snage bile raspoređene u Bosni i Hercegovini, istrajno su odbijale da uhapse Karadžića i Mladića.

Politika NATO-a nije bila usmjerenja na hapšenje ratnih zločinaca. To je omogućilo ratnim zločincima da (i dalje) utječu na politički život u Bosni i Hercegovini.

I pored toga što su Sjedinjene Američke Države Radovanu Karadžiću “zabranile” obavljanje političkih dužnosti, on je (dugo) nakon Daytonova kontrolisanja “Republiku Srpsku”, prije svega, preko svoje stranke (Srpska demokratska stranka), koja je u tom entitetu upravljala i kontrolisala policiju, pravosuđe, medije, glavna preduzeća i lokalne nevladine organizacije. Tim prije, jer je u mnogim gradovima “Republike Srpske” struktura vlasti bila odraz strukture koja je djelovala za vrijeme agresije i zločina genocida.

IFOR je (stalno) odbijao provoditi hapšenja optuženih za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pa čak i kada su im se optuženi našli na putu.

Međunarodna zajednica je dugo tolerisala “balkanskim gospodarima” da nekažnjeni ignorišu ICTY. Tokom 1998. Louise Arbour je bezuspješno pokušavala započeti istrage na licu mjesta. Beograd je uporno uskraćivao pristup istražiteljima ICTY-a.

Velike sile, nažalost, ICTY-u nisu pružile neophodne dokaze “**da bi omogućili pravdi da radi svoj posao**”.

Vlasti u entitetu “Republika Srpska” i u Beogradu nisu htjele provoditi naloge ICTY-a za hapšenje optuženih lica za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Optuženi za ratne zločine su se nekažnjeno vozilima kretali kroz “Republiku Srpsku”, klimajući glavom francuskim vojnicima na kontrolnom punktu. Među njima je bio i Radovan Karadžić, koji je putovao od svoje kuće do svog ureda blizu Pala.

NATO-ve snage su znale da Karadžić na Palama još uvijek upravlja situacijom. Neki NATO-vi vojnici, uglavnom francuski, povremeno su ga upozoravali da se ne pojavljuje mnogo kada su postojali izgledi da će doći do problema. Drugi vojnici NATO-a (IFOR) pili su u istim barovima ili su posjećivali iste klubove kao i optuženi.

U ljetu 1996. NATO je još uvijek tvrdio da mu nisu poznata imena ratnih zločinaca, niti su imali dovoljno informacija o njima da bi ih uhapsili. Iz ICTY-a su im slali velike postere s traženim osobama - uz puno ime i prezime i detaljne fotografije optuženih. Oficirima NATO-a je odgovaralo da namjerno budu držani u neznanju.

NATO je stalno obećavao da će započeti s hapšenjima optuženih, ali samo pod uslovom ako ih njihovi vojnici primijete i budu u prilici da bezbjedno provedu hapšenje. Međutim, oni navodno nikada nisu primijetili niti vidjeli ta lica.

Radovan Karadžić i general Ratko Mladić, kao i mnogi drugi optuženi za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, imali su stvarnu moć iako nisu zauzimali službene položaje u vlasti. Međunarodna zajednica, prije svega, velike sile, znale su njihovo mjesto boravka.

Iako su bile u obavezi da sa njim sarađuju i izvršavaju sve njegove naloge, države bivše Jugoslavije, izuzev Republike Bosne i Hercegovine, uporno su ignorisale ICTY, odbijale su da sarađuju - da hapse i predaju optužene, onemogućavale su istrage, uskraćivale pristup dokumentima i svjedocima, itd.

Pravosudni organi Republike Bosne i Hercegovine u potpunosti su postupali u skladu sa potpisanim *Memorandumom o razumijevanju* i saradnji između Vlade Republike Bosne i Hercegovine i ICTY-a (3. decembra 1994), zatim *Statutom Međunarodnog tribunalna*, kao i *Rimskim sporazumom - Pravilima puta*.

Genocidna tvorevina "Republika Srpska" i Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), odnosno Republika Srbija, dugo nisu sarađivale sa ICTY-em, pri čemu, pored ostalog, nisu uhapsile najtraženije optuženike - Radovana Karadžića i Ratka Mladića, kao i druga lica koja je ICTY optužio za genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, jer je hapšenje optuženih smatrano činom izdaje. "Republika Srpska" dugi

vremenski period - sve do 2005. - nije priznavala nadležnost ICTY-a niti je izvršavala njegove naloge. S tim u vezi, neophodno je ukazati na činjenicu da je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), odnosno Republika Srbija, direktno kršila *Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, odnosno međunarodnopravnu obavezu, jer, pored ostalog (od 25. jula 1995. do 21. jula 2008), nije uhapsila ni izručila Radovana Karadžića niti (od 25. jula 1995. do 26. maja 2011) Ratka Mladića, koje je ICTY optužio i za zločin genocida.

Nakon što su optužnice protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića potvrđene 24. jula, odnosno 16. novembra 1995, nalozi za hapšenje dostavljeni su Saveznoj republici Jugoslaviji, (Republici) Bosni i Hercegovini i entitetu "Republici Srpskoj". S obzirom na to da optuženi nisu uhapšeni u razumnom roku, ICTY je smatrao da države nisu, shodno *Pravilu 59. Pravilnika o postupku i dokazima ICTY-a*, izvršile nalog za hapšenje ili izručenje.

U dijelu Federacije Bosne i Hercegovine, gdje je djelovala paradržavna tvorevina Republike Hrvatske (Hrvatska zajednica Herceg-Bosna/Hrvatska republika Herceg-Bosna), u kojoj su izvršeni brojni međunarodni zločini, uključujući i zločin genocida nad Bošnjacima, pri čemu su, i nakon Vašingtonskog i Dejtonskog mirovnog sporazuma, još uvijek prisutne ideje, nosioci i sljedbenici te tvorevine, načelno je priznata nadležnost ICTY-a, ali njegovi nalozi često nisu provođeni. Najveći broj osumnjičenih i optuženih "dobrovoljno" se predao posredstvom Republike Hrvatske, pri čemu su neka hapšenja obavile i međunarodne snage.

*

* *

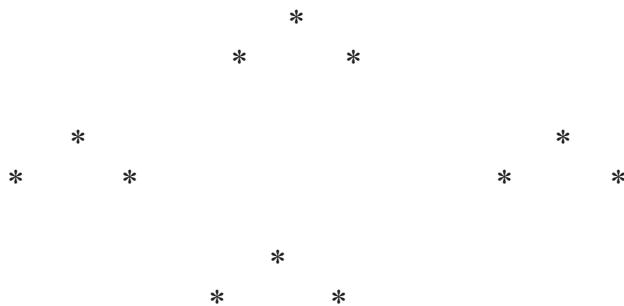
*

*

* *

* *

Dostupna i raspoloživa relevantna, validna i pouzdana dokumenta srpskog agresora (Srbije i Crne Gore – Savezne republike Jugoslavije i njene paradržavne tvorevine Republike srpske Bosne i Hercegovine / Republike Srpske i političkih i vojnih predstavnika), u svojstvu izvora saznanja, omogućila su prikupljanje dovoljnih, adekvatnih, valjanih, pouzdanih i upotrebljivih podataka koji potvrđuju i dokazuju planiranje, pripremanje, organizovanje i izvođenje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i planiranje, pripremanje, organizovanje, namjeru (*mens rea*) i izvršenje zločina genocida nad Bošnjacima (*actus reus*), pripadnicima nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

REZULTATI DOSADAŠNJIH RELEVANTNIH NAUČNIH ISTRAŽIVANJA O DOGAĐAJIMA I DOGAĐANJIMA U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI NA KRAJU XX STOLJEĆA, UKLJUČUJUĆI I AKTUELNO PREDMETNO NAUČNO ISTRAŽIVANJE, POTVRĐUJU OSNOVNE, BITNE, KRUCIJALNE ČINJENICE:

- NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU IZVRŠENA JE KLASIČNA ORUŽANA AGRESIJA;
- NA OKUPIRANIM TERITORIJAMA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE, GRADOVIMA U OPSADI I SIGURNIM ZONAMA UJEDINJENIH NACIJA, KAO I NA SLOBODNIM PODRUČJIMA, NAD BOŠNJACIMA – AUTOHTONIM I DOMICILNIM EVROPSKIM NARODOM IZVRŠEN JE ZLOČIN GENOCIDA;
- ZLOČIN PROTIV MIRA I ZLOČIN GENOCIDA IZVRŠILE SU DRŽAVE SRBIJA I CRNA GORA - SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA I REPUBLIKA HRVATSKA I NJIHOVE PARADRŽAVNE TVOREVINE I (NJIHOVI) SUBJEKTI U SVOJSTVU ORGANA TIH DRŽAVA I NJIHOVIH KOLABORACIONISTA.
- AGRESORSKI, OSVAJAČKI RAT PROTIV REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE, RAT ZA TERITORIJE, ZA OTIMANJE BOSANSKOHERCEGOVACKE ZEMLJE, ZA "ŽIVOTNI PROSTOR", KAKVA JE BILA NACISTIČKA IDEOLOGIJA, POLITIKA I PRAKSA, OSVAJAČKI RAT ZA UNIŠTENJE BOŠNJAKA, SVIH ANTIFAŠISTA I SVIH BRANILACA (REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE), (IZ)VOĐEN JE U SLOŽENIM I TEŠKIM DRUŠTVENIM, POLITIČKIM, VOJnim I DRUGIM USLOVIMA. U SUŠTINI, TO JE BIO RAT PROTIV NENAORUŽANOG, GOLORUKOG, MIROLJUBIVOГ NARODA - UPOTREBA DOBRO ORGANIZOVANE, OBУČENE, OPREMLJENE I NAORUŽANE ORUŽANE SILE (POSEBNO SRBIJE I CRNE GORE – SAVEZNE

REPUBLIKE JUGOSLAVIJE - JUGOSLAVENTSKA NARODNA ARMIJA I VOJSKA JUGOSLAVIJE) PROTIV CIVILA I CIVILNOG STANOVNIŠTVA;

- UJEDINJENE NACIJE, VODEĆE ZAPADNE DRŽAVE, NATO-SAVEZ I RUSIJA- DOMINANTNI DIO TZV. MEĐUNARODNE ZAJEDNICE, UVOĐENJEM EMBARGA NA ORUŽJE I VOJNU OPREMU, MEĐUNARODNO PRIZNATOJ DRŽAVI I ČLANICI UJEDINJENIH NACIJA (REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI) ONEMOGUĆILI SU (LIŠILI SU) OSTVARIVANJE PRAVA NA INDIVIDUALNU I/ILI KOLEKTIVNU (SAMO) ODBRANU;

- UJEDINJENE NACIJE, VODEĆE ZAPADNE DRŽAVE, NATO-SAVEZ, RUSIJA- DOMINANTAN DIO TZV. MEĐUNARODNE ZAJEDNICE NISU SPRIJEČILI NI ZAUSTAVILI AGRESIJU NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU NITI SU SPRIJEČILI NI ZAUSTAVILI ZLOČIN GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA;

- SVI "MIROVNI" PLANOVI TZV. MEĐUNARODNE ZAJEDNICE O REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI POLAZILI SU OD DVJE OSNOVNE POSTAVKE: USTAVNO-PRAVNE I TERITORIJALNE RAZGRADNJE (PODJELE) REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE, PRIHVATAJUĆI I POTVRĐUJUĆI SRPSKA TERITORIJALNA OSVJANJA I LEGALIZACIJU SRPSKE PARADRŽAVNE TVOREVINE REPUBLIKE SRPSKE, I NAMJERNO POGREŠNE KVALIFIKACIJE KARAKTERA ORUŽANOG SUKOBA I PRIRODE ZLOČINA, OZNAČAVAJUĆI IH I IMENUJUĆI TERMINIMA GRAĐANSKI RAT I ETNIČKO ČIŠĆENJE;

- LEGALNO RUKOVODSTVO REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE, U VEOMA SLOŽENIM I TEŠKIM USLOVIMA AGRESIJE I ZLOČINA GENOCIDA, A POD STALNIM PRITISCIMA, UCJENAMA I ULTIMATUMIMA DOMINANTNOG DIJELA TZV. MEĐUNARODNE ZAJEDNICE, PRIHVATALO JE RAZGOVORE, PRIJEDLOGE, PLANOVE I DOGOVORE O PODJELI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE;

- NEDOVOLJNO NAORUŽANA, OPREMLJENA I OBUČENA ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE, NASTALA, FORMIRANA I IZRASLA U IZRAZITO SLOŽENIM I TEŠKIM USLOVIMA ZLOČINA PROTIV MIRA, ZLOČINA GENOCIDA I DRUGIH OBLIKA ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA, UKLJUČUJUĆI I ODBRANU NA DVA, PA ČAK I TRI FRONTA, SAČUVALA JE DRŽAVU BOSNU I HERCEGOVINU OD UNIŠTENJA I BOŠNJAKE OD UNIŠTENJA.

GENOCID I DRUGI OBLICI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA IZVRŠENI SU S NAMJEROM (*MENS REA*), PLANSKI, ORGANIZOVANO I SISTEMATSKI S CILJEM:

- PRVO, UNIŠTENJA DRŽAVE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE;
- DRUGO, UNIŠTENJA BOŠNJAKA, NAJBROJNIJEG NARODA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE;
- TREĆE, FORMIRANJE VELIKE ETNIČKI ČISTE SRPSKE DRŽAVE I FORMIRANJE VELIKE ETNIČKI ČISTE HRVATSKE DRŽAVE.

BROJNI, OBIMNI I RAZNOVRSNI OBLICI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA, IZRAZITO VELIKOG INTENZITETA, REZULTIRALI SU MASOVnim I POJEDINAČnim UBISTVIMA I RANJAVANJIMA, MASOVnim I SISTEMATSKIM SILOVANJIMA I DRUGIM OBLICIMA SEKSUALNOG NASILJA, CILJANIM UNIŠTENJEM BOŠNJAČKE ELITE, MASOVnim PROTTERIVANJEM I DEPORTACIJOM CIVILA I CIVILNOG STANOVNIŠTVA, UNIŠTAVANJEM KULTURNIH DOBARA I VJERSKIH OBJEKATA, ODUZIMANJEM (OTIMANJEM) IMOVINE I DRUGIM AKTIMA ZLOČINA GENOCIDA (*ACTUS REUS*). KONCENTRACIONI LOGORI ZA BOŠNJAKE I MASOVNE GROBNICE SU KRUCIJALNI INDIKATORI SPECIFIČNOSTI IZVRŠENOG ZLOČINA GENOCIDA.

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE I VODEĆE EVROPSKE SILE NISU PREDUZELE BLAGOVREMENE I ADEKVATNE MJERE KAKO BI SPRIJEČILE I ZAUSTAVILE AGRESIJU NA MEĐUNARODNO PRZNATU DRŽAVU REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU, ČLANICU UJEDINJENIH NACIJA, NITI SU SPRIJEČILE NI ZAUSTAVILE ZLOČIN GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA, ČIME SU NAJNEPOSREDNJIJE KRŠILE POVJETU UJEDINJENIH NACIJA I KONVENCIJU O SPREČAVANJU I KAŽNJAVANJU ZLOČINA GENOCIDA. SVE BITNE EMPIRJSKE ČINJENICE DRUŠTVENE STVARNOSTI I NAUČNE ČINJENICE POTVRĐUJU I DOKAZUJU DA JE OSNOVNI, KRUCIJALNI RAZLOG ŠTO ZAPAD NIJE VOJNO INTERVENIRAO U SPREČAVANJU I ZAUSTAVLJANJU AGRESIJE I SPREČAVANJU I ZAUSTAVLJANJU ZLOČINA GENOCIDA U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI U TOME ŠTO SU ŽRTVE ZLOČINA GENOCIDA MUSLIMANI – BOŠNJACI, PRIPADNICI NACIONALNE, ETNIČKE I VJERSKE GRUPE KAO TAKVE.

REZULTATI NAUČNOG ISTRAŽIVANJA DECIDNO, ISTINITO I TAČNO, JASNO I PRECIZNO, NAUČNO ARGUMENTOVANO POTVRĐUJU DA JE DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ZASNOVAN NA SRPSKIM TERITORIJALNIM OSVAJANJIMA I ZLOČINU GENOCIDA. SRPSKA TERITORIJALNA OSVAJANJA I ZLOČIN GENOCIDA SU U OSNOVI DEJTONSKOG MIROVNOG SPORAZUMA, KOJI JE LEGALIZOVAO NACISTIČKU PARADRŽAVNU TVOREVINU REPUBLIKU SRPSKU I LEGALIZOVAO ZLOČIN GENOCIDA. ENTITET REPUBLIKA SRPSKA JE NASTAO NA OKUPIRANOJ TERITORIJI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE, GDJE SU IZVRŠENI BROJNI OBLICI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA, UKLJUČUĆI I ZLOČIN GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA. RIJEČ JE O TVOREVINI ZLOČINA GENOCIDA, KOJA JE UTEMELJENA NA SILI I TEŠKIM KRŠENJIMA MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA.

BITNE POZITIVNE ODREDBE DEJTONSKOM MIROVNOG SPORAZUMA SU:

- PREKID RATA U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI I
- ODRŽAVANJE KONTINUITETA DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE KAO POLITIČKOG SUBJEKTA U MEĐUNARODnim ODносима.

BITNE NEGATIVNE ODREDBE DEJTONSKOG MIROVNOG SPORAZUMA SU:

- NAMETNUT JE NEPRAVEDNI MIR KOJI DISKRIMINIRA NESRPSKO STANOVNIŠTVO, A POSEBNO BOŠNJAKE, ZBOG NJIHOVE PRIPADNOSTI NACIONALNOJ, ETNIČKOJ I VJERSKOJ GRUPI KAO TAKVOJ;
- REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI, KAO MEĐUNARODNO PRZNATOJ DRŽAVI, SUVERENOJ, NEZAVISNOJ I TERITORIJALNO CJELOVITOJ, KAO TAKVOJ ODUZET JE NAZIV REPUBLIKA I DODIJELJEN – DAT SRPSKOJ PARADRŽAVNOJ TVOREVINI - REPUBLICI SRPSKOJ;
- IZVRŠENA JE TERITORIJALNO-POLITIČKA PODJELA CJELOVITE I JEDINSTVENE DRŽAVE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE NA DVA ENTITETA (FEDERACIJA BOSNA I HERCEGOVINA I REPUBLIKA SRPSKA), SA IZRAZITO VISOKIM STEPENOM AUTONOMIJE, KOJA IMPLICIRA SAVSIM SUPROTNE OBLIKE, PA ČAK I PROTIVRJEČNE OBLIKE POLITIČKE VLADAVINE U OKVIRU BOSNE I HERCEGOVINE;

- IZVRŠENA JE LEGALIZACIJA ZLOČINA SRPSKIH TERITORIJALNIH OSVAJANJA – SRPSKE PARADRŽAVNE TVOREVINE I LEGALIZACIJA ZLOČINA GENOCIDA;
- BOSNA I HERCEGOVINA SA DVA ENTITETA, U KOJOJ JE JEDAN ENTITET REZULTAT ZLOČINA PROTIV MIRA (AGRESIJE) I ZLOČINA GENOCIDA – REPUBLIKA SRPSKA, A DRUGI ENTITET – FEDERACIJA BOSNA I HERCEGOVINA, U KOJEM JE NA ZNAČAJNOM DIJELU TERITORIJE TOG ENTITETA, TAKOĐER, IZVRŠEN ZLOČIN PROTIV MIRA I ZLOČIN GENOCIDA, DRŽAVA JE SA POLITIČKIM OBЛИCIMA VLADAVINE, NA JEDNOM MALOM PROSTORU, NEPOZNATA U POLITIČKOJ TERITORIJI I PRAKSI U SVIJETU. SHODNO TOME, KONSTITUISANA JE DRŽAVA KOJA JE NEFUNKCIJALNA I TEŠKO ODRŽIVA I SA KRAJNJE NEIZVJESNOM POLITIČKOM PERSPEKTIVOM U MEĐUNARODNIM ODНОSIMA KAO POSEBNOG I JEDINSTVENOG POLITIČKOG SUBJEKTA;
- ZAUSTAVLJENE SU ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKE AKTIVNOSTI ANTIFAŠISTIČKE ARMije REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE U OSLOBАДANJU OKUPIRANIH TERITORIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE;
- U ENTITETU REPUBLIKA SRPSKA ZADRŽAN JE I ODRŽAN KONTINUITET POLITIČKE (CIVILNE) I VOJNE VLASTI PARADRŽAVNE TVOREVINE REPUBLIKE SRPSKE, OD LOKALNE ZAJEDNICE, ENTITETA I NIVOA DRŽAVE.

DEJTORSKI MIROVNI SPORAZUM JE OD STRANE, PRVENSTVO, SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA NAMETNUT ŽRTVI ZLOČINA GENOCIDA I KAO TAKAV ON PREDSTAVLJA KAZNU ZA ŽRTVE ZLOČINA GENOCIDA, A ISTOVREMENO JE LEGALIZOVAO SRPSKA TERITORIJALNA OSVAJANJA I ZLOČIN GENOCIDA I TIME NAGRADIO NOSIOCE I IZVRŠIOCE ZLOČINA GENOCIDA I IMENOVAO GA ENTITETOM REPUBLIKA SRPSKA.

REZULTATI NAUČNIH ISTRAŽIVANJA INDICIRAJU ZNAČAJAN UTJECAJ DEJTORSKOG MIROVNOG SPORAZUMA NA AKTIVNOSTI, FUNKCIJE I EFEKTE RADA MEĐUNARODNIH I NACIONALNIH SUDOVA KOJI SE BAVE KRIVIČnim PROCESUIRANJEM ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA U BO-

SNI I HERCEGOVINI I U DRUGIM DRŽAVAMA BIVŠE JUGOSLAVIJE. DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM JE LEGALIZOVAO SRPSKA TERITORIJALNA OSVAJANJA I ZLOČIN GENOCIDA, A SUDOVI – MEĐUNARODNI I NACIONALNI - SVOJIM PRESUDAMA DOKAZUJU I POTVRĐUJU LEGALITET I LEGITIMITET ODREDBI MEĐUNARODNO-POLITIČKOG SPORAZUMA - DEJTONSKOG MIROVNOG SPORAZUMA O TERITORIJALNO-POLITIČKOJ PODJELI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE NA DVA ENTITETA I LEGALIZACIJI PARADRŽAVNE TVOREVINE REPUBLIKE SRPSKE I LEGALIZACIJI ZLOČINA GENOCIDA. NAJBOLJA ILUSTRACIJA TVRDNJU U PRETHODNO NAVEDENIM ISKAZIMA JE ČINJENICA DA NAVEDI SUDOVI POTVRĐUJU SAMO DJELIMIČNO REZULTATE RELEVANTNIH NAUČNIH ISTRAŽIVANJA O IZVRŠENOM ZLOČINU GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI, SVODEĆI GA SAMO NA JEDAN MIKROLOKALITET – NA PODRUČJE SIGURNE ZONE UJEDINJENIH NACIJA SREBRENICA, JULIA 1995.

NA OSNOVU NAVEDENOOG NAMEĆU SE DVije ZNAČAJNE KONSTATACIJE: PRVA, O BITNOJ RAZLICI IZMEĐU NAUČNE I SUDSKE (PRAVOSUDNE) ISTINE I DRUGA, DEMONSTRACIJA MOĆI I UTJECAJA POLITIKE (I SUBJEKATA POLITIKE – POLITIČKIH SUBJEKATA MEĐUNARODNIH I NACIONALNIH) NAD PRAVOM (PRAVDOM I ISTITOM), MEĐUNARODNIM I DOMAĆIM, PRI ČEMU SE U PRAKSI POTVRDUJE DA JE PRAVO INSTRUMENT POLITIKE.

NAVEDENE KONSTATACIJE SU ZNAČAJNE PREMISE U IZVOĐENJU ZAKLJUČAKA O NEKONZISTENTNOSTI I NEKOHERENTNOSTI NAUČNE, POLITIČKE I PRAVNE (NORMATIVNE) ISTINE I NEKORESPONDENTNOSTI POLITIČKE I NORMATIVNE ISTINE SA ČINJENICAMA DRUŠTVENE STVARNOSTI, DRUŠTVA I DRUŠTVENIH POJAVA – PREDMETA ISTRAŽIVANJA.

ODREĐENIM PRESUDAMA MEĐUNARODNIH I NACIONALNIH SUDOVA IZVRŠENI SU RAZNOVRSNI I BROJNI FALSIFIKATI FORMALNO OBLIKOVANI U KVARIINSTINAMA, PREDSTAVLJENI MEĐUNARODNOJ I DOMAĆOJ JAVNOSTI, S CILJEM NEGIRANJA ZLOČINA GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA U SVIM OKUPIRANIM MJESTIMA, GRADOVIMA U OPSADI I SIGURNIM ZONAMA UJEDINJENIH NACIJA, A NE SAMO NA JEDNOM MIKROLOKALITETU, A ŠTO JE U POTPUNOSTI U SKLADU SA DEJTONSKIM MIROVNIM SPORAZUMOM – MEĐUNARODNIM POLITIČKIM SPORAZUMOM, KOJIM SU LEGALIZOVANA SRPSKA TERITORIJALNA OSVAJANJA I LEGALIZOVAN ZLOČIN GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA.